

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Білоруський державний університет (Білорусь)
Університет Орадя (Румунія)
Університет Жирони (Іспанія)
Тбіліський державний університет імені І. Джавахішвілі (Грузія)
Рада молодих вчених ХНУ імені В.Н. Каразіна
Студентське наукове товариство факультету геології, географії, рекреації і туризму
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

РЕГІОН - 2021:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

(м. Харків, 15 квітня 2021 р.)

Харків
2021

Реєстраційне посвідчення в УкрІНТЕІ МОН № 791 від 14 грудня 2020 р.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 5 від 26.04.2021 р.).

Редакційна колегія: **Л.М. Немець**, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії), **К.Ю. Сегіда**, д. геогр. н., доц. (співголова редакційної колегії), **С.В. Костріков**, д. геогр. н., проф., **К.В. Мезенцев**, д. геогр. н., проф., **К.А. Немець**, д. геогр. н., проф., **Ю.І. Кандиба**, к. геогр. н., доц., **Л.В. Ключко**, к. геогр. н., доц., **В.І. Редін**, к. геогр. н., доц., **Є.Ю. Телебенєва**, к. геогр. н., доц., **П.О. Кобилін**, к. геогр. н., зав. лаб., **К.О. Кравченко**, к. геогр. н., доц.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства, к. 3-62, тел. +38(057) 707-52-74, e-mail: conference.region@gmail.com.

Регіон – 2021: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 15 квітня 2021 року) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. – 164 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-696-5

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2021

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

<i>Кравченко Катерина</i> Сучасні тренди агломераційних процесів у світі	8
<i>Корома Наталія</i> Сильна держава vs стала держава: опорні принципи для України	12
<i>Смирнов Ігор, Цуй Джібо</i> Воєнно-історичні об'єкти Східної Польщі – ресурс розвитку українсько-польського транскордонного туризму	15
<i>Агакишиєва Гюнеш Рафік кызы,</i> Развитие туризма в горных регионах Азербайджана	19
<i>Pohrebskyi Taras, Golub Gennadii</i> Problems and prospects of inclusive education development in Ukraine	22
<i>Telebieniєva Iєvgeniia</i> Urban recreation zones: current challenges and perspectives	24

СЕКЦІЯ 1.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Городнича Анастасія</i> Дослідження передумов і перспектив створення Київської агломерації	27
<i>Зайцев Євгеній</i> Перспективи розвитку Харківської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою	30
<i>Качмарик Злата</i> Економіко-географічні проблеми розвитку фінансової інфраструктури Західного регіону України	33
<i>Кісіль Роман</i> Історико-географічні особливості формування етнокультурного потенціалу Чернівецької області	37
<i>Кобилін Павло</i> Найбільші транснаціональні корпорації світу як рушійна сила світової економіки	39

Козак Владислав Перспективи об'єднаних територіальних громад Харківської області в умовах постіндустріального розвитку	42
Серьогін Денис «Юз-кейси» як предметні впровадження результатів, отриманих через обробку лідарних даних у середовищі ELiT	45
Худолій Антон Історико-географічні передумови розвитку сучасної транспортної системи Нідерландів	48

СЕКЦІЯ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Білянська Софія Геомаркетинг: зміст та можливості для розвитку територій	53
Бондар В'ячеслав Особливості територіального розвитку об'єктів ділового призначення метрополіса Харкова (на прикладі бізнес-центрів)	55
Ванда Ірина, Гнатишин Тетяна Паливно-енергетичний баланс України і Німеччини: порівняльно-географічна характеристика	58
Голуб Юлія Демографічна ситуація та розвиток соціальної сфери м. Чернігова як чинник формування планувальної структури міста	62
Ієвлева Юлія Геомаркетинг як інструмент розвитку комерційної діяльності у межах регіону	66
Курей Олена, Антонюк Оксана Особливості формування Ставненської ОТГ Ужгородського району	68

СЕКЦІЯ 3. ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ТА УРБАНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Карайченцева Ганна Застосування кластерного аналізу для дослідження демографічних процесів у регіонах України	73
---	----

<i>Карпікова Євгенія, Попрозман Ілля</i> Особливості динаміки смертності немовлят в країнах пострадянського простору	77
<i>Логвинова Марина</i> Житлова проблема внутрішньо переміщених осіб як перешкода для їх успішної інтеграції	81
<i>Міренкова Валерія</i> Суспільно-географічні особливості розвитку сучасних міст-мільйонерів України як регіональних центрів	84
<i>Сікорська Ліна</i> Маркери радянської ідентичності у містах Південного Сходу України	87
<i>Суптело Ольга</i> Місто 15-ти хвилин як відповідь на виклики пандемії COVID-19	90
<i>Сургай Дар'я, Нестерчук Олександр</i> Зелені публічні простори міста Харкова	91

СЕКЦІЯ 4. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

<i>Cemali Sari, Mustafa Ertürk, Halil Hadimli, Ayşe Ulusoy Derin</i> Tourism potential of Salihli-Kula UNESCO global geopark and the attitude of the stakeholders	96
<i>Бакаленко В'ячеслав</i> Парки та сквери мікрорайону ХТЗ міста Харкова як складова рекреаційної інфраструктури	97
<i>Демків Олександра</i> Перспективи розвитку туризму в Українському Розточчі	103
<i>Добровольська Наталія</i> Пропозиції щодо впровадження технологічних інновацій для розвитку екскурсійно-пізнавального туризму	106
<i>Довженко Поліна</i> Розробка геологічних туристичних маршрутів на території Ізюмського району Харківської області із застосуванням Google My maps	110

<i>Ляховська Діна</i> Особливості екологічного туризму в Канаді	112
<i>Палій Олександра</i> Особливості розвитку інноваційного туризму	115
<i>Самойлова Аліна, Сімцова Карина, Дорошенко Олександр</i> Перспективи розвитку туризму в Антарктиді	119
<i>Сліпко Марина</i> Особливості туристичної діяльності в Полтавській області	122
<i>Стукалова Ганна, Телебєнєва Євгенія</i> Вплив COVID-19 на розвиток туристичної індустрії Туреччини	125
<i>Терентьєва Аліна</i> Туристсько-рекреаційний потенціал Хорольської об'єднаної територіальної громади Полтавської області	128
<i>Ушкварок Дар'я</i> Природоохоронні території як база розвитку екологічного туризму (на прикладі парку «Озеро Баньолес», Іспанія)	134
<i>Хільська Анна</i> Розробка та програмне забезпечення туру «Стежками болгарської культури»	138
<i>Яроменко Оксана, Гончарук Мирослава</i> Тенденції розвитку віртуального туризму в Україні	141

СЕКЦІЯ 5. РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

<i>Владова Єлизавета</i> Запровадження дослідницької компоненти на уроках географії у старших класах	144
<i>Довженко Поліна</i> Природно-ресурсний потенціал території Ізюмського району Харківської області для розвитку геологічного туризму	146
<i>Поливач Катерина</i> Культурно-ландшафтна спадщина України: загальні проблеми вивчення і збереження	149

<i>Потапчук Інна</i> Якісна освіта як важлива складова сталого розвитку на регіональному рівні	154
<i>П'яташ Дмитро</i> Динаміка концентрацій мангану та цинку у хімічному складі вод Сіверського Донця на території Харківської області за 2015-2019 рр.	157
<i>Удовиченко Світлана</i> Розвиток агропромислової галузі Донецької області	160

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 911.3

К. О. Кравченко

kateryna.kravchenko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ТРЕНДИ АГЛОМЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТІ

Більше половини населення світу сьогодні живе у містах та невселених пунктах міського типу, а за прогнозними розрахунками у 2050 р. у містах буде жити близько 70% людства. Міський спосіб життя надзвичайно швидко поширюється дякуючи інформатизації суспільства, а безпосередньо населені пункти міського типу завжди були привабливими для мігрантів дякуючи можливості працевлаштуватись, орендувати або ж придбати житло, наявності соціальної та культурної сфери різного рівня розвитку. Проте, деякі міста за останні роки зазнали зменшення чисельності населення зокрема міста Європи, які характеризуються депопуляційними процесами, або ж економічною нестабільністю та Азії, які зазнали стихійних лих. *Метою роботи* є аналіз сучасних трендів агломераційних процесів у світі та виявлення їх наслідків.

На разі особливу роль у розвитку країн та регіонів світу сьогодні відіграють агломерації. Вони вирізняються значною чисельністю населення, фінансовими ресурси та виступають концентраторами потенціалу регіонального розвитку. Глобалізація, як невід'ємна тенденція сучасності, висуває нові вимоги до агломерацій та їх розвитку [2, 5].

Найбільш важливу роль відіграють міста-мільйонники, глобальні міста, які впливають не тільки на розвиток певного регіону або країни, в й світу в цілому – Нью-Йорк, Лондон, Париж, Токіо, Гонконг тощо. Зростання світових міст та агломерацій є надзвичайно важливим викликом, який глобалізація ставить перед географічною наукою в цілому, та суспільною географією зокрема. Аналізуючи розвиток світових агломерацій у останні десятиріччя та їх прогнозний розвиток за даними ООН, вбачаємо збільшення кількості агломерацій, в тому числі – в країнах, що розвиваються. Ситуація змінюється надзвичайно швидко, перетворюється «обличчя» нашої планети, і даний процес є глобальним та фактично не контрольованим (рис. 1.)

Міське населення світу швидко зростало з 1950 року. Азія, незважаючи на те, що вона менш урбанізована, ніж більшість інших регіонів світу, концентрує 54% міського населення у світі, наступними за показниками є Європа та Африка (по 13%). Серед найбільш урбанізованих регіонів варто зазначити також Північну Америку (82% її населення проживає сьогодні у міських районах, Латинська Америка та Карибський басейн (81%), Європа (74%) та Океанія (68%). Африка характеризується переважанням сільського населення, лише 43% її населення проживає в міських районах; у Африці та Азії проживає

майже 90% населення світу сільське населення.

Зростання міського населення світу останніми роками зумовлено загальним збільшенням чисельності населення та інтенсивними міграційними процесами з сільських територій до населених пунктів міського типу. За прогнозами, ці два фактори додадуть ще 2,5 мільярда до міського населення світу у наступні 30 років, причому майже 90% цього приросту відбудеться в Азії та Африці. Отже, чисельність міського населення світу невпинно зростає. І в перспективі найближчих 30 років дана тенденція зберігатиметься [3, 5, 6].

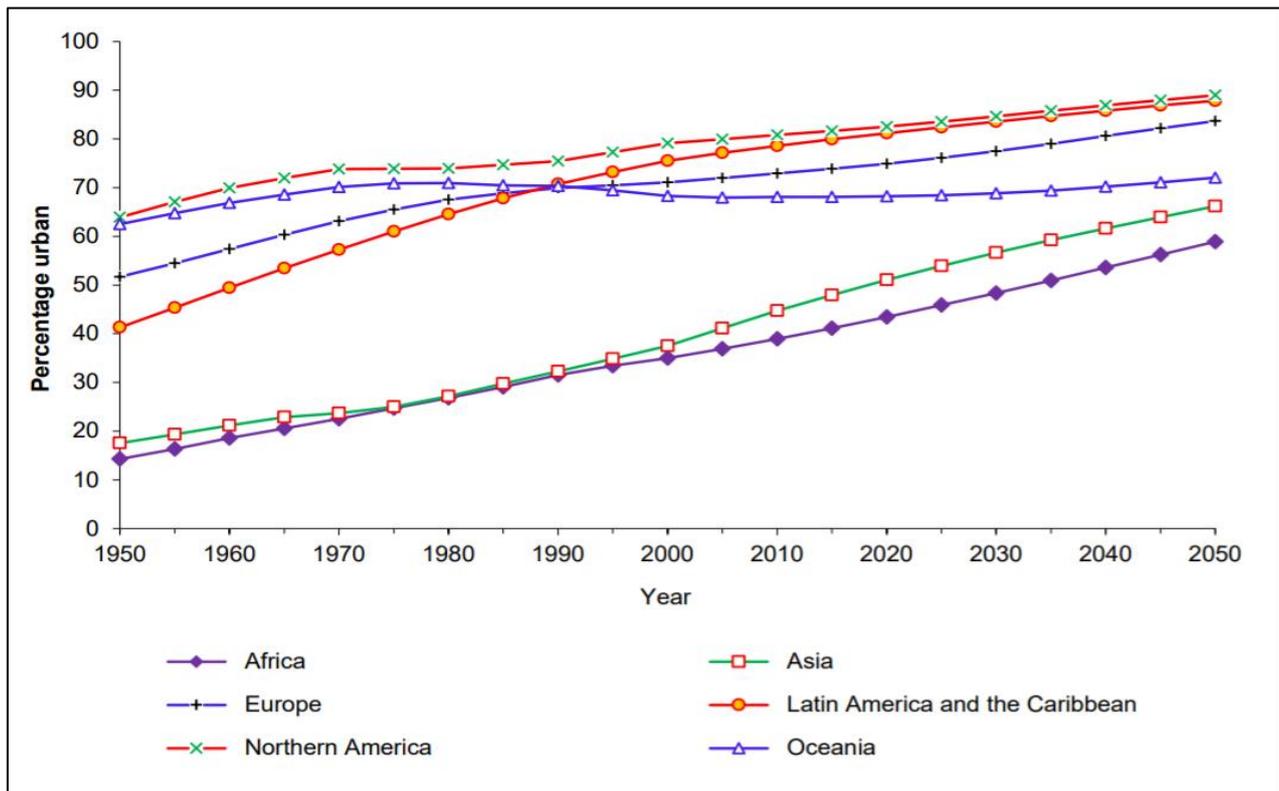

Рис. 1. Сучасний стан та прогноз рівня урбанізації за регіонами світу (узагальнено автором да даними [5])

Агломерації, як найвища форма міського розселення, так само розростаються, породжуючи велику кількість проблем глобального рівня, які необхідно вирішити для збереження рівноваги, стійкого розвитку в системі «природа, людина, суспільство». Отже надмірне зростання міст є важливою науково-практичною проблемою, яка постає перед науковцями суспільно-географами усього світу, та потребує детального аналізу щодо теорій, підходів та методів дослідження а також можливого результату. В системі «суспільство», «природа» та «виробництво» з початку ХХ ст. відбувається новий етап розвитку, який характеризується глобальними міграційними рухами та перерозподілом виробничих, інформаційних, фінансових ресурсів, з їх концентрацією у існуючих «полюсах росту» або ж формуванням нових полюсів та центрів розвитку. Зростає не тільки чисельність населення великих міст та мегаміст, а і їх кількість. Зауважимо, що агломерації у розрізі регіонів світу виникають доволі нерівномірно, найбільша їх кількість у США, Європі та Азії,

з прискореними темпами розростаються агломерації у Африці та Латинській Америці. Агломерації концентрують в собі також і демографічний, працересурсний потенціал, чисельність їх населення невинно зростає здебільшого завдяки міграціям, зазвичай неконтрольованим [1, 3].

Збільшення кількості агломерацій в країнах слабого рівня розвитку та надмірне розростання міст є каталізатором для прояву глобальних проблем сучасності, таких як: проблеми війни і миру, зростання захворюваності, відсутність у деяких мешканців міст елементарних умов для життя та доступу до необхідних благ, надмірне забруднення оточуючого середовища, що в сукупності набуває катастрофічного масштабу. Отже, якщо до ХХ століття великі агломерації формувались здебільшого у розвинених країнах та регіонах світу за рахунок наявного ресурсного, економічного потенціалу, то тепер процеси інтенсивного агломерування притаманні і містам країн, що розвиваються (рис. 2).

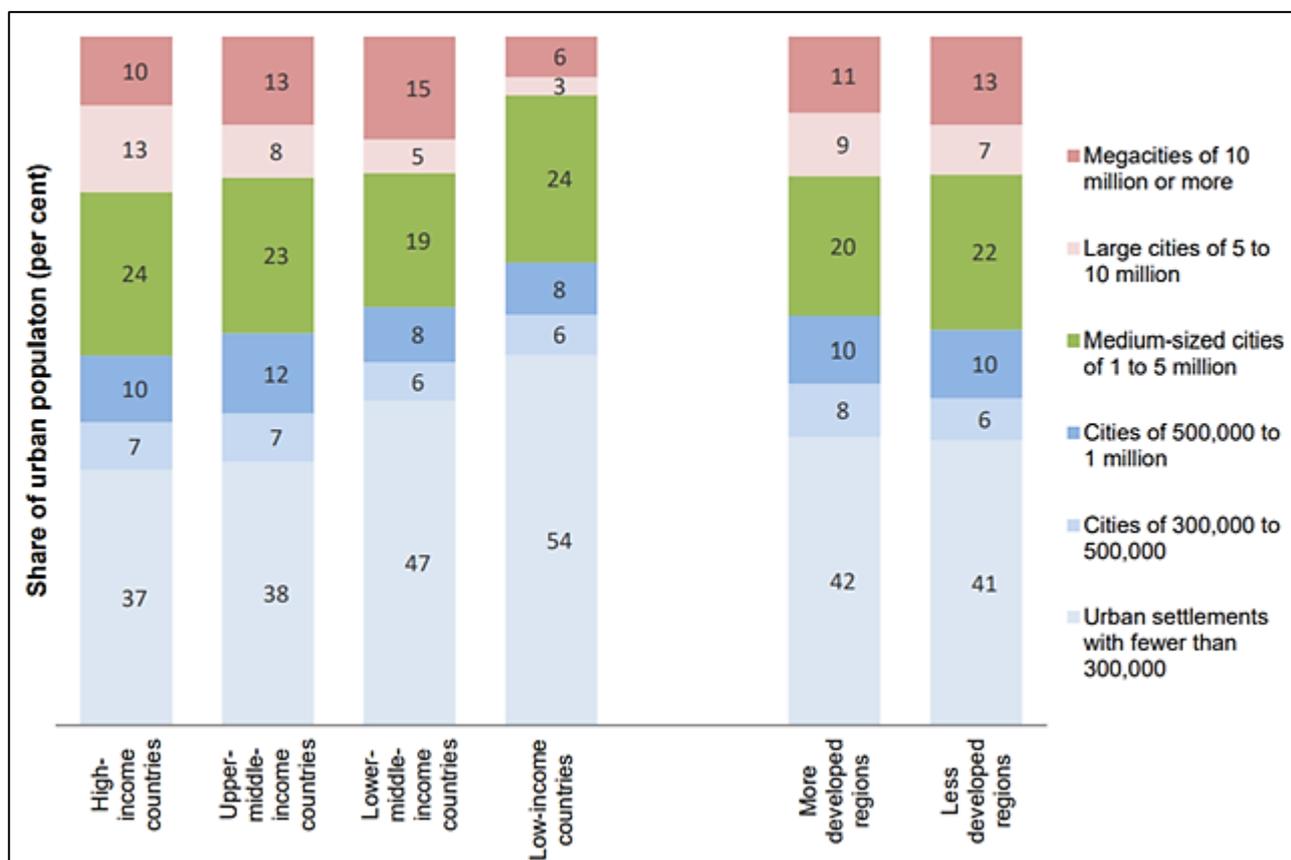

Рис. 2. Міське населення світу відповідно до рівня розвитку країни проживання та типу населеного пункту у 2018 р.
(узагальнено автором за даними [5])

В країнах, які мають високий рівень доходу сьогодні сформовано 10 мегаміст, 13 мегаміст – у країнах, які мають дохід вище середнього, 15 мегаміст – у країнах з доходом нижче середнього, в бідних країнах – 6. У високорозвинених країнах знаходиться 11 мегаміст, у слаборозвинених – 13. Прогнозується, що до 2030 року у світі буде 43 мегаполіси, більшість з яких – у

регіонах, що розвиваються та слаборозвинених. Як наслідок, відбудеться загострення таких глобальних проблем, як: надмірна урбанізація, перенаселення, глобальні міграції, злиденність та голод, нестача питної води, нерівність соціально-економічного розвитку країн світу, забруднення довкілля.

Висновки. Отже, стійка урбанізація є єдиним можливим шляхом для успішного розвитку сучасної світсистеми. Оскільки процеси урбанізації продовжують набирати обертів, сталий розвиток агломерацій та міст все більше залежить від успішного управління зростанням міст, особливо в країнах, що розвиваються, або мають слабкий рівень розвитку, та тих, де інтенсивні темпи урбанізації урбанізація очікуються у найближчі роки. Також важливою є політика, спрямована на покращення життя міських і сільських жителів, посилення зв'язків між міськими та сільськими територіями спираючись на існуючі економічні, соціальні та екологічні зв'язки.

Ефективно керована урбанізація, що базується на розумінні існуючих тенденцій у довгостроковій перспективі може допомогти максимізувати переваги формування агломерацій при мінімізації деградації навколишнього середовища та уникненням інших потенційних негативних наслідків постійно зростаючої кількості жителів міст. Саме розважливе управління містом здатне забезпечити доступ всього населення до інфраструктури та соціальної сфери, орієнтуючись на потреби всіх верст населення, вразливих груп та бідних, надати можливість використати право містян на житло, освіту, охорону здоров'я, гідну працю та безпечне довкілля.

Список використаних джерел: 1. Arnulf G. *Energizing Sustainable Cities: Assessing Urban Energy* / G. Arnulf, D. Fisk. – Abingdon, United Kingdom, 2013. - Routledge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.routledge.com/Energizing-Sustainable-Cities-Assessing-Urban-Energy/Grubler-Fisk/p/book/9781849714396> 2. Danan Gu. *Risks of Exposure and Vulnerability to Natural Disasters at the City Level: A Global Overview* / Gu. Danan. – Population Division Technical Paper 2015/2. New York: United Nations, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ined.fr/fichier/rte/71/PopEnv/Gu.pdf> 3. Matthias L. *International migration and city growth. Population Division* / L. Matthias Technical Paper 2017/10. New York: United Nations, 2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/324224063_International_migration_and_city_growth 4. Niemets. K. *Methods and approaches of determining the boundaries of agglomerations (basic case Kharkiv region)* / K. Kravchenko, K. Sehida, L. Niemets, O. Suptelo // *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць.* – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – Вип. 28. – С. 5-16. 5. *Звіт ООН «Урбанізаційні процеси в світі», 2018 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf> 6. Немець К. А. *Дослідження міських агломерацій в аспекті реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні (на прикладі Харківської області)* / К. А. Немець, К. Ю. Сегіда, К. О. Кравченко, Л. М. Немець, Є. Ю. Телебенева, Л. В. Ключко, В. І. Редін // *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць.* – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – Вип. 27. – С. 28-39.

СИЛЬНА ДЕРЖАВА VS СТАЛА ДЕРЖАВА: ОПОРНІ ПРИНЦИПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Адаптація до контексту України прийнятих на глобальному рівні Цілей сталого розвитку (ЦСР) у 2015 році відбулась ще у 2016 році. Результатом глибокої аналітичної роботи відповідних експертів за підтримки українського уряду, сьогодні є проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [1]. Відповідно до нього, стратегічне бачення сталого розвитку України ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку. Під кожен із 17 стратегічних цілей, розроблено операційні цілі, які, власне, і окреслюють основні вектори – вектори розвитку, безпеки та відповідальності – будь-якої діяльності базованих на принципах сталості.

Які ж основні виклики сьогодні потрібно врахувати тим, на кого безпосередньо покладено вирішення проблем сталого розвитку: підприємства, ринки та, власне, уряди держав?

Оскільки протягом всього ХХ та початку ХХІ століть, акцент завжди був на постійний розвиток, як головну умову якісних змін в державі, то на нашу думку варто було б розібратися з розумінням процесу «розвитку». Сьогодні воно прив'язане до «вільних ринків, стратегій, які спрямовані на створення сприятливих умов для бізнесу, та історичного нарративу Заходу» [4]. Світ, який розвивається, стикається з іншими проблемами сталого розвитку, ніж розвинутий світ: багатші країни можуть зосередитися виключно на ефективному використанні ресурсів, бідні ж – має не лише захищати своє довкілля та зберігати ресурсну базу для наступних поколінь, а й покращувати рівень життя та пропонувати шлях до сталого стилю життя з достатком. *Розуміння ринку крізь призму розвитку унеможливорює досягнення сталості та розвитку одночасності.* Щоб по-справжньому досягнути суті сталого розвитку, поряд зі спробами зробити виробництво та споживання ресурсоефективнішим, держави мали б говорити про те, як населення світу повинно виробляти та споживати менше, як має змінити руйнівний спосіб життя. Тому сьогодні державам потрібно переосмислити свої економічні моделі та форми правління – не кооперуючи корпорації, які керуються споживанням та зростанням. Дієвість держави наразі має чи не найбільше значення для сталого достатку. Причини соціальних та екологічних катастроф у розвинутих країнах криється у відсутності сильної держави.

Нові рішення сильної держави вимагають нових моделей, які б включали іншу форму правління – не таку, яка здійснюється не великими корпораціями, що керуються рівнем та зростанням споживанням, – а навпаки, яка б

покращувала рівень життя не споживаючи та не зловживаючи ресурсами активніше, ніж вони поновлюються (поповнюються), що зберігає право на ресурси для майбутніх поколінь.

«Сильна держава» – термін, який Наір Ч. якраз і вживає у розумінні, що означає форму правління, яка використовує такі інструменти державного управління для побудови економіки XXI століття, які б сприяли сталому управлінні державними ресурсами, без потреби бути авторитарним [4]. Стійка держава (яка за своєю суттю сильна держава) потрібно буде ставитись до управління ресурсами як до центру економічного планування, а не як до передумови зростання, споживання та виробництва.

Сьогодні нові рішення вимагають нових моделей, які б включали іншу форму правління – не таку, яка здійснюється не великими корпораціями, що керуються рівнем та зростанням споживанням, - а навпаки, яка б покращувала рівень життя не споживаючи та не зловживаючи ресурсами активніше, ніж вони поновлюються (поповнюються), що зберігає право на ресурси для майбутніх поколінь. Для того, щоб вижити, суспільство повинно обмежити масове споживання та підвищити матеріальну ефективність та справедливість, при цьому надаючи пріоритет інтеграції негативних зовнішніх екологічних факторів. Актуалізувати рішення мають лідери наступного покоління.

Незважаючи на всі розбіжності між розвитком країн світу, між Заходом та Сходом, зокрема, процес справжнього дотримання порядку денного в галузі сталого розвитку вимагає і від тих і від інших наявність інструментів та механізмів для втручання в життя держави на всіх рівнях і у всіх сферах. Якщо економічно розвинені (часто і свідомі) держави вже мають такі інструменти та механізми, то іншим країнам доведеться створювати ці інструменти з нуля або відновлювати їх з урахуванням тих інтересів, які вже взяли під свій контроль.

Розбудова політичної філософії щодо моделі сталих держав та суспільств беззаперечно буде пов'язана не лише із трансформацією усталеної моделі прийняття рішень (як внутрішньо-, так і зовнішньодержавних, особливо в тих країнах, в яких економічний вплив поєднаний з геополітичною владою), а й зі зміною очікувань населення. Високий рівень життя (в економічно-розвинених державах) неможливо буде підтримувати в майбутньому з обмеженими ресурсами, що може стати причиною напруженості в суспільствах та вплинути на політичну стабільність. Має прийти усвідомлення молодим поколінням та прийняття того рівня життя, яке справді можна вважати сталим.

Україна - держава, яка належить до країн з перехідною економікою. Що це означає в контексті готовності приймати владою не популістські, а необхідні рішення для її сталого розвитку? В Україні, так само як і в інших пострадянських державах, надзвичайно низькі показники економічного державного сприяння та інституційного режиму і, водночас достатньо високий рівень освіти (особливо охоплення населення вищою освітою), достатній рівень інноваційності економіки, інформаційних комунікацій та технологій. Тому для України нагальним є реформування усіх секторів економіки. І тут важливо поєднати їх з цілями сталого розвитку. Розуміючи, що ефект їх провадження вплине на всі верстви населення, необхідно враховувати глибоку

диференційованість якості їх життя та рівня доходів. За оцінкою головного економіста ЄБРР Сергія Гурієва (2015-2019) у представленому дослідженні Transition Report 2016-2017 в Україні [2], ми «єдина східноєвропейська держава, де представники майже всіх верств населення вважають, що їхні доходи зараз є меншими, ніж у передостанній рік існування Радянського Союзу. Такий стан речей (або сприйняття дійсності) — гарне підґрунтя для розквіту популізму й просування як у країні, так і за кордоном ідеї, що Україна — це failed state» [3]. Так, окрім власне економіки, перед Україною стоїть завдання щодо відновлення справді демократичних інститутів з конкурентною політичною системою, без декларування популістських рішень, а реальних і необхідних для розбудови *сталого, а значить сильної, держави*.

Політична філософія має бути чітко визначена *опорними принципами сталого розвитку*, які мають бути відображені в державній стратегії — фактичних рішеннях уряду. Серед таких принципів сталого розвитку для України можна означити наступні основні:

- 1) *перерозподіл землі*, який має збалансувати розрив між рівнем життя в центрах та регіонах (міських і сільських поселеннях з різною формою зайнятості), не заохочуючи міську міграцію та постійну модернізацію великих міст;
- 2) *освіта*, яка має змістити фокус підготовки лише верхівки шкали доходів (керівників у різних сферах), а зосередитися середній ланці між базовою шкільною та вищою освітою, тобто на професійній освіті з підготовки кваліфікованих фахівців;
- 3) *мобільність*, що означає оптимальну логістику руху людей та товарів як в межах однієї громади, так і по всій країні;
- 4) *охорона здоров'я*, яка має підтримати розвиток орієнтований не лише на доступність профілактики і лікування для заможних верств населення, а й реалізовувати систему заходів для підвищення якості медицини по всій країні;
- 5) *житло*, як засіб досягнення сталішого способу (стилю) життя і у великому, і в малому місті (реконструкція старого житла, доступність нового, інтеграція із системою громадського транспорту, контроль поширення процесів урбанізації та субурбанізації, створювати можливість навчатися, працювати в межах свого міста);
- б) *довкілля та ресурси (енергія)* (доступ до спільних ресурсів, відновлювальні джерела енергії, раціональне природокористування).

Отже, для України як потенційно сильної держави, в сучасних реаліях необхідно вирішити дуже внутрішнє питання — питання зменшення диференційованості розвитку території, що є на заваді її сталого розвитку. Розв'язання проблеми розриву між якістю, рівнем життя у великому місті та малому місті (а також і сільській місцевості), для забезпечення сталішого балансу між ними, можливе за допомогою розумного планування територій, раціонального використання ресурсів та довкілля і т.д. виключно компетентними інституціями відповідно до принципів стратегії сталого розвитку України.

Список використаних джерел: 1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект – 2017. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
2. Гурієв С. Українська катастрофа: в країні немає значної групи людей, чий доходи зросли з 1989 року. // VoxUkraine. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/sergei-gurievs-speech-ua/> - (11 січня 2017 р.). 3. УРСР vs Україна: в якій країні краще жити, або 26 цифр про головне. // VoxUkraine. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voxukraine.org/cards/26-indexes/index.html> - (29 травня 2018). 4. Nair Chandran *The Sustainable State: The Future of Government, Economy, and Society*. – Oakland, Berrett-Koehler Publisher. 2018, 272 p.

УДК 338.04

І. Г. Смирнов¹, Джибо Цуй²

¹smyrnov_ig@ukr.net, ²zhibo495425548@gmail.com

^{1, 2}Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВОЄННО-ІСТОРИЧНІ ОБ'ЄКТИ СХІДНОЇ ПОЛЬЩІ – РЕСУРС РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО ТУРИЗМУ

Матеріал тез стосується передусім Розточчя – погорбованого лісистого масиву Подільської височини на українсько-польському пограниччі. Він є своєрідним «зеленим мостом» довжиною 200 км при ширині 20-30 км, що з'єднує Західну Україну (Львівська область) і Східну Польщу (Люблінське воєводство). Польська частина Розточчя, яка знаходиться на південному сході Польщі, на кордоні з Україною, не виділяється якимись надзвичайними рекреаційно-туристичними ресурсами. Тут немає гірських масивів, великих річок та озер, видатних середньовічних замків, зате багато заболочених лісових ландшафтів поліського типу. Незважаючи на такі обмежені туристичні ресурси, цей регіон виділяється у Польщі розвинутим рекреаційно-туристичним господарством [1], а деякі його об'єкти (наприклад, водоспади на р.Танві) потрапили до Списку 7 нових туристичних див Польщі. У регіоні видається туристично-інформаційний журнал «Magiczne Roztocze» (польск. «Чарівне Розточчя») [2]. Туристична спеціалізація Розточчя – сільський, зелений та гастрономічний туризм (багато агротуристичних осель), велотуризм, літературний туризм, пішохідний туризм, воєнний туризм тощо. В усіх цих сферах можлива тісна туристична співпраця з Україною, але ці можливості поки що використовуються недостатньо [1].

У польській частині Розточчя є фортифікації, що можуть слугувати ресурсною базою для розвитку українсько-польського транскордонного воєнного туризму. До них відносяться середньовічні оборонні мури м.Замостя, які були задіяні у військових подіях початку ХХ ст., зокрема, у польсько-більшовицькій війні та обороні фортеці Замостя під команду генерал-хорунжого Армії УНР М. Безручка, а також укріплення тзв. Лінії Молотова,

зведені у 1939-1941 рр., коли ця теперішня частина Східної Польщі була захоплена СРСР в результаті таємних домовленостей Гітлера та Сталіна. Ці фортифікації Розточчя становлять унікальну та потужну ресурсну базу для розвитку українсько-польського транскордонного воєнного туризму, але нині вони використовуються недостатньо, однобічно (переважно польськими туристами, тури для яких організують деякі місцеві турфірми, наприклад, фірма “Quand” у м. Томашув-Любельський [2]), а для туристів з України ці об’єкти залишаються маловідомими. Тут хіба що проходять велотраси українсько-польських спортивних маршрутів (тобто присутній велотуризм).

Так, м. Замостя (Польща), яке цікаве для українських туристів само по собі, як приклад «зразкового» середньовічного міста [1], нині дуже гарно відреставрованого, також має потужний, але недостатньо знаний в Україні ресурс для розвитку українсько-польського, у т.ч. воєнного туризму. Йдеться про битву під цим містом, яка передувала відомій битві за Варшаву 1920 р. Спеціалісти внесли останню битву, знану як «Диво на Віслі», у число 18 битв, що кардинально змінили хід світової історії [3]. Але все могло скластися зовсім інакше, якби у цій битві не взяли участь війська УНР. Йдеться про героїчну оборону міста-фортеці Замостя силами 6-ї Січової стрілецької дивізії під командуванням полковника М. Безручка від більшовицької 1-ї кінної армії. Якби остання встигла вчасно прийти на допомогу червоним військам, що наступали на Варшаву, то невідомо, чи здійснилося б славнозвісне «Диво на Віслі», тобто перемога польських військ над більшовицькими. Історики вважають, що успішна оборона цього міста українським гарнізоном на чолі з полковником М. Безручком стала ключовим епізодом у битві за Варшаву. Якщо перемогу під столицею Польщі прийнято називати «Дивом на Віслі», то оборону Замостя заслужено вважають «Дивом під Замостю». Доказом цього є фільм відомого польського режисера Є. Гофмана «1920 рік. Варшавська битва», який відображає історичний хід тих подій. У фільмі за яскраво вираженої пропольської національної лінії також вказується на роль українців у тих подіях, підкреслюється, що військові дії велись разом військами Ю. Пілсудського та С. Петлюри. Так, польський маршал, війська якого тоді відступали по усіх напрямках, констатував: «У Замості стоїть Безручко, щодо нього можна бути спокійним» [4]. Сказано це було тоді, коли Ю. Пілсудський приймав ключове рішення: чи здійснювати контрудар по позиціях червоних військ. При цьому дуже важливим залишалось питання участі у боях кінноти Будьоного. Якби вона прийшла вчасно на допомогу червоним військам під Варшавою, шанси поляків на перемогу були б нульові. Але війська Будьоного у дні вирішальних боїв за Варшаву зав’язли під Львовом. Отримавши наказ йти на Варшаву, вони зняли облогу Львова і рушили у бік польської столиці. Відстань у 400 км мобільна кіннота могла подолати за декілька днів, але на її шляху стала фортеця Замостя, а в ній – війська 6-ї Січової стрілецької дивізії УНР під командуванням полковника М. Безручка, що для більшовицьких військ виявилось не тільки неприємним, але й фатальним «сюрпризом». Видавалося б, що у гарнізона Замості не було жодних шансів вистояти, оскільки сили супротивника були практично в чотири рази більші. Так, під командуванням

М. Безручка перебувало 3,5 тис. солдат (з них 1900 українців), десяток гармат, три бронепотяги і декілька кулеметів, у той час, як війська Будьоного нараховували 17 тис. кавалеристів, об'єднаних у чотири дивізії та посилені артилерією, бронепотягами та авіазагоном. Спроба червоних взяти укріплення Замості «з наскоку» провалилася. Кульмінацією стала вранішня атака 30 серпня. За спогадами офіцера Армії УНР О. Удовиченка, «Будьоний оточив Замостя і почав наступ з усіх боків. Гарнізон Замості відважно захищався, але з заходу червоним вдалося дійти до дротових загороджень, знищити їх і майже увірватися до міста. Однак останній резерв – українська сотня – контратакою відкинула ворога за дрот. Біля 70 ворожих гармат відкрили сильний вогонь, на який обережно (зберігаючи снаряди), але прицільно, відповідали 12 українських гармат. І ця атака для армії Будьоного закінчилась невдало» [4]. Наступного дня, 31 серпня, 1-а кінна відступила від Замості. Полковник М. Безручко після цієї перемоги отримав звання генерал-хорунжого. 1938 р. його представили до вищого польського військового ордена «Віртуті Мілітарі», але він цю нагороду не прийняв, сказавши: «Я воював за Україну, а не за Польщу». Генерала Армії УНР Марка Безручка нині добре пам'ятають у Польщі, свідомством чого є іменна меморіальна дошка та пам'ятна дошка у м. Замості, а також названі його ім'ям рондо, площа та вулиці у Вроцлаві, Кошаліні та деяких інших містах Польщі. Останнім часом пам'ять про генерала М. Безручка знаходить ушанування і в Україні, так у м. Боярці на Київщині відкрито його барельєф, також на його честь названо вулиці у Києві, Вінниці, Рівному.

Інший унікальний, цікавий для українських туристів, ресурс воєнно-туристичного призначення, що знаходиться в Розточчі, – Лінія Молотова. Це грізні зовні, але, як виявилось, малоприслатні у дійсності потужні залізобетонні бункери, яких багато розкидано по території сучасної східної Польщі [5]. Цей регіон, ще якихось 120 років тому, не являв жодної військово-стратегічної цінності, оскільки державні кордони того часу ділили його між Російською імперією (північ) та Австро-Угорщиною, тому потужні захисні форти ними тоді були споруджені поза його межами – у сучасній Рівненській області України (Тараканівський) та у Перемишлі (сучасна Польща). Політико-географічна та військова ситуація регіону змінилася з утворенням незалежної Польської держави у 20-30 рр. ХХ ст., коли Розточчя стало одним із східних кордонних регіонів Польщі. Розточчя не втратило своєї військово-стратегічної цінності і після того, як територія довоєнної Польщі була захоплена та поділена між нацистською Німеччиною та бундівським СРСР у 1939 р. згідно Пакту Риббентропа-Молотова. Після тзв. приєднання Західної України та Західної Білорусії до СРСР рубіж радянської оборони був переміщений на 300 км західніше, де і виникла Лінія Молотова. Ця назва має неформальний характер і увійшла у використання порівняно недавно [2]. Вважається, що вперше її вжив Віктор Суворов (Різун), радянський шпигун-перебіжчик, а пізніше – письменник, що розкрив «кремлівські військові секрети», у французькому виданні своєї книжки «Криголам» 1988 р. видання. Нині більшість оборонних споруд Лінії Молотова знаходяться у східній Польщі, є

вони і в регіоні Розточчя. Більшість з них донедавна були цікаві хіба що любителям воєнної історії, а місцеві мешканці ці бетонні саркофаги вважали лише непотрібними перешкодами. Історія цих фортифікацій дуже повчальна. Збудовані на швидку руку, вони не змогли істотно перешкодити нападу Німеччини на Радянський Союз, пізніше про них постаралися скоріше забути, тому жодних пам'ятників тут не має, а персональні дані та число загиблих радянських солдатів невідомі. Лінію Молотова можна вважати повним провалом радянської військової фортифікації, прикладом того, як величезні фінансові кошти та зусилля тисяч людей були витрачені без будь-якої практичної користі. Серед фортифікаційних комплексів, побудованих у Європі в період між I та II Світовими війнами (а це Лінія Мажино у французькому Ельзасі, Східний та Атлантичний вали у Польщі та Нормандії, Лінія Маннергейма у Фінляндії), Лінія Молотова є останньою за часом спорудження. Передбачалося спорудження 13 укріпрайонів на «новому» західному кордоні СРСР – від Прибалтики до Галичини, яке велось у прискореному темпі. При цьому більшість споруд і бункерів встигли збудувати, а от підготувати та оснастити сучасною зброєю – ні. В результаті Лінія Молотова була захоплена німцями за два дні – після 4 пострілів супергаубиці «Адам» та танкової атаки, коли танки вермахта просто об'їжджали ці безпорадні бетонні споруди у наступі на схід, а пізніше спеціальні штурмові підрозділи добивали залишки оборонців, хоча було декілька героїчних прикладів, коли вже у глибокому німецькому тилу радянські солдати продовжували нерівний бій ще майже два тижні. Залишки Лінії Молотова у польському Розточчі якраз і є ілюстрацією безглуздості спорудження таких вельми коштовних, але неефективних систем фортифікацій. У польських полях залишається й нині багато цих бетонних «саркофагів», які місцеві фермери розглядають, як перешкоди у сільськогосподарських роботах, але зробити з ними нічого не можуть. Однак з точки зору туризму ці об'єкти нині викликають зростаючу цікавість, зокрема у польських туристів, велотуристів (повз проходять велотраси) тощо, про що в польських рекламних матеріалах з туризму Розточчя згадується не раз [6]. Незважаючи на те, що «Лінія Молотова» не виконала свого головного завдання – зупинити наступ ворожих військ, вона все ж таки відіграла певне значення у розвитку військової справи часів II Світової війни та вважається нині цінною історико-туристичною пам'яткою воєнної фортифікації. У межах сучасної Польщі знаходяться повністю або частково об'єкти 6 укріпрайонів Лінії Молотова, зокрема на Люблінщині – це сотні бункерів, що відносилися до Рава-Руського укріпрайону, і нині становлять цінний ресурс для розвитку українсько-польського транскордонного туризму.

Список використаних джерел: 1. Смирнов І., Любіцева О., Белоусова Н. Польське Розточчя: потенціал українсько-польської співпраці у сфері рекреації та туризму. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Географія. №1/2 (76/77), 2020. – С.23-30. 2. Magiczne Roztocze. Magazyn turystyczny. Zamosc: Drukarnia FastGraw, 2017. 54 s. 3. Мараєв В. Марко Безручко – українець, який врятував Польщу. URL: <https://uain.press/articles/marko-bezruchko-ukrayinets-yakuj-vryatuvav-polshhu-979290>. 4. Porowczuk S. Bitwa pod Zamościem: jak 100 lat temu pokonano Armię Budionnego/ URL: <http://slowopolskie.org/bitwa-pod-zamosciem-jak-100-lat>

temu-pokonano-armie-budionnego/. 5. Лінія Молотова. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> . 6. Linia Molotowa. URL: <https://www.biebrza24.pl/oferta/wycieczki-piesze/linia-molotowa/>

УДК 379.85

Г. Р. Агакишиева

guneshagakishiyeva@gmail.com

Институт Географии им. акад. Г. А. Алиева

Национальная Академия Наук Азербайджана, (Баку), Азербайджан

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ГОРНЫХ РЕГИОНАХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Туризм оказывает большое влияние на социально-экономическую инфраструктуру регионов и такие важнейшие отрасли экономики, как транспорт и связь, сельское хозяйство, строительство, производство товаров народного потребления и другие, т.е. выступает катализатором экономического развития. Это связано с тем, что современная туристская индустрия предоставляет большой объем услуг, потребляемых туристами в ходе заграничного путешествия [1, с. 51].

Наряду с удовлетворением рекреационных потребностей населения и обеспечением притока в страну иностранной валюты от обслуживания иностранных посетителей, она способствует хозяйственному освоению менее развитых районов, вовлекает в хозяйственный оборот неиспользованные другими отраслями природные ресурсы, влияет на развитие инфраструктуры и способствует росту занятости местного населения [2].

Роль туризма в Азербайджане растет, несмотря на то, что он является новой отраслью хозяйства. В Азербайджане по видам экономической деятельности занятого населения от общей численности 4,0 млн. чел. в 2005 г. на долю размещения туристов и общественного питания приходилось 25,1 тыс. чел. (или 0,6%), а в 2018 г. эти показатели соответственно составляли 4,9 млн. чел. и 78,2 тыс. чел. (или 1,6%) [3, с. 87-88]. Если по видам экономической деятельности число работников по найму в 2005 г. составляло 1,3 млн. чел., из них на долю размещения туристов и общественного питания приходилось 13,4 тыс. чел. (или 1,0%), то в 2018 г. эти показатели составляли 1,6 млн. чел. и 23,4 тыс. чел. (или 1,5%) [3, с. 92-93].

Из организованных в Азербайджане маршрутов – Баку и окрестности, Северный, Северо-Западный, Южный, Западный, Нахичевань, Карабах, только Северный и Северо-Западный охватывают горные территории. Северный маршрут проходит по территории следующих административных районов: Хызы, Сиазань, Шабран, Губа, Хачмаз и Гусар. Северный маршрут протянулся от прибрежной зоны Каспийского моря до горных территорий. На пути этого маршрута встречаются останки древнего города Шабран, Гильгильчайское оборонительное укрепление, село Хиналыг, курорт Галаалты, Шахдагский Туристско-Спортивный Комплекс, Алтыгаджский и Шахдагский

Национальные Парки.

Северо-Западный маршрут охватывает территории административных районов: Гобустан, Шамахи, Исмаиллы, Габала, Огуз, Шеки, Гах, Загатала, Белакан. На пути этого маршрута встречаются Бабадагское место паломничества, село Лагич (изготовление холодного оружия и медной утвари), село Басгал (изделия из шелка), а так же Шамахинский район, известный своими знаменитостями – Сеид Азим Ширвани, Имаддедин Насими, Мирза Алекбер Сабир, Гаджи Зейналабдин Ширвани, Магомед Ширвани, Азим Азимзаде, Аббас Сахат, Гемеди Ширвани, Фелеки Ширвани, исторические памятники древних государств – Кавказской Албании и Ширваншахов, Шекинского ханства, леса, средний возраст, которых достигает 500 лет, минеральные и термальные источники, реки, редкие виды растений и животных, этнические группы (русские, авары, лезгины, цахуры, татары, ингилойцы), которые занимаются резьбой по дереву и металлу, ковроткачеством, приготовлением вин в домашних условиях и т.д.

Транспортная недоступность горных регионов затрудняет связь со столичными туроператорами. Связь с туроператорами даст возможность туристам закупать продукты в горных деревнях, а не транспортировать их из Баку. Наряду с Баку, в таких городах как Гянджа, Нахичевань, Ленкоран, Загатала, Евлах, Белакан и Габала расположены аэропорты. Главные автомобильные маршруты Баку-Газах (493 км), Баку-Ялама (185 км) и Баку-Астара (312 км), а также от них ответвленные дороги Евлах-Белакан, Баку-Шамахи-Кюрдемир, Евлах-Агджебеди-Бахрамтепе играют большую роль в решении проблем транспортной недоступности территории.

До недавнего времени для посещения Азербайджана необходимо было получить специальное разрешение и эти бюрократические формальности отталкивали туристов. С 15 марта 2013 г. внедрена электронная туристическая виза для иностранных туристов, въезжающих в Азербайджан. Для оформления визы с иностранных туристов, въезжающих в Азербайджан, взимается госплата в сумме: виза на один визит 35 Евро, за многократную визу 35 Евро, за транзитную визу 20 Евро.

Туристы, въезжающие в Азербайджан, имеют право получать электронную визу с участием туристических компаний. Указом (№247 от 29 июня 2015 г.) Кабинета Министров Азербайджанской Республики «Правила по аккредитации туристических компаний, существующих в Азербайджанской Республике для получения права на визу» число туристических компаний, успешно прошедших аккредитацию 44. Туристические компании заполняют электронные заявления-анкеты, выставленные в интернет информационных ресурсах исполнительных властей и добавляют сканированную копию документов. Просмотр документов длится максимум 10 дней после поступления, а затем оформляется виза и отправляется на электронный адрес туристической компании. При отказе выдачи визы дают соответствующую информацию.

После внедрения электронной визы число туристов, приезжающих в Азербайджан, заметно выросло. Одной из главных целей нашей республики является создание возможности оформления электронной визы не только в

аэропортах, а также во всех пограничных контрольно-пропускных пунктах. Доля туристов, прибывших из стран в режиме без визы в Азербайджан, около 70%.

Для обеспечения национальной безопасности условия выдачи визы в Азербайджане очень жесткие, по сравнению с другими странами. Указ (№923 от 1 июня 2016 г.) Президента Азербайджанской Республики, «Облегчение процедуры выдачи электронной визы» и «Создание упрощенной системы визы», облегчил процесс выдачи электронных виз.

По статистическим данным за 2018 год туризм давал более 4,3% ВВП, а общая занятость в индустрии туризма составляла 53 тыс. чел. [4, с. 19]. Азербайджан систематически укрепляет свою позицию на туристическом рынке. Это приводит к постоянному увеличению количества ее посетителей. В 2018 году количество иностранных туристов составило 2,8 млн. Среди приезжающих в 2018 году больше всего было граждан России – 880 тыс., Грузии – 610 тыс., Турции – 291 тыс., Ирана – 241 тыс., ОАЭ – 94 тыс., Саудовской Аравии – 73 тыс., Ирака – 67 тыс., Украины – 58 тыс., Пакистана – 41 тыс., Израиля – 40 тыс., Казахстана – 37 тыс. [4, с. 24-25].

Для перспективной развития туризма в горных регионах Азербайджана нужно соблюдать нижеуказанные меры:

- в горных регионах наличие многочисленных исторических памятников способствуют развитие историко-культурного вида туризма; минеральные и термальные источники – лечебно-оздоровительного туризма, национальные парки и государственные природные заповедники – экотуризма, проведения разных фестивалей и мероприятий событийного туризма и т.д.;
- сосредоточение почти всех туристских предприятий в городе Баку, малое число туристическо-информационных центров, малочисленность лиц, свободно владеющая иностранными языками, в большинстве регионах являются слабыми сторонами туристического сектора в Азербайджане;
- из-за сосредоточение опытной рабочей силы в городе Баку и для обеспечения профессиональными и квалифицированными кадрами туристские предприятия в регионах, необходимо организовать курсы гостеприимства и гид-путеводителя в горных регионах;
- проблемы транспорта препятствуют развитию туризма в горных регионах. Для этого необходимо организовать ежедневные автобусные маршруты из Баку в горные регионы, открыть авиарейсы, как местного, так и международного значения.

Список использованных источников: 1. Кружалин В.И., Мироненко Н.С., Зигерн-Корн Н.В., Шабалина, Н.В. География туризма. / В.И. Кружалин, Н.С. Мироненко, Н.В. Зигерн-Корн, Н.В. Шабалина. – Москва: Федеральное агентство по туризму, 2014. – 336 с. 2. Морозов В.А. Взаимодействие туризма со смежными отраслями национальной экономики / В.А. Морозов. – Москва: ТЕИС, 2004. – 191 с. 3. Статистические показатели Азербайджанской Республики / Государственный Статистический Комитет. – Баку: 2019. – 782 с. 4. Туризм в Азербайджане / Государственный Статистический Комитет. – Баку: 2019. – 100 с.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INCLUSIVE EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

At the present stage of development inclusive education is new to our society because for a long time there was a priority principle that children with disabilities should study in specialized educational institutions. The experience of developed countries proves the success of implementing inclusion and achieving significant results both for people with disabilities and for society as a whole.

Inclusive education has a positive result abroad, especially in countries such as Austria, Germany, Finland, Sweden, but our country is only at the stage of implementing inclusive education, and there are many problems. They are formed under the influence of stereotypes, social barriers, insufficient material and moral training of the population, especially for teachers.

Examining the problems that arise in the implementation of inclusive education, we should highlight the following:

1. Financing of secondary schools. It is related to the provision of material and technical base for the provision of quality educational services. The problem is manifested in the lack of equipment that helps to move children with musculoskeletal disorders, as well as the lack of the necessary material and technical base for children with certain physical and mental disorders.
2. Presence of cultural stereotypes towards people with disabilities. This is because we are just beginning to take some steps towards developing an inclusive system. The unwillingness of the education system to meet the individual needs of a child with special educational needs. We also have lack special educational standards, namely curricula that should meet the educational needs of children with special needs.
3. Problems related to the activities of certain educational institutions and professionals. During the introduction of inclusion, educators (especially social educators and psychologists) faced to the problem of the psychological barrier between teacher and student, parents and teachers. It is closely related to the existing stereotype about people with special needs. It is also possible to highlight the problem of teacher training, because teachers were not professionally prepared for an inclusive approach to learning, because it requires special knowledge [1].

The formation of a positive attitude to inclusive education should be carried out at all levels – from the system of teaching students of pedagogical educational institutions to the system of advanced training of experienced teachers-practitioners. At the same time, educational work in society and the formation of a relevant public opinion regarding inclusion are necessary.

Supporting the initiatives of school educational systems is a determining factor in the creation of inclusive systems. It is advisable to create "teams of leaders" to manage and support inclusion in the school. It is also important to form the belief that inclusion is a matter for which the whole school has a shared responsibility. The school administration, for its part, can establish contacts with special educational institutions, thus assisting the teaching staff in the transition to new roles, facilitating the exchange of experiences. It is necessary to form a sense of respect for individual differences, to promote the introduction of inclusive practice through the powers of teachers, giving them some autonomy [2].

To work effectively the schools need to change and to adapt to the diverse needs of all students. Teachers of special schools need to use their skills to improve and enrich the educational practice of all children in the education system. Educators need to learn to work in teams with teacher assistants and support staff to achieve one goal.

Involving the community in school activities is critical to the success of inclusive education. Schools, as educational centers, should not only establish contacts, but also take an active part in the life of the local community, invite specific members of the community to the institution. It is useful to establish partnerships with local, national and international public organizations. The most important group in both the community and the school community are parents who make decisions with or on behalf of their children. They can also help others make decisions by providing valuable information and vision. Parents are the child's first teachers and remain so all their lives. They are often their child's only teachers in the first years of life, and they understand their learning needs well. Parents can help as teachers at home and in the classroom.

Monitoring one's own professional activity is a driver of teacher improvement. Educators need to be able to think and to learn, because they need practice, confirmed by the results of their research. Among the tools of reflection of the teacher are: diaries and magazines (they record the process of learning and development of their students); questionnaires/indicators, observation sheets that teachers can fill in and find out which aspects of their practical work they need to focus on; joint review with colleagues of plans, evaluation results, teaching methods; attending lessons of other teachers as a means of obtaining useful ideas, advice and recommendations.

References: 1. *Інклюзивне навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>*. 2. *Krasnopol'skaya N. Current trends of using scientific potential of Volyn Region / N. Krasnopol'skaya, A. Potapova, G. Golub, T. Pogrebskyi // Uniwersytet Śląski Wydział Nauk o Ziemi Sosnowiec 2019, Acta Geographica Silesiana, 33. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2019 – P. 35-40.*

URBAN RECREATIONAL AREAS: FEATURES, CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS

Globalization of the modern world creates many new and complex problems on the planet, in particular due to the growth of migration processes, especially from third world countries to large cities in developed countries. Urbanization processes are rapid, which in turn leads to congestion of urban space, social unrest, pollution of air, water and natural objects of the cities. As a result of these processes there is an increase in the incidence of urban population, the emergence of new infectious diseases and more. Thus, the issue of improving the ecological condition of urban and adjacent areas, as well as the condition and infrastructure of recreational areas of urban settlements, including large cities, is very acute.

This problem is exacerbated by the fact that in many large cities are experiencing an acute shortage of areas that can be used for recreation, as each year the construction of urban areas is compacted and the number of storeys increases, which negatively affects on the ecological condition of urban areas. There is a reduction of natural areas and possible recreation areas. This often happens with a low level of amenities, which, again, largely leads to an increase in morbidity and mortality of the urban population. Large cities are characterized by a number of common diseases, including cardiovascular, respiratory, and so on. Deterioration of living conditions associated with the compaction of urban development and various types of pollution also contributes to stressful situations and determines the need to find reserves to increase comfort, organization of recreation and recreation areas, increasing the pace of urban landscaping. Usually this increases the value of free urban land, increasing attention to improving recreational infrastructure and others.

The research of aspects of planning and management of recreational areas of the city indicate the need to use world experience and innovative approaches to the development of urban recreational areas. The decisive role of innovation as an important factor of economic growth has been an indisputable fact for many years. This fully applies to the organization of recreational areas of the cities and towns. The introduction of such experience for planning, organization, improvement of recreational areas of settlements is quite slow, because it requires considerable financial resources. In Ukraine has not yet created a national innovation system that could ensure the implementation of innovative projects in the planning of urban recreational areas. Today, the implementation of such an experience is possible only for large and financially stable economic entities and large cities of the world's leading countries. Speaking about innovations in terms of territorial development of large cities and agglomerations, it is necessary to take into account the specific features and requirements for their recreational space. This requires a revision of the

master plans of cities, the allocation of significant funds to justify and to develop plans for the modernization of recreational areas.

In Ukraine, such work is underway, but there are significant difficulties, primarily related to economic problems. Legislatively, this way of regional development is provided. Thus, in accordance to the Article 63 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" recreational areas are areas of land and water space, intended for organized mass recreation and tourism [1].

Also, the recreational area is considered as a specially designated in accordance with the master plan, a specially organized area in the city and the adjacent suburban area, as well as a green area intended for recreation [2].

Today, recreational areas, as a rule, include areas adjacent to the territories of rest homes, boarding houses, facilities of physical culture and sports, campsites, yacht clubs, tourist bases, stationary and tent tourist and health camps, houses of fishermen and hunters, children's tourist stations, parks. This also includes green areas around cities and other settlements, as well as green areas of cities, educational, tourist and ecological trails, marked trails, children's and sports camps, other similar facilities, land provided for country construction and construction of other inpatient recreation facilities.

The problem of planning, organization and management of urban recreational areas is primarily due to the specifics of psychophysiological human needs. This requires three types of recreation: daily - at the end of the working day, weekly - on weekends and holidays, annual - during the holidays. Thus, the living environment of human as an individual and the population as a social community must be able largely to meet these needs, and people themselves must accept the existing properties and capabilities of the environment, not ignore them, but include in their stereotypical model of social spatial behavior. Only in this case we can assume that the goal of managing of urban recreational areas will be achieved, and the need for a cyclical recreation of the individual will be met, which will improve the quality of life.

When planning and creating urban recreational areas, the organizers, represented by local governments, should primarily focus on creating conditions for the implementation of various forms of physical and cognitive activities of vacationers. This approach contributes to a faster full recovery of physical, intellectual, psychophysiological and spiritual strength of human. Such recreational areas can be considered as an objects of innovative development of urban areas in modern conditions.

Creative innovations in the formation and development of recreational areas of the city require resources. Such resources include: historical and cultural, demographic, managerial, infrastructural, natural and climatic, etc.

The problem of many large cities is that their historical recreation areas do not always allow to implement the strategy of adaptive recreation, ie to make them convenient to meet the recreational needs of different cycles, nature and needs of different categories of the population. The concept of polycentrism, which originated in the twentieth century, assumes that urban recreational areas are formed and developed as a set of relatively self-sufficient clusters that make the most effective

use of natural elements of the environment, which gives each cluster a certain individuality. This approach becomes especially relevant when planning new cities and districts and reconstruction and renovation of existing urban recreational areas.

In the conditions of socio-economic transformations of the 1990s – early 2000s, with the growth of economic problems, first of all, the attention to the problems of providing quality and comprehensive recreation in the cities of Ukraine has significantly decreased. The processes of development of recreational areas often proceeded spontaneously without proper justification and financial support, leading to significant degradation in the part where the provision of recreational services did not allow to receive quick income. As a result, there was a significant imbalance and degradation of recreational areas of large cities of Ukraine, which led to significant problems, which were mentioned earlier.

The growth of urban life, increasing physical and psychological burden on urban residents requires not only restoration but also innovative development of recreational infrastructure on the basis of new theoretical and methodological approaches to planning, organization and management of recreational areas of cities, which should take into account specific features available recreational resources and the advantages of the polycentric concept of urban space development, which allows, therefore, to significantly improve the quality, accessibility, intensity of use of existing and projected recreational infrastructure of the recreational space of the city. This approach should significantly strengthen the recreational potential of urban areas, ensuring a positive impact on the psycho-physiological and physical condition of the population, which will affect on the health of the population, increase its efficiency, and so on.

References: 1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajiny-zakonu/zakon-ukrajini-pro-ohoroni-navkolishnogo-1991-795.html> 2. Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва: Закон України від 02.12.2010 р. №2739-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-17> 3. Чеберко Е. Ф., Смирнов С. А. Формирование инновационных бизнес-моделей предприятий туристической отрасли в условиях системного кризиса // *Управленческое консультирование*. 2016. №4(88). С.186-198.

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 332.334.4:502/504:711.433

А. В. Городнича

777nastyia10@gmail.com

Науковий керівник – д. е. н., доц. Т. О. Євсюков

Національний університет біоресурсів і природокористування, м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ І ПЕРСПЕКТИВ СТВОРЕННЯ КИЇВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Вступ. Актуальність дослідження питань пов'язаних з перспективами розвитку територій не тільки на державному, регіональному і місцевому рівнях, а й на агломераційному не викликає сумнівів. Київ – місто, що розвивається швидкими темпами і процес його росту території та чисельності населення наразі незворотній. Утворення агломерації з центром у м. Києві є нагальним і забезпечить найбільш ефективне спрямування розвитку території Києва та міст-супутників в єдиному векторі загального добробуту та спільних інтересів населення. Київська агломерація вирізняється серед інших агломерацій сформованих в Україні своїм статусом і розвитком міста у різних сферах його формування. Київ є столицею і центром економіки країни. На нашу думку, першим прикладом об'єднання адміністративно-територіальних одиниць має стати Київська агломерація. Вона сформує нову тенденцію сучасного розвитку територій в Україні.

Основний зміст роботи. Вперше термін «агломерація» використав у 1973 році французький географ М. Руже, згідно з думкою якого, агломерація виникає тоді, коли активна діяльність міста виходить за його адміністративні межі, поширюючись на сусідні населені пункти [1]. В Україні поняття «міська агломерація» наразі не закріплене жодним чинним нормативно-правовим документом. У скасованій Постанові Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» №521 від 17 березня 2000 року зазначено, що «міська агломерація» – це компактне територіальне розміщення міських населених пунктів, об'єднаних інтенсивними господарськими, трудовими і культурно-побутовими зв'язками. Це поняття ще є новим і не закріпленим у практиці розвитку адміністративно-територіальних утворень. Але враховуючи його зміст, можна зазначити, що міська агломерація – це природний процес об'єднання територій суміжних населених пунктів в наслідок приросту населення, розвитку території, інфраструктури та соціально-економічної привабливості для життя людей.

Питання формування міських агломерацій і тенденції їхнього розвитку активно досліджують вітчизняні науковці І. Л. Парасюк, А. Г. Мартин, А. М. Ізаров, О. В. Димченко, О. М. Цвях, А. В. Степаненко, О. І. Коркуна та інші.

Найвідоміші міські агломерації в Україні сформовані навколо Києва, Дніпра, Харькова, Львова, Одеси та ін., що є великими центрами індустріально-інтелектуального та культурного розвитку окремих регіонів, осередками розселення та концентрації трудового потенціалу населення України. Розвиток агломерацій є позитивним для зростання рівня конкурентоспроможності країни в міжнародній економіці. Концентрація ресурсів в агломераціях може зробити їх точками росту економіки країни для потреб планування території, створення стратегій економічного розвитку та запровадження принципів партнерства між адміністративно-територіальними утвореннями і використання такої взаємодії для покращення рівня життя суспільства. Необхідно розробити правові та фінансові механізми, що будуть спонукати громади розумно об'єднувати ресурси для спільного блага та ефективно їх використовувати [2].

Київ як міська агломерація є місцем скупчення інтенсивних господарських, трудових, культурно-побутових і рекреаційних зв'язків життєдіяльності населення. Сільські населені пункти, міста, що розташовані поруч з Києвом так само впливають на місто, як і місто на них. Утворення агломерації забезпечить єдиний порядок планування території, економічного розвитку, організації громадського транспорту, єдиний адміністративний простір, що буде вигідним для кожного учасника такого об'єднання. Київ зацікавлений у трудових ресурсах, вільних територіях для розвитку містобудування, прокладанні транспортних зв'язків, розвитку туризму тощо. Суміжні міста і села також прагнуть розвитку власної інфраструктури, підвищення соціально-економічного і культурного життя населення і забезпечення його новими робочими місцями [3].

Рис. 1. Передумови формування Київської агломерації
(сформовано автором на основі [4, 5, 6, 7])

На наше бачення, нормальне і стійке формування Київської агломерації (рис.1) унеможливають такі передумови, як відсутність законодавчого забезпечення регулювання відносин учасників агломерації, що тягне за собою неузгодженість інтересів місцевої влади та появу організаційного конфлікту

між рівнями самоврядування. Все це на фоні проблем транспортного сполучення, відсутністю встановлених меж адміністративно-територіальних одиниць ускладнює об'єднання населення на добровільних засадах. Ми переконані, що агломерація може бути сформована тільки при вирішенні усіх основних передумов її об'єднання.

Все ж Київська агломерація вже на стадії природнього злиття суміжних територій міст та селищ до столиці України. Цей процес вже відбувається і тягне за собою, окрім передумов, ще й позитивні аспекти цього процесу. Таким чином, наразі перспективами створення Київської аглоерації (рис. 2) виступають сталий розвиток територій та їх освоєння, розміщення виробництв, вирішення проблем безробіття, інтеграція екологічного й економічного розвитку, інформатизація простору, співробітництво міст та територіальних громад, розвиток інфраструктури, формування спільної транспортної мережі, інше. Рівномірне формування місцевого бюджету, взаємодія органів влади та місцевого самоврядування мають забезпечити збалансований розвиток великих міст і прилеглих територій.

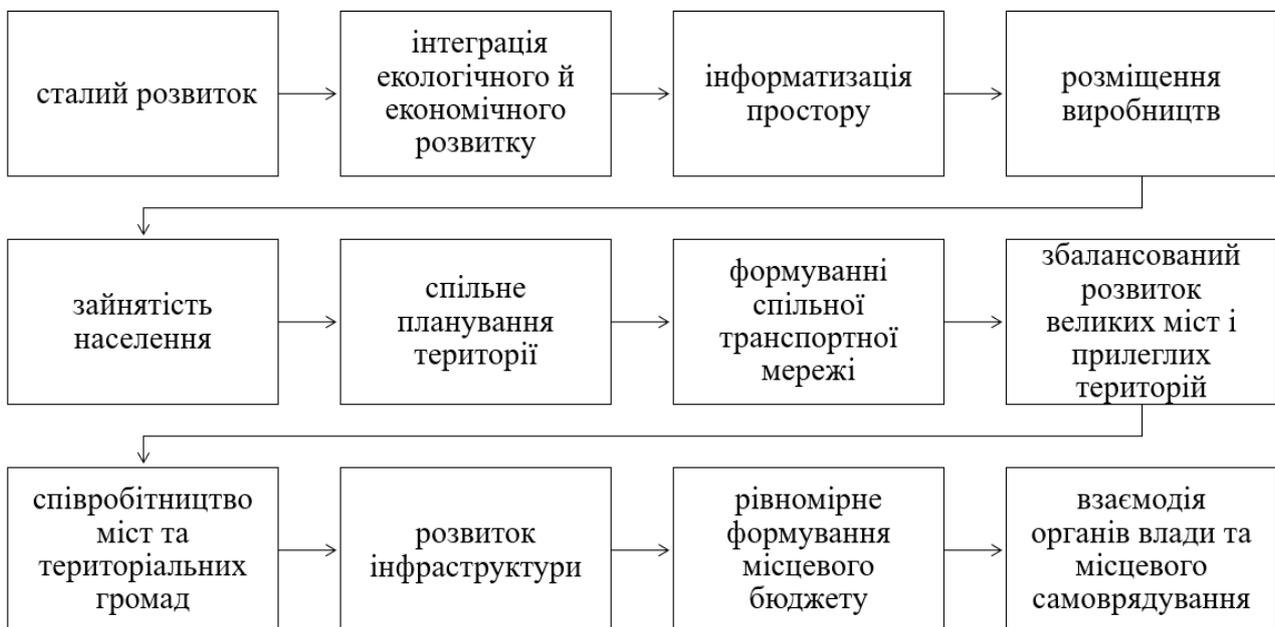

Рис. 2. Перспективи створення Київської аглоерації
(сформовано автором на основі [4,5,6,7])

Висновок. Саме аглоерація може бути одним з інструментів налагодження співробітництва міст і територіальних громад. Досліджуючи передумови і перспективи створення Київської аглоерації можна впевнено сказати, що позитивних аспектів такого об'єднання більше ніж передумов. Київська аглоерація має бути утворена на добровільних засадах з урахуванням потреб населення міста Києва і прилеглих населених пунктів, які будуть входити у склад Київської аглоерації. Органи законодавчої, виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мусять зважати на перелік передумов і проблем, які необхідно вирішити для нормального функціонування такого об'єднання.

Список використаних джерел: 1. Пирожков С.І. Агломерація // *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]* / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42547

2. Парасюк І.Л. Аспекти взаємодії територіальних громад та органів місцевої виконавчої влади агломерації задля спільного економічного розвитку / І.Л. Парасюк // *Ефективна економіка*. – 2010. - № 10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_10_26.

3. Цвях О.М. Аналіз еколого-економічного потенціалу міста Києва в умовах сталого розвитку міської агломерації / О.М. Цвях // *Збалансоване природокористування*. - 2017. - № 2. – С. 84-89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2017_2_18.

4. Коркуна О.І. Агломерації як полюси економічного зростання територій / О.І. Коркуна // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. – 2018. – Вип. 1. – С. 86-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/serpsru_2018_1_17.

5. Степаненко А.В. Міські агломерації як форма сучасного світового процесу урбанізації / А.В. Степаненко, А.А. Омельченко // *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. – 2019. - № 3. – С. 184-192. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2019_3_37.

6. Димченко О.В. Агломерації: сучасний стан та перспективи розвитку і управління / О.В. Димченко, В.Т. Семенов, Л.А. Биченко, А.М. Панкеева // *Містобудування та територіальне планування*. – 2014. – Вип. 52. – С. 90-104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2014_52_13.

7. Ізаров О.М. Міські агломерації: пропозиції законодавчої ініціативи / О.М. Ізаров, І.О. Ізарова // *Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури*. – 2017. – Вип. 66. – С. 8-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodaba_2017_66_4.

УДК 911.3

Є. В. Зайцев

zaytsev.mybox@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю. І. Кандиба

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ НОВОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

У сучасних умовах господарювання важливих аспектів набувають питання децентралізації влади, зокрема у контексті пошуку способів визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається із рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власним завданням та повноваженням органів нижчого рівня. Таке розмежування дасть можливість прийняття рішень на місцях, зміцнення управлінської, економічної та фінансової бази місцевого самоврядування.

За реформою про децентралізацію 12 червня 2020 року було затверджено зміну виборчого законодавства та адміністративно-територіального поділу, за яким в Україні буде 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни. 25 жовтня 2020 р. відбулися вибори голів у новостворених 56-ти територіальних громадах Харківщини, перелік яких був остаточно сформований у червні 2020 року.

Пріоритетними цілями розвитку області у найближчій перспективі є:

- забезпечення високої якості життя населення на всьому просторі регіону;
- створення чистого оточуючого середовища на всьому просторі регіону;
- побудова конкурентоспроможної та смарт-спеціалізованої просторової економіки з високою доданою вартістю;
- забезпечення інвестиційно привабливого клімату в регіоні і створення інноваційної та інвестиційної інфраструктури;
- забезпечення європейського рівня управління та самоврядування в регіоні.

Протягом 2015–2019 рр. у межах реформи децентралізації в Харківській області утворено 23 об'єднані територіальні громади (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристики ОТГ Харківської області

№	Назва ОТГ	Кількість населення, осіб	Площа об'єднаних громад, кв. км	Кількість рад, що об'єдналися	Тип ОТГ	Район
1	Великобурлуцька	7119	221.0	2	селищна	Великобурлуцький
2	Донецька	17732	139.75	2	селищна	Балаклійський
3	Зачепилівська	10835	523.89	7	селищна	Зачепилівський
4	Золочівська	25113	917.01	13	селищна	Золочівський
5	Ізюмська	48479	103.77	2	міська	Ізюмський
6	Кіндрашівська	4877	365.66	7	сільська	Куп'янський
7	Коломацька	6906	329.55	5	селищна	Коломацький
8	Курилівська	8308	242.424	3	сільська	Куп'янський
9	Лозівська	79087	1143.26	20	міська	Лозівський
10	Малинівська	8339	122.45	2	селищна	Чугуївський
11	Малоданилівська	13572	94.37	2	селищна	Дергачівський
12	Мереф'янська	25252	167.78	2	міська	Харківський
13	Наталинська	6350	180.7	3	сільська	Красноградський
14	Нововодолазька	16531	351.63	6	селищна	Нововодолазький
15	Олексіївська	6301	532.54	7	сільська	Первомайський
16	Оскільська	5829	360.47	4	сільська	Ізюмський
17	Петропавлівська	5455	336.879	4	сільська	Куп'янський
18	Пісочинська	32589	81.62	3	селищна	Харківський
19	Роганська	13860	86.01	2	селищна	Харківський
20	Старосалтівська	7894	472,65	6	селищна	Вовчанський
21	Старовірівська	5845	365.45	3	сільська	Нововодолазький
22	Циркунівська	8975	137.88	2	сільська	Харківський
23	Чкаловська	12342	386.97	6	селищна	Чугуївський

За сформованою стратегією розвитку Харківської області планується:

- організація доступної та ефективної системи надання медичних послуг і створення умов для здорового способу життя населення – для цього

потрібно забезпечити комфортні та якісні умови для надання сучасних медичних послуг, економію енергоресурсів, зниження бюджетних витрат на утримання медичних закладів;

- забезпечення доступних і якісних комунальних послуг у містах та енергозабезпечення сільського населення – для цього треба забезпечити якісне, безперебійне водопостачання населених пунктів, зменшити кількість проривів та витрат на майбутні ремонти, створити умови для централізованого постачання питної води, зменшити кількість майбутніх перебоїв у водопостачанні;
- забезпечення доступної і якісної освіти на всіх рівнях – першочергово створити умови рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, розвивати дуальну та інклюзивну освіту у закладах вищої освіти, забезпечити зайнятість підлітків шляхом створення творчих майстерень, об'єднань, виробництв тощо в громаді, а також створення профорієнтаційної платформи;
- забезпечення гармонійного фізичного та духовного розвитку всіх верств населення – для цього перш за все необхідна розбудова закладів культури та мистецтва, охорона та збереження об'єктів історичної та архітектурної спадщини, приведення до належного стану архітектурних, історичних та культурних пам'яток регіону шляхом виконання реставраційних, протиаварійних та консерваційних заходів, включення об'єктів архітектурної спадщини Харківської області до національних та світових туристичних маршрутів;
- забезпечення правопорядку та публічної безпеки – першочергово зменшити матеріальні витрати, енерговитрати на задоволення транспортного попиту, підвищити комфорт пересування, покращити екологічний стан за рахунок зниження викидів шкідливих речовин у відпрацьованих газах від автотранспорту в повітря (поступовий перехід до більш екологічних видів громадського транспорту);
- розвиток внутрішнього та в'їзного туризму – розбудова туристичної інфраструктури, підтримка розвитку туристичних дестинацій, формування туристичного іміджу Харківщини.

Основними перевагами децентралізації влади можемо виокремити: спрощену структуру управління на місцях, налагодження тіснішого зв'язку із громадянським суспільством, підвищення прозорості прийняття управлінських рішень, стимулювання прийняття рішень на основі реординації, підвищення ступеня відповідальності перед територіальною громадою; гнучкість процесу виконання відповідних функцій, що дозволяє швидше пристосовуватися до зовнішніх чи внутрішніх змін; об'єктивна оцінка місцевим народом результатів прийнятих і реалізованих рішень, що підвищує відповідальність та стимулює на високу якість роботи виконавців. Таким чином, прозорість і відкритість процедур прийняття рішення та процесу його реалізації призводить до підвищення ефективності адміністративної діяльності, виявлення помилок, джерел їх походження.

Особисто я вважаю, що найбільшою перевагою децентралізації влади є значно коротший період часу для надходження інформації з рівня виконавця на рівень прийняття рішень і навпаки. З цього можемо зрозуміти, що всі необхідні питання будуть вирішуватися локально та значно швидше, а не будуть чекати узгодження з єдиним центром.

Отже, децентралізацію можна визначити як передачу повноважень від державних органів влади до територіальних. Безперечно, за умов децентралізації та описаної вище стратегії розвитку, Харківська область у подальшому матиме великі економічні, політичні, соціальні та екологічні перспективи. Слід зазначити, що це можливо тільки з напрацюванням ефективних моделей децентралізації влади, постійному моніторингу всіх запущених процесів, способів надання самостійності територіальним органам та підвищення ступеня їх звітності перед територіальними громадами.

Список використаних джерел. 1. Роман В.Ф. Поняття, переваги та характеристики децентралізації влади // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 40. – С. 73-80. 2. Стратегія розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>. 3. План заходів з реалізації Стратегії розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1026/102538/files/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf>.

УДК 911.3

З. Р. Качмарик

zlata.kachmaryk@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. О. І. Мамчур

Львівський національний університет імені І. Франка, м. Львів, Україна

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Від рівня розвитку фінансової інфраструктури залежить ефективність роботи фінансового ринку в цілому, а також він відіграє вирішальну роль у ефективному наданні фінансових послуг. Фінансові установи включають в себе банки (із мережею своїх установ – філій, відділень та ін.), страхові компанії (брокери), інвестиційні, кредитні, пенсійні фонди, розрахункові установи, установи, що здійснюють операції з цінними паперами, компанії фінансового лізингу, компанії із надання та реалізації концесій [2].

Одним з показників, що характеризує рівень розвитку фінансової інфраструктури є валовий регіональний продукт (ВРП), за яким області Західного регіону України з 90-х рр. ХХ століття займають місця у кінці списку в загальноукраїнському розрізі. Незважаючи на те, що ВРП областей регіону

щороку зростає і у 2018 р. складав понад 584 млрд грн, у загальноукраїнському розрізі він становив усього 16%, що менше, ніж у попередні роки. Крім цього, у регіоні дослідження наявна значна диспропорція, оскільки ВРП Львівської області сягає понад 30% від загально регіонального, а інші області – приблизно по 10% [3].

У Західному регіоні України зосереджено 25% населення, проте показники ВРП регіону нижчі, ніж загальноукраїнський. Це стосується і середньомісячної зарплати, при цьому, середньомісячна зарплата у Тернопільській області найменша не тільки у регіоні, а й по Україні в цілому. Демографічне навантаження на населення працездатного віку у Західному регіоні України вище, ніж середньоукраїнський показник.

Не зважаючи на те, що в загальному фінансова інфраструктура характеризується позитивним розвитком мережі, одночасно із цим гостро відчуваються недоліки у складових фінансової системи.

Частка фінансового ринку Західного регіону у створенні ринку держави є незначною, проте достатньо високим є відсоток, що припадає на фінансовий ринок Львівської області, який становить близько 50% фінансових послуг, що надають у досліджуваному регіоні. Наприклад, у Львівській області знаходиться найбільша кількість банківських установ, в той час як найменша їхня кількість зосереджена у Закарпатській та Чернівецькій областях.

Характерними особливими тенденціями Західного регіону є значна частка населення, котра не залучена до активної участі в операціях на ринку фінансових послуг. Також Західний регіон України характеризується нерівномірним розподілом фінансових потоків: основна частка припадає на основне місто регіону – м. Львів.

Негативні тенденції спостерігаються у ефективності діяльності та перспективах розвитку фінансових бірж у регіоні та розвитку небанківських фінансових установ (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії), які за умов розвинутого фінансового ринку створюють здорову конкуренцію банківським установам.

Оскільки фінансова інфраструктура розвивається в умовах трансформації фінансового ринку зокрема та національної економіки України в цілому, її розвиток значною мірою пов'язаний з врахуванням регіональних особливостей.

Для регіону дослідження характерними є геопросторові особливості розміщення малого підприємництва, які відрізняють його від інших регіонів. Саме малий бізнес постраждав найбільше у зв'язку з карантинном, спричиненим COVID-19, та локдауном, що для багатьох підприємств завершилися закриттям. Розвиток малого бізнесу також потребує значного вдосконалення у розширенні його мереж. Суб'єкти малого підприємництва, особливо такі, що розміщені на периферійних територіях регіону дослідження, є дещо обмеженими в ресурсах, а також для них існує певна складність у доступі до матеріально-технічного забезпечення. Таким чином, виникають певні бар'єри, що обмежують зростання та розвиток їхньої діяльності. Як результат, фінансова інфраструктура не отримує підґрунтя для свого розвитку. Потрібно налагоджувати нові та

посиливати вже утворені кооперативні зв'язки, адже це дасть змогу утворити сукупну базу, яка забезпечить інфраструктурою не тільки фінансовою, а й матеріально-технічного та інформаційно-аналітичного забезпечення [5];

Розвиток фінансової інфраструктури великою мірою забезпечується надходженням інвестицій, зокрема завдяки розвитку співробітництва з близьким прикордонням (Польща, Угорщина, Словаччина) [3]. Незважаючи на те, що у регіоні з'являються підприємства з вливанням іноземного капіталу задля реалізації проєктів середнього та великого масштабів, останніми роками спостерігається сповільнення темпів зростання цих надходжень. Також у регіоні наявний так званий міграційний капітал, який проявляється через «грошові перекази» від фізичних осіб, які перебувають на заробітках у сусідніх країнах.

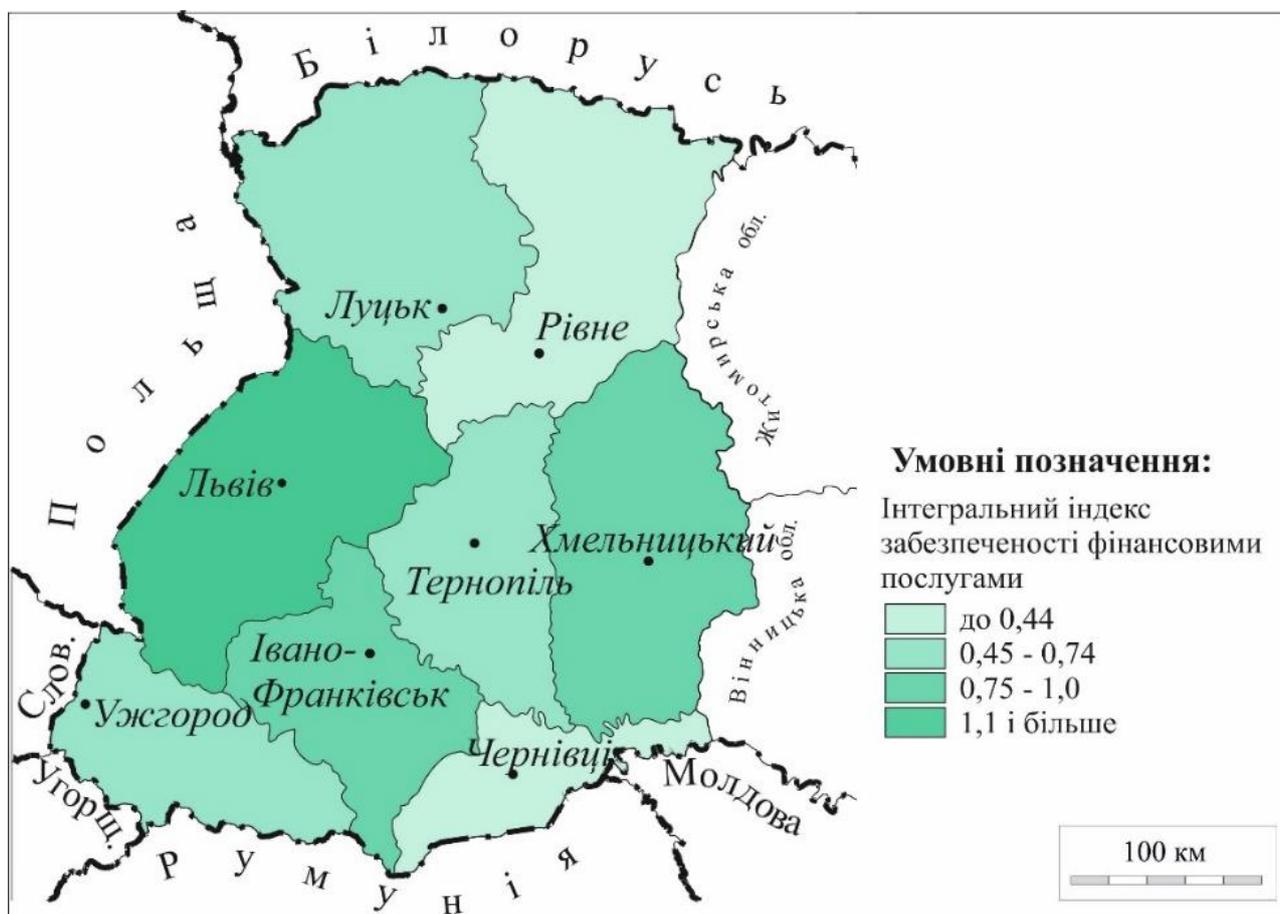

Рис. Інтегральний індекс забезпеченості фінансовими послугами Західного регіону України* (складено автором)

З точки зору дослідження фінансової інфраструктури нами було обчислено інтегральний індекс забезпеченості фінансовими послугами, до складових якого входять індекси забезпеченості банківськими установами, забезпеченості інститутами спільного інвестування, забезпеченості кредитними установами, забезпеченості ломбардами, забезпеченості кредитними фінансовими установами, забезпеченості відділеннями страхових установ.

Оскільки фінансова інфраструктура України перебуває на етапі становлення, то існують ризики, які можуть бути спричинені слабким рівнем розвитку окремих структурних елементів, що може призвести до негативних наслідків. Найнижчими показниками характеризуються Рівненська та Чернівецька область. Волинська Закарпатська та Рівненська області характеризуються середнім рівнем забезпеченості фінансовими послугами, а Івано-Франківська та Хмельницька – вищим середнього.

Висновки. Багатоаспектність суспільно-географічних проблем у становленні фінансової інфраструктури та особливості її функціонування, а також розвиток фінансової інфраструктури як одного з основних елементів ринкових відносин і, зокрема, поступального становлення фінансової інфраструктури як на державному, так і на регіональному рівні, зумовлює необхідність здійснення комплексного теоретико-методичного дослідження.

Загалом, для Західного регіону України, характерним є дисбаланс у розвитку фінансового ринку: метрополійно виділяється Львівська область, на яку припадає найбільша частка інвестицій у розвиток банківської інфраструктури. Здолавши існуючі соціально-економічні та геополітичні проблеми, а також усунувши роздрібнення фінансового розвитку на регіональних рівнях та додавши прозорості умов ведення бізнесу, можна стверджувати, що розвиток фінансового ринку Західного регіону України буде скорельованим.

Список використаних джерел: 1. Інструменти розширення ринку муніципальних цінних паперів як чинника ресурсного забезпечення регіонального розвитку. Аналітична записка. [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1131/>. 2. Качмарик З. Суспільно-географічні чинники розвитку фінансової інфраструктури Західного регіону України // Економічна та соціальна географія. 2020. Вип. 84. С. 55–66. 3. Офіційний сайт Головного управління статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> 5. Інструменти розширення ринку муніципальних цінних паперів як чинника ресурсного забезпечення регіонального розвитку. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1131>.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Формування етнокультурного потенціалу є складним історико-географічним процесом, на який впливають різні групи географічних чинників, насамперед це історико-географічні, природно-географічні та соціально-економічні, що підтверджують загальну наукову позицію формування географічного простору. Вплив цих чинників складає загальну картину, яка сформувалася впродовж історичного розвитку цих територій та має відображення в сьогоденні. Історико-географічні чинники, не тільки впливають на процес формування регіону загалом, але й визначають особливості його соціального простору, що безумовно позначається на територіальних відмінах етнокультурного розвитку тих чи інших територій.

Чернівецька область складається з трьох історико-географічних земель, а саме Північної Буковини, Північної Бесарабії та частина Дорогойського повіту Румунії. Цікавим є те, що на південному заході знаходиться частина історико-географічного краю, який виділяється в межах Північної Буковини – Гуцульщина, що підтверджує самобутність українського етносу не тільки в межах своєї суцільної української етнічної території (СУЕТ), але й доводить до думки, що український етнос зміг успадкувати етнокультурні надбання інших народів, зокрема волохів (румунів) [1]. Слід відмітити, що на півдні область межує з двома державами, а саме Румунією та Молдовою, а на півночі з історико-географічними землями – Галичиною та Поділлям. Характерною особливістю етнічного прикордоння між Україною, Румунією та Молдовою є те, що на території трьох держав трапляються населенні пункти етнічних сусідів. Також особливістю області є те, що вона є регіоном де компактно проживають українці (75%), румуни (12,5%), росіяни (4,1%), поляки (0,3%), білоруси (0,2%), євреї (0,2%) та інші етнічні спільноти (7,7%). Виходячи з цього, фактори поліетнічності та взаємного історичного розвитку територій дають нам змогу виділяти Чернівецьку область як поліетнічний, транскордонний, прикордонний, поліконфесійний та полікультурний регіон, що зумовлює неабияку зацікавленість впливу етнокультурного розвитку регіонів на розвиток територіальних громад.

Аналізуючи праці Джамана В.О. та Костащука І.І. [2], доходимо висновку, що динаміка індексу етнічної мозаїчності Б. Еккеля та Е. Пясецького, які відображають рівень поліетнічності території, фіксують тенденцію до зменшення коефіцієнтів поліетнічності області впродовж 1959-2001 років, що

зумовлено збільшенням частки українського етносу (з 66,9% до 75,0%). Також цікавим є те, що розрахунки індексу етнічної мозаїчності у Чернівецькій області чітко відображають картину її поліетнічності, а саме підкреслюють те, що у міських поселеннях простежується більша етнічна мозаїчність, як у сільських. Сільські поселення являються більш однорідними за етнічним складом населення, ніж міські. Таким чином Чернівецька область наближається до перехідного типу етнічності. Це підтверджує те, що історико-географічний фактор відіграє досить важливу роль у формуванні етнокультурного потенціалу, як розуміння матеріальної, духовної та ментальної культури населення.

Слід відмітити, що дослідження етнокультурного потенціалу регіону сприяють територіальним громадам спрогнозувати та реалізувати фінансово-інвестиційні шляхи розвитку, що допоможе інвестувати додаткові кошти в розвиток громад, а також підвищити їх суспільний імідж.

Для аналізу етнокультурного потенціалу пропонуємо розглядати такі його основні складові: матеріальна та духовна культура, етнокультурний ландшафт тієї чи іншої етнічної групи населення.

До об'єктів матеріальної культури населення Наулко В.І. [3] та інші автори відносять поселення, господарське освоєння території, одяг, їжу та заклади, що відображають господарську культуру того чи іншого етносу. Нематеріальна культура відображає обрядову, народно-побутову, освітню, громадську та інші сфери життя суспільства. Етнокультурний ландшафт не тільки впливає на ментальні основи формування культурного розвитку етносів, але й його матеріальні цінності.

Внаслідок таких історико-географічних особливостей формування території Чернівецької області сформувався потужний та різноскладовий етнокультурний потенціал області, який є передумовою її соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел: 1. Буковина: історичний нарис [редкол.: С.С. Костишин (голова) та ін.]. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с. 2. Джаман В.О. Чернівецька область – поліетнічна етноконтактна територія / В.О. Джаман, І.І. Костащук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 246: Географія. – Чернівці: Рута, 2006.- С. 114-126. 3. Наулко В.І. Культура і побут населення України. – Київ: «Либідь», 1993. – 288 с.

НАЙБІЛЬШІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ СВІТУ ЯК РУШІЙНА СИЛА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах глобалізації світової економіки підвищується взаємозалежність між економіками країн світу. Це сприяє поступовому перетворенню сукупності національних економік в єдину систему світового господарства, де кожна країна стає учасником у міжнародному географічному поділі праці. Виробничий процес здійснюється не тільки в межах однієї країни, а й виходить за рамки національних кордонів. Простежується тенденція, коли проектування певного обладнання здійснюється в одних країнах, а збірка – в інших. Все це є передумовою формування транснаціональних компаній (ТНК), що є ведучою силою процесу транснаціоналізації та виступають результатом та головними діючими особами процесів інтернаціоналізації та глобалізації [1].

«ТНК – це мережа взаємопов'язаних підприємств, які походять з однієї країни та мають складові частини та філії в інших країнах». [1, с. 586]. Транснаціональні компанії є національними за структурою капіталу та міжнародними за сферами діяльності. Їх діяльність є наднаціональною, наддержавною та створює наддержавні зв'язки. ТНК є економічно єдиною системою, що складається з групи самостійних підприємств, які функціонують в різних державах. Ці підприємства є суб'єктами національного права, їх керівництво і контроль здійснюється з єдиного центру і корпорація не входить до юрисдикції окремої держави, групи держав або міжнародних організацій [13]. ТНК дають 40% валового світового продукту, понад 50% промислової продукції світу [1, 2011], 90% прямих іноземних інвестицій, 80% світового інформаційного ресурсу (патенти, нові технології, ноу-хау), 20 робочої сили світу [2, 2007]. у

Для визначення найбільших транснаціональних корпорацій світу нами було обрано рейтинг найбільших компаній світу за версію журналу Fortune. Журнал робить щорічне ранжування 500 найбільших компаній світу за показниками обсягів доходів, прибутків, активів, ринкової ціни, кількості співробітників у компаніях [14]. За показником річного доходу нами було виділено 10 найбільших транснаціональних корпорацій світу, що представлені у таблиці 1. Розглянемо ці компанії більш детально.

Перше місце в рейтингу журналу посідає корпорація **Walmart**. Це є американською компанією, що управляє найбільшою в світі мережею оптової та роздрібною торгівлі, що діє під торговою маркою Walmart. Заснована компанія у 1962 р. Штаб-квартира компанії знаходиться, у м. Бентонвілл, США. Компанія керує 11,443 закладами роздрібною та оптовою торгівлі. У 2020 р. річний дохід склав 523,964 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Бельгії, Швеції,

Ірану тощо), у мережі працює 2,2 млн. осіб. Компанія представлена у 26 країнах світу [12, 14, 15].

Таблиця 1

10 найбільших транснаціональних компаній світу за версією журналу Fortune (2020 р.) (складено автором за даними [14])

Місце	ТНК	Країна базування	Річний дохід, млрд. дол. США	Чистий прибуток, млрд. дол. США	Кількість співробітників
1	Walmart	США	523,964	14,881	2200000
2	Sinopec Group	Китай	407,009	6,793	582648
3	State Grid	Китай	383,906	7,970	907677
4	China National Petroleum	Китай	379,130	4,443	1344410
5	Royal Dutch Shell	Нідерланди	352,106	15,842	83000
6	Saudi Aramco	Саудівська Аравія	329,784	88,210	79000
7	Volkswagen	Німеччина	282,760	15,542	671205
8	BP	Велика Британія	282,616	4,026	72500
9	Amazon	США	280,522	11,588	798000
10	Toyota Motor	Японія	275,288	19,096	359,542

Друге місце у рейтингу посідає корпорація **Sinopec** – китайська компанія, що спеціалізується на нафто-, газовидобутку, переробці та транспортуванні газу, нафти, та нафтохімії. Вона є другою за обсягами видобутку нафтогазовою компанією Китаю. Заснована компанія у 2000 р. Штаб-квартира компанії знаходиться, у м. Пекін, Китай. У 2020 р. річний дохід склав 407 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Норвегії, тощо), у компанії працює 582,6 тис. осіб. Компанія представлена у Китаї, Габоні, Судані, Ефіопії, Канаді, Бразилії, Нігерії та інших країнах [8, 14, 15].

Третє місце у рейтингу посідає корпорація **State Grid** – китайська електромережева компанія. Вона є найбільшою у світі за цим напрямком. Заснована компанія у 2002 р. Штаб-квартира компанії знаходиться, у м. Пекін, Китай. У 2020 р. річний дохід склав 383,9 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 907,6 тис. осіб. Компанія представлена у 9 країнах [9, 14, 15].

Четверту сходинку посідає китайська компанія **China National Petroleum**, що спеціалізується на нафто-, газовидобутку, переробці та транспортуванні газу, нафти, та хімічній промисловості. Є 3-ою найбільшою нафтовою компанією в світі. Заснована компанія у 1988 р. Штаб-квартира компанії знаходиться, у м. Пекін, Китай. У 2020 р. річний дохід склав 379,1 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 1,3 млн. осіб. Компанія представлена у 38 країнах [5, 14, 15].

Першу п'ятірку замикає нідерландська компанія **Royal Dutch Shell**, що спеціалізується на розвідці, видобуванні, переробці, транспортуванні та

збуті вуглеводнів, (нафти і природного газу), нафтохімії, альтернативній енергетиці (енергія вітру, водню та сонця). Заснована компанія у 1907 р. Штаб-квартира компанії знаходиться у м. Гаага, Нідерланди. У 2020 р. річний дохід склав 352,1 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 83 тис. осіб. Компанія представлена у 114 країнах. Є представництво компанії в Україні [6, 14, 15].

На шостому місці знаходиться компанія **Saudi Aramco**, що спеціалізується на нафтовидобутку та нафтопереробці. Заснована компанія у 1933 р. Штаб-квартира компанії знаходиться, у м. Дахран, Саудівська Аравія. У 2020 р. річний дохід склав 329,8 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 79 тис. осіб. Компанія представлена у 13 країнах [7, 14, 15].

Сьоме місце у рейтингу посідає німецька автомобілебудівна компанія **Volkswagen**. Вона випускає автомобілі під брендами Volkswagen, Audi, Lamborghini, Bentley, Bugatti, Scania, SEAT, Skoda Porsche, Ducati. Заснована компанія у 1937 р. Штаб-квартира компанії знаходиться у м. Вольфсбург, Німеччина. У 2020 р. річний дохід склав 282,7 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 671,2 тис. осіб. Заводи компанії представлені у 30 країнах [11, 14, 15].

На восьмому місці британська компанія **BP** (у минулому – British Petroleum), що спеціалізується на нафто-, газовидобутку, переробці та транспортуванні газу, нафти. Заснована компанія у 1909 р. Штаб-квартира компанії знаходиться у м. Лондон, Велика Британія. У 2020 р. річний дохід склав 282,6 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 72,5 тис. осіб. Компанія представлена у 52 країнах [4, 14, 15].

Дев'яту сходинку посідає американська компанія **Amazon**, що спеціалізується на електронній комерції. Заснована компанія у 1994 р. Штаб-квартира компанії знаходиться у м. Сіетл, США. Сайти мають 27 рубрик товарів. У 2020 р. річний дохід склав 280,5 млрд. дол. США (дохід можна співставити з ВВП Чилі, Чехія, тощо), у компанії працює 79,8 тис. осіб. Національні сайти компаній є у 20 країнах світу [3, 14, 15].

Замикає першу десятку японська автомобілебудівна компанія **Toyota Motors**. Вона випускає автомобілі під брендами Daihatsu, Hino, Denso, Lexus. Заснована компанія у 1937 р. Штаб-квартира компанії знаходиться у м. Тойота, Японія. У 2020 р. річний дохід склав 282,7 млрд. дол. США (співставити можна з ВВП Ірландії, Малайзії, тощо), у компанії працює 671,2 тис. осіб. Заводи компанії представлені у 23 країнах [10, 14, 15].

Таким чином, можна зробити висновки, що транснаціональні корпорації виступають рушійною силою розвитку світового господарства, сприяють процесам глобалізації та інтернаціоналізації. ТНК є мережею взаємопов'язаних підприємств, які походять з однієї країни та мають складові частини та філії в інших країнах. Діяльність ТНК є наднаціональною, найбільші транснаціональні корпорації базуються у Китаї, США та розвинутих країнах. За секторами

економіки найбільші транснаціональні корпорації функціонують в сфері торгівлі, автомобілебудування, енергетики.

Список використаних джерел: 1. *Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб. Рекомендовано МОН / Я.Б. Олійника та ін., за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. — К.: Знання 2011. — 640 с.* 2. *Кравченко М. Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України / М. Кравченко // Персонал. — 2007. — №3. — С.77. — Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=468>.* 3. *Офіційний сайт компанії Amazon. — Режим доступу: <https://www.amazon.com/>.* 4. *Офіційний сайт компанії BP. — Режим доступу: <https://www.bp.com/>.* 5. *Офіційний сайт компанії China National Petroleum. — Режим доступу: <https://www.cnpc.com.cn/en/>.* 6. *Офіційний сайт компанії Royal Dutch Shell. — Режим доступу: <https://www.shell.com/>.* 7. *Офіційний сайт компанії Saudi Aramco. — Режим доступу: <https://www.aramco.com/>.* 8. *Офіційний сайт компанії Sinoprec Group. — Режим доступу: <http://www.sinoprecgroup.com/>.* 9. *Офіційний сайт компанії State Grid. — Режим доступу: <http://www.sgcc.com.cn/>.* 10. *Офіційний сайт компанії Toyota Motor. — Режим доступу: <https://global.toyota/en/>.* 11. *Офіційний сайт компанії Volkswagen. — Режим доступу: <https://www.volkswagenag.com/>.* 12. *Офіційний сайт компанії Walmart. — Режим доступу: <https://corporate.walmart.com/>.* 13. *ТНК як суб'єкт МПП. — Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MPP/51.htm#:~:text=ТНК%20притаманні%20такі%20ознаки%3A%201,корпорація%20знаходиться%20поза%20юрисдикцією%20окремої>.* 14. *Fortune Global 500. — Режим доступу: <https://fortune.com/global500/2020/search/>.* 15. *The World Bank data. GDP (current US\$). — Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?view=chart>*

УДК 911.3

В. С. Козак

vladkozak1903@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю. І. Кандиба

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Одним із сучасних пріоритетних напрямів державної регіональної політики є розвиток регіонів, мета якого полягає у створенні відповідних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованого державою соціального захисту для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, усунення основних регіональних диспропорцій [5]. Кожна розвинена країна пододала важкий шлях, через численні злети і падіння до сучасного економічного становища. Зважаючи на те, що Україна є доволі молодою державою, тобто в неї є величезний потенціал, ресурси як і людські, так і природні, для того, щоб стати однією з розвинених країн світу. В той же час, на даний момент у нас немає досвіду, який допоміг би вести обґрунтовану, вивірену, ефективну економічну політику як на

загальнонаціональному, так і на регіональному й локальному рівнях.

Зважаючи на суттєві диспропорції в розвитку районів Харківської області, спираючись на доступні ресурси та аналізуючи досвід розвинених країн у становленні їхньої економіки, у даній публікації втілено спробу представити послідовний план розвитку Харківської області. Зрозуміло, що мова не може йти про наслідування певної країни чи регіону, адже можливий розвиток складається із широкого спектру унікальних передумов, інтегрального потенціалу території, переходу до нового типу економіки та безлічі інших чинників.

Згідно з даними, оприлюдненими Державною службою статистики України, станом на 1 січня 2020 року у Харківській області проживає 2 658 461 осіб, з яких 2 158 121 осіб – міське населення, 500 340 – сільське. А населення м. Харків становить 1 443 207 осіб [1]. Саме через такий розподіл населення буде логічним забезпечити певний кругообіг товару та грошей: райони виробляють продукцію первинного сектору економіки та невелику частку продукції вторинного сектору (близько 20 %). Місто Харків – потужний центр, який успадкував величезну індустріальну потужність, в яку зараз потрібно вдихнути нове життя. Саме це дозволить наповнити бюджет до такого рівня, щоб можна було створити кращі передумови для розвитку третинного сектору економіки, який потребуватиме значних інвестицій на початковій стадії.

На нашу думку, третинний сектор економіки необхідно розвивати в два етапи. Перший етап – залучення іноземних інвестицій шляхом аутсорсингу, який збільшить потік іноземної валюти, а також буде чудовою платформою для набуття досвіду вітчизняними спеціалістами до того рівня, що вони зможуть створювати власні компанії, які будуть конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Другий етап – створення власних компаній сфери послуг, що потягне за собою чергове збільшення потоку іноземних інвестицій та збільшення кількості робочих місць.

Завдяки створенню такого роду взаємозв'язку райони та ОТГ, що надаватимуть якісну та свіжу сільськогосподарську продукцію, яка буде дешевшою за ввезену з інших областей через заощадження на транспортуванні, зможуть забезпечити собі стабільний капіталопотік з центру – міста Харкова. Завдяки цьому вони зможуть модернізувати виробництво, а як відомо, у Харкові є потужний Харківський тракторний завод, який зможе забезпечити первинну потребу модернізації сільськогосподарського виробництва. Але згодом, сільське господарство буде потребувати глибшої модернізації. На цьому етапі ХТЗ вже не зможе задовольнити дану потребу [6]. Але при грамотній організації та побудові нової структури підприємства можна буде прискорити його модернізацію і виведення на один рівень із закордонними аналогами, за рахунок капіталонадходжень від збуту сільськогосподарської техніки наявного класу постійним клієнтам.

У 2015 році було розпочато політику децентралізації в Україні, яка передбачає утворення на базі низових адміністративно-територіальних одиниць об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [2]. Така політика спірна, але доволі перспективна за умов організації ефективного управління на найнижчому рівні.

Перспективи децентралізації полягають у тому, що громадам передається земля за межами населених пунктів, всі податки, зібрані в межах громади, залишаються в її бюджеті. Саме тому кожна громада зацікавлена у створенні саме в її межах прибуткових організацій. Підтвердженням чого можуть бути економічні показники: загалом по Україні місцеві бюджети зросли на 206,4 млрд грн: з 68,6 млрд в 2014 році до 275 млрд грн у 2019 році. А державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад за час реформи зросла у 41,5 разів: з 0,5 млрд в 2014 році до 20,75 млрд грн у 2019 році. За рахунок цієї підтримки в регіонах та громадах реалізовано у 2015-2019 роках більше 12 тисяч проектів [2, 4].

При залученні державних дотацій у громадах можна створювати сільськогосподарські кооперативи, що забезпечить нові робочі місця і призупинить процес «занепаду села». Міністерство аграрної політики та продовольства України створило програму фінансової підтримки розвитку фермерських господарств та сільської кооперації, в рамках якої компенсуються затрати на покупку техніки та обладнання, саджанців, худоби, будівництво тваринних комплексів, видаються надзвичайно вигідні кредити. Для заохочення українських аграріїв у 2015 році уряд створив програму здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, в рамках якої держава компенсує 25% вартості купленої вітчизняної сільськогосподарської техніки.

Як висновок, варто зазначити, що схема, яка описана вище, може здатись утопією, проте, її слід розцінювати як таку, від якої варто відштовхуватись при проектуванні регіонального розвитку. Адже вона дозволить «оживити» село та індустріальний потенціал Харківської області.

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/stat-informatsiya>. 2. Децентралізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/about>. 3. Екологічний паспорт Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mepr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%202017%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf. 3. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dotacii.minagro.gov.ua/ua#section--custom-11>. 4. Про Концепцію державної регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2001#Text>. 5. Харківський тракторний завод вийшов на прибуток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://xtz.ua/ua/news/27.html>

“ЮЗ-КЕЙСИ” ЯК ПРЕДМЕТНІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ, ОТРИМАНИХ ЧЕРЕЗ ОБРОБКУ ЛІДАРНИХ ДАНИХ У СЕРЕДОВИЩІ ЕЛІТ

3D-моделювання забудови відкриває нові можливості для планування і аналізу міського середовища. Коли йдеться про побудову 3D-моделей як функціональності веб-ГІС платформи *ELiT*, ці можливості представляються у вигляді юз-кейсів – предметних користувацьких сценаріїв – користувачів програмного забезпечення. Юз-кейси описують те, як певний користувач використовує функціональність системи, і з якою метою. І в даному випадку йдеться про юз-кейси результатів обробки лідарних даних за допомогою *ELiT*.

Географічна прив'язка міської території і заповнення її точно розподіленими 3D-моделями значно полегшує процеси муніципального управління при переході до розумного міста, і дозволяє всім міським службам швидко знаходити рішення за допомогою геометричної і топологічної логіки візуалізації і аналізу [1]. Така особливість дозволяє виділити ряд юз-кейсів результатів *ELiT*.

Одним з юз-кейсів *ELiT* може бути загальне міське планування. Для забудованої території програмне забезпечення *ELiT* здатне встановлювати класифікацію хмари точок, розподіляючи тим самим різні об'єкти міста за окремими класами, серед яких будівлі, рослинність, земля та штучні об'єкти. Ефективна просторова класифікація в якості вхідних даних забезпечує подальше розмежування тематичних шарів об'єктів і дозволяє оперативно виконувати візуальний аналіз. У підсумку, уявлення урбанізованої території в середовищі за допомогою *ELiT* може об'єднувати як технічні, так і дослідні компоненти в міському плануванні [2].

Все це завершує комбіновану 3D-картину певної міської місцевості, яка може бути практично будь-якого розміру відповідно до меж міста.

Оскільки лідарні дані є найбільш ефективними для 3D-моделювання міського середовища, то муніципальне управління потребується в застосуванні цих даних в широкому спектрі додатків. В рамках загального міського планування різні комбінації встановлених, за допомогою класифікації, тематичних шарів можуть бути актуальними для багатьох інших юз-кейсів.

Ще одним юз-кейсом *ELiT* в загальному міському плануванні може бути порівняння 3D-моделей різних ділянок міста, яке найбільш наочно може виконуватися за допомогою обробки лідарних даних. Порівняння тривимірних моделей окремих житлових зон міста дозволяє визначити особливості щільності їх забудови, а також оптимальне розташування відносно інших функціональних зон. В свою чергу порівняння та аналіз 3D-моделей забудови

окремих функціональних зон міста, дозволяє виявити ключові відмінності в їх розвитку [2]. Таким чином використання *ELiT* може бути переважним не тільки при плануванні майбутньої забудови, але і при аналізі вже існуючої.

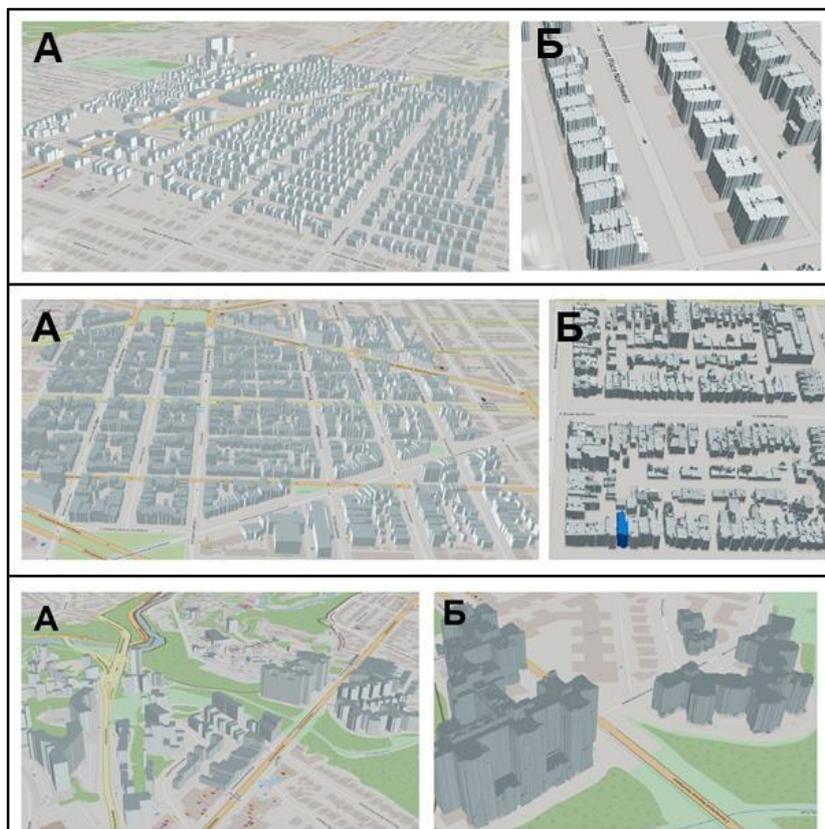

Рис. 1. 3D-моделювання районів з різною щільністю забудови за допомогою веб-застосування *ELiT* (А – узагальнена візуалізація, Б – детальна візуалізація)

Для найбільш точного порівняння різних міських ділянок, і правильного розпізнавання окремих будівель може знадобитися додаткова атрибутивна інформація зі сторонніх джерел. Проте, з високою часткою ймовірності, можна розпізнавати об'єкти ґрунтуючись виключно на візуальному сприйнятті. Ефективність такого візуального розпізнавання зростає з підвищенням досвіду візуального аналізу лідарних даних.

Наступний юз-кейс *ELiT* сфокусований на області перевірки та моніторингу міських об'єктів. Муніципальне управління потребується в досить ефективному підході для оцінки існуючого стану міського середовища та відстеження змін в забудові, певних порушень окремих будівель [2].

Візуалізація результатів *ELiT* поєднує високоякісні 3D-моделі будинків і семантичні атрибути до кожної з них. Таке поєднання надає можливість виконувати різні завдання інвентаризації міських об'єктів, що в свою чергу допоможе краще сприймати міську ситуацію в 3D-сцені.

У муніципальних дослідженнях також є можливість оцінити зовнішню архітектуру будівель, і їх навколишнє середовище для майбутньої забудови. Також можна оцінити вплив існуючих, або майбутніх будівель на навколишнє

середовище, вибравши конкретну модель і отримавши її геометричні та семантичні атрибути [4].

На підставі 3D-візуалізації міста муніципалітет може фільтрувати релевантні будівлі на підставі заданих параметрів. Наприклад, для визначення найбільш оптимальних будівель для розміщення сонячних батарей на підставі таких критеріїв, як: площа будівлі, кількість поверхів, тип даху, тощо. В свою чергу такий аналіз дозволяє визначити будівлі з найбільшим потенціалом для виробництва сонячної енергії, та відповідно які більше підходять для встановлення сонячних панелей [5]. Надалі такий аналіз допоможе оцінити, скільки сонячної енергії буде вироблено в звичайний день, а також економію енергії та витрат.

Одним з юз-кейсів також може бути проведення так званих віртуальних експериментів. Наприклад, змодельоване середовище міста можна використовувати для аналізу зон покриття мережі 5G в результаті якого можна визначити ті області, які потребують покращення зв'язку. Також 3D-моделі дозволяють визначати вплив нових будівель або споруджень на температуру та інтенсивність світла, зокрема в зонах зосередження хмарочосів [5].

Важливою перевагою додатку *ELiT* є веб-візуалізація, яка, стосовно до конкретного міста, може забезпечити залучення туристів та інвесторів. Така візуалізація міського середовища може бути ефективною для відображення конкретних місць розташування цільових клієнтів, просторового розподілу ринкових потреб до ділових послуг, а також наявності вільного місця для подальшого житлового будівництва. Такі завдання особливо актуальні в умовах посиленних урбанізаційних процесів і тісної взаємодії різних функціональних зон урбогеосистем.

Веб-моделювання фактично об'єднує як просторові так і часові масштаби міського середовища, створюючи тим самим не тільки карти і сцени для цілей муніципального планування, але також формує просторово-часової контекст для концепції розумного міста.

Ще один юз-кейс *ELiT* безпосередньо відноситься до тривимірного автоматичного кадастру. В останні роки муніципалітети зосереджують свою увагу на розробці реєстрації нерухомості тільки в 3D-кадастрі, щоб надати 3D-архітектуру власності, включаючи додаткові споруди, в тому числі підземні (тунелі, кабелі, трубопроводи, паркування, тощо).

Концепція розумного міста дозволяє надалі вдосконалювати тривимірне моделювання міста, переходячи від моделювання зовнішніх особливостей будівель до їх внутрішнього оточення, що в свою чергу дозволить повноцінно оцифрувати і представляти існуючу місцевість за допомогою технологій віртуальної реальності. Крім того, 3D-моделювання лідарної інформації може стати актуальним засобом для впровадження доповненої реальності [3]. Однак ці питання вимагають прогресування технологій з іншої сфери розробки.

Таким чином, предметні впровадження результатів отриманих в *ELiT* є супутніми для переходу до концепції розумного міста, при якій істотно поліпшується представлення та відстеження міських процесів. Розуміння суті розумного міста дозволить встановити зв'язок між численними взаємодіями

людини і навколишнього середовища з технологічними процесами міста, і виявити загальну геопросторову основу, яка забезпечить міську систему прийняття рішень.

Список використаних джерел: 1. Brooks L. H. *World Urbanization Prospects: The 2007 Revision.* / L. H. Brooks. – New York: Springer, 2007. – 134 p. 2. Kostrikov, S. (2019). Дистанційне лазерне зондування урбанізованого середовища для імплементації Концепції «Розумного Міста». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Серія «Геологія. Географія. Екологія»,* (50), 101-124. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2019-50-08>. 3. Lazaroiu Lazaroi, G. C., Roscia, M. (2012) “Definition methodology for the smart cities model.” *Energy* 47 (1): 326–332. 4. Lidar: range-resolved optical remote sensing of the atmosphere series, Springer series in optical sciences, vol. 102 / C. Weitkamp (Ed.). – New York: Springer, 2005. – 460 p. 5. Smart Nation Singapore [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.smartnation.sg/>

УДК 911.3

А. Л. Худолій

khal380669409853@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. К. О. Кравченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ НІДЕРЛАНДІВ

Транспортний комплекс будь-якої країни є надважливою підсистемою господарства, що забезпечує взаємозв'язок регіонів, сполучає центр та периферію. Стан та рівень розвитку даної системи є ідентифікатором рівня економічного та інноваційного розвитку країни. Економіко-географічний аналіз транспортної системи передбачає дослідження її структури, наявних в країні видів транспорту та територіальних особливостей її розвитку. *Метою роботи є виявлення впливу історико-географічних передумов на сучасний розвиток транспортної системи Нідерландів, аналіз економічної складової динаміки транспортних перевезень.*

Вплив географічних передумов на транспорту систему Нідерландів є надзвичайно вагомим, адже саме вони визначають фундаментальні та похідні природні й антропогенні фактори її розвитку. Фізико-географічні передумови території Нідерландів обумовили неступне співвідношення видів транспорту за обсягом перевезень у 2019 році за даними (рис. 1) [1].

По суті, певна територія виступає природним базисом, який обумовлює можливості економічного розвитку та визначає специфіку та проблематику регіону. Каркас сучасної транспортної системи Нідерландів сформовано на початку XVII сторіччя. В цей час інфраструктура Нідерландів, і зокрема – приморських міст, зазнала потужних змін, активно розбудовувалась, переважно – за рахунок ресурсів тогочасних колоній країни – території південної Африки,

острів Цейлон (сучасна Шрі-Ланка), островів південно-азійського регіону (Ява, Суматра, тощо). Особливу роль у розвитку транспортної системи відіграла перша в світі транснаціональна корпорація – Ост-Індська Голландська торгівельна компанія, її приватний флот і армія. Превалюючу роль у той час відігравали морські транспортні шляхи, і відповідно – водні види транспорту. В нідерландській статистиці водний транспорт поділяється на морський та водний внутрішній [1].

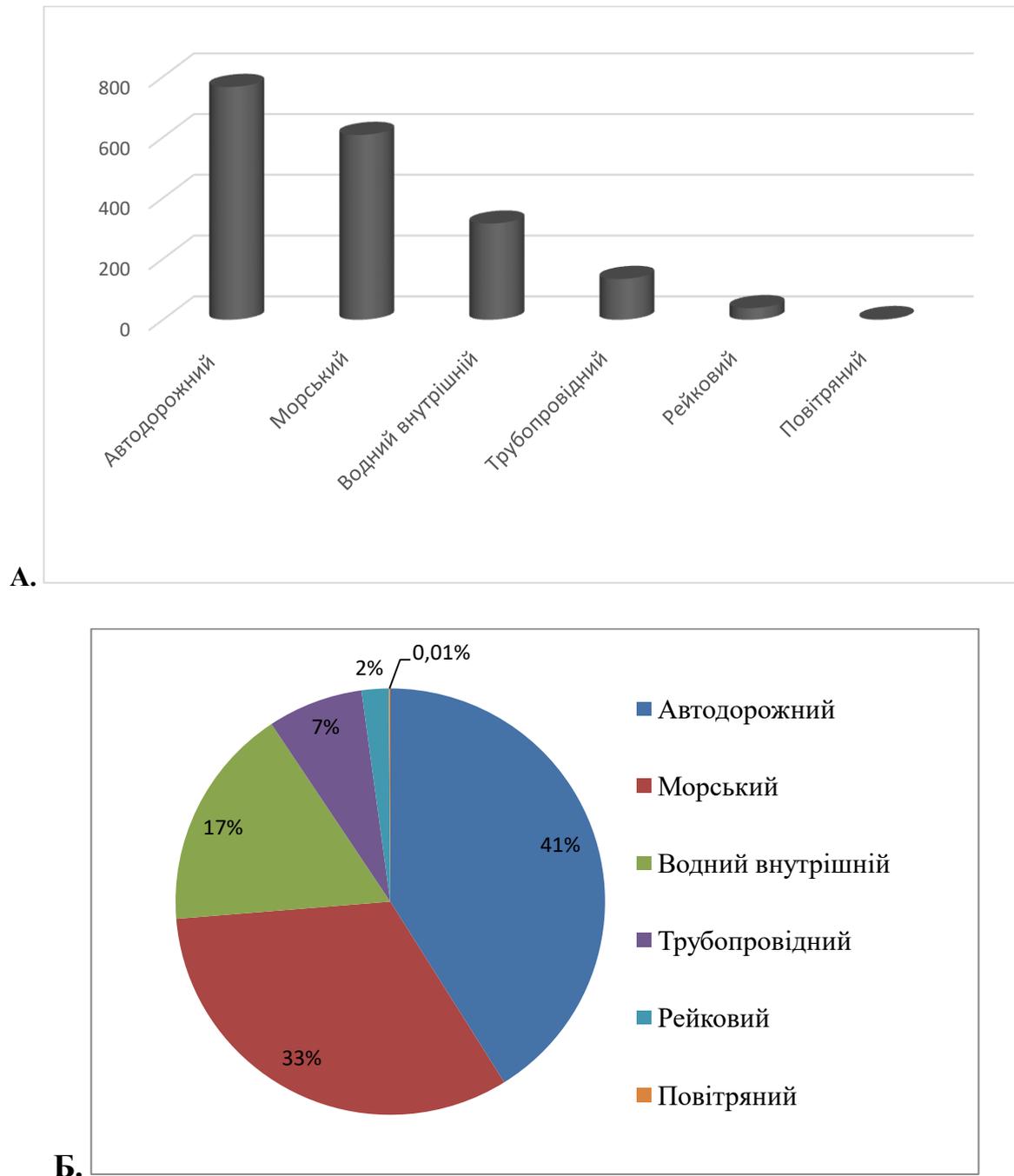

Рис. 1. Вантажообіг в абсолютних показниках, млн. тон на рік (рис. а); співвідношення видів транспорту за обсягом перевезень (рис. б) у Нідерландах, 2019 рік (побудовано автором за даними [1])

Нідерланди мають вихід до Північного моря Атлантичного океану, отже – у Світовий океан. Генетичними типами берегів є в основному акумулятивні, з широкими затоками невеликої глибини. Це сприяло розвитку торгівельної справи протягом всього історичного періоду. Географічне положення на перетині торгівельних шляхів до Британських островів і Нового Світу в комбінації зі сприятливою гідрографією є основою економічного базису сучасних Нідерландів. Наразі морський транспорт Нідерландів виконує 33% всіх перевезень, а міжнародний порт Роттердам є найпотужнішим у Європі.

Сьогодні флот країни вважається одним з найбільш технологічних та сучасних у Європі: нараховує більше ніж 6900 суден різного призначення та класу, серед яких 3262 вантажних судів, 827 танкерів, 888 буксирів та більш двох сотень інших плавзасобів [2]. За швидкістю виробництва плавзасобів Нідерланди також тримаються серед світових лідерів: з 2000 р. по 2008 р. комерційним компаніям було передано близько 1300 суден нідерландського виробництва, 900 з яких отримали нідерландську реєстрацію. В гирлі річки Рейн знаходиться найпотужніший порт європейського субконтиненту – Роттердам. Суходіл в свою чергу перенасичений річковою системою та каналами, що активно використовуються в якості шляхів сполучень як в урбанізованій території так і на місцевості позбавленій щільних антропогенних забудов.

Зазначена ситуація обумовлена тим, що територія Нідерландів знаходиться у північній зоні пониженого тиску атмосферної циркуляції помірних широт [4]. Клімат є помірним морським, характеризується відносно теплою зимою з перемінною погодою та неспекотним літом, амплітуда річних температур не перевищує 18 градусів за Цельсієм. Подібні умови визначають певну спокійність погодних явищ, стабільний гідрологічний режим без тривалого замерзання річок та прибережних територій, що сприяє сталому використанню водного транспорту протягом року. Окрім того гідрографічна система дуже густа і повноводна, так як на території Нідерландів знаходяться спільне дельтовидне гирло великих міжнародних річок: Рейну та Маасу, на території провінцій Північна Голландія, Південна Голландія, Утрехт, Флеволанд, західні частини Оверрейссела і Гелдерланду, за виключенням окремих польдерів. Таким чином гідрографія Нідерландів є мережею природньо взаємопов'язаних водотоків. Тому, близько 17% перевезень відбуваються за рахунок річкового транспорту. Важливо відмітити, що такий спосіб є дешевим та ефективним.

Рельєф території є низовинним зі слабким розчленуванням, як в наслідок давньої регресії моря на півночі провінцій Гронінген, Фризланд, Дренте, так і в наслідок розвитку річкової системи. На півдні провінції Лімбург розташовані височини Арденської складчастої області герцинського віку. Загальна картина впливу рельєфу на транспортну систему виглядає таким чином: рівнинна територія сприяє майже безперешкодній розбудові автомагістралей та ліній залізничного з'єднання. У 2019 році рейковим та автомобільним транспортом виконуються перевезення близько 43% товарів.

Традиційно для країн Старого світу наземна мережа сухопутної транспортної інфраструктури представляє собою сукупність всіх можливих

засобів. В Нідерландах сухопутний транспорт класифікується таким чином: автодорожній транспорт, рейковий транспорт, транскордонний трубопровідний транспорт [1]. Цікавим є те, що на Всесвітньому економічному форумі 2014 – 2015 рр. за рівнем глобальної конкурентоспроможності транспортна система Нідерландів посіла четверте місце [5]. В країні достатньою мірою розвинений автомобільний транспорт, загальна довжина автомобільних шляхів станом на 2020 р. становить 141361 км. [1]. Сучасного вигляду вони набули в останній третині ХХ сторіччя відповідно до масового поширення автотранспортних засобів у приватному володінні населення. За показником вантажоперевезення автомобільний транспорт протягом періоду з 1998 по 2019 роки є беззаперечним лідером, проте останні роки в структурі вантажоперевезень починає переважати морський вид транспорту.

Залізницю в країні було прокладено у 1839 р., перша гілка була прокладена між Амстердамом і Харлемом. Найбільшою, та однією з найстаріших станцій Європи є Амстердам Центральний, з якого здійснюється пряме залізничне сполучення зі світовими містами Європи: Берліном, Брюсселем, Парижем, Лондоном, тощо. Залізничний транспорт виступає традиційно найпопулярнішим засобом для здійснення туристичних подорожей резидентами ЄС, однак його роль у вантажообігу вкрай незначна починаючи з кінця 20-го сторіччя і до сьогодні. Визначним трендом розвитку транспортної системи Нідерландів в останні десятиліття ХІХ сторіччя стала розбудова міських трамвайних шляхів. Вони мають особливу перевагу в містах з обмеженим автомобільним рухом – історичними вузькими вулицями портових міст.

За виключенням південних регіонів в Нідерландах переважають платформи з потужним осадовим чохлам (докембрійська та епігерцинська) [3]. В осадовому чохлі на півночі знаходяться стратегічно важливі для країни родовища природного газу. Він має велике значення як для Нідерландів так і для країн сусідів. Він транспортується трубопровідною системою, на долю якої перепадає до 7% загальних перевезень, а це близько 134 млн.тон речовини на рік. Найбільший у країні газопровід – Аахен-Швьорштадт був побудований в часи активної розробки великого родовища природного газу Горнінгем на півночі Нідерландів (1970-ті рр.), та простягається від нідерландсько-німецького до німецько-швейцарського кордону на відстань 968 км. [1]. Трубопроводи активно використовуються в портовій зоні для переміщення нафти та її похідних.

Система аеропортів Нідерландів, є надзвичайно розвиненою для компактної просторової конфігурації країни. До найбільших аеропортів належать Схіпхол, Маастрих Аахен, Роттердам. Авіаційний транспорт відіграє важливу роль у пасажирських перевезеннях. У аспекті вантажних перевезень авіаційний транспорт використовується здебільшого при проведенні спеціальних заходів, як наприклад транспортування закордонної вакцини від COVID-19 у 2021 році.

Як можна побачити зв'язок із природним базисом та кон'юнктурую транспортної системи є очевидним (за виключенням повітряного транспорту) та

нерозривним, що доводить важливість географічного підходу при поясненні сучасного розвитку транспортної інфраструктури.

Список використаних джерел: 1. StatLine [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/en/>. 2. Корабельный портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://korabley.net/>. 3. Тектонічна карта Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.200stran.ru/maps_group11_item2958.html. 4. Кліматична карта світу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://otpusk-info.ru/images/atlas_ussr/00321.jpg. 5. Всесвітній економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/>.

СЕКЦІЯ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

УДК 911.3

С. М. Білянська

nb.sofi1607@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ГЕОМАРКЕТИНГ: ЗМІСТ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Безперервний розвиток соціуму, нові запити та виклики, обумовлюють необхідність еволюції соціально-економічної географії та появу нових галузей. Сучасний світ важко уявити без новітніх пристроїв зв'язку або Інтернету. Наразі більшість операцій повсякденного життя перейшли до глобальної мережі та для отримання будь-яких послуг варто лише долучитися до неї. Саме це спричиняє появу та стрімкий розвиток напряму соціально-економічної географії, який може допомогти у вирішенні питань пов'язаних з вибором послуг, отриманням потрібної інформації та визначенням потреб населення у всесвітній павутині. Однією з галузей, що задовольняє дані вимоги суспільства є геомаркетинг. У даній публікації втілено спробу визначити ключові положення геомаркетингу як напряму географічної науки та як географічних інструментів для планування та розвитку територій, що включає взаємодію технологічних аспектів та геопросторового аналізу. Саме географічна сторона маркетингових досліджень дозволяє раціоналізувати процес прийняття рішень стратегічного планування.

Геомаркетингом називають стратегію цифрового маркетингу, яка використовує геолокацію під час здійснення та планування маркетингової діяльності. Ключовим елементом цієї стратегії є географічна прив'язка, яка дозволяє гіпер-націлюватись та взаємодіяти безпосередньо з клієнтами у заданому регіоні. Головним принципом, якому слідує геомаркетинг, є: «де ти є, є тим, ким ти є», що ґрунтується на прогнозуванні діяльності користувача за допомогою даних про місця, які він відвідує та послуги, якими користується. [4, 5] Напряма сприяє ефективному плануванню функціонування підприємств у конкретній місцевості.

За своєю суттю, галузь виникла на стику двох дисциплін: маркетингу та геоінформатики. Вона об'єднує технології проведення маркетингових досліджень та методи географічного аналізу різних типів територіально-просторових об'єктів, від регіонів та районів до конкретних будівель. [2] Дослідження проводяться за допомогою великої кількості інструментів для збору, обробки, аналізу, моделювання та візуалізації даних. Для здійснення яких використовується програмне забезпечення геоінформаційних систем, яке

відображає дані, пов'язані з географічним регіоном або областю (MapInfo, ArcGIS, RegioGraph, WIGeoWeb). [3] Наприклад: чисельність населення заданої території, її інфраструктура, чисельність осіб, які перебувають або проїжджають через неї за певний проміжок часу, актуальність товарів або послуг серед користувачів. Наявність геопросторових даних є головним чинником для аналізу навколишнього середовища.

Основний процес, на який опираються геомаркетингові дослідження – геотаргетинг, під яким розуміють метод видачі вмісту, що відповідає географічному положенню відвідувача. Для здійснення якого використовуються безпосередньо дані користувача за його регіональною прив'язкою (країна, місто, регіон, організація), застосовуючи яку сайти перебудовують інформаційну складову під аудиторію певного регіону. Геотаргетування зареєстрованих користувачів здійснюється за інформацією, яку надає сам користувач – номер телефону, код, країна. За допомогою геотаргетування вирішується велика кількість завдань, щодо проведення аналізу на конкурентоспроможність у регіоні, визначення оптимального місця для підприємства, прогнозування можливого прибутку та територіального охоплення об'єкта, а також розробка пропозиції, яка буде відповідати потребам та особливостям населення території. Проблемою застосування методу може бути використання окремими особами віртуальних приватних мереж, та вплив таких перешкод є опосередкованим та не розповсюджується на переважну більшість. [1]

Якщо розглядати геотаргетинг з соціально-економічної точки зору, то можна вивести питання: як інформація про уподобання населення може покращити соціально-економічне становище у рамках міста або області. Якщо територіальні громади звернуть увагу на геотаргетинг конкретно та геомаркетинг в цілому – це може дати поштовх для раціонального розміщення бізнесу, громадських та державних установ в залежності від потреб або уподобань населення. Використання геомаркетингових систем сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, що має безпосередній вплив на розвиток регіону. Доцільно використовувати геомаркетингові системи не тільки у сучасних мегаполісах, де буде значно вищим запит на послуги, а й у невеликих містах, які потребують зваженого розвитку. Прив'язка економічної складової до певної території за допомогою геоінформаційних систем є необхідною для її подальшого цілісного розвитку територій. Загалом, саме географічний аспект є ключовим у візуалізації просторових даних та їх аналізу, що обумовлює більшу ефективність прийняття управлінських рішень. Саме це є основою збільшення конкурентоспроможності території на глобальному та локальному рівнях, що призводить до економічного розвитку. [6]

Список використаних джерел: 1. *Why Geomarketing? It is always about the question of WHERE? / WIGeoGIS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wigeogis.com/en/geomarketing>.* 2. *Геотаргетинг: 10 способів збільшити охоплення цільової аудиторії / NetpeakJournal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://netpeak.net/ru/blog/gyeotargeting-10-sposobov-uvelichit-okhvat-tselevoi-auditorii/>.* 3. *The Beginner's Guide to Geomarketing and Geotargeting Marketing Success / Linchpin [Електронний*

ресурс]. – Режим доступу: <https://linchpinseo.com/guide-to-geomarketing/>. 4. *Geotargeting 101: What is geotargeting advertising? / groundtruth* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.groundtruth.com/insight/geotargeting-101/>. 5. *Geo-targeting: What Is Geo-targeting? / wordstream* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wordstream.com/geotargeting/>. 6. Мітюк О. В, Приходько А. І. Геомаркетинг як інструмент сталого розвитку / О. В. Мітюк, А. І. Приходько. // *Географія та туризм* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_9_10

УДК 332.13 (477.54-25)

В. В. Бондар

Limerik@bigmir.net

Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТІВ ДІЛОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ МЕТРОПОЛІСА ХАРКОВА (НА ПРИКЛАДІ БІЗНЕС-ЦЕНТРІВ)

Метрополіс Харкова є одним із найбільших міжрегіональних центрів країни, який характеризується позитивною динамікою розвитку різних видів діяльності четвертинного сектора економіки. Так, впродовж 2014-2019 рр., помітно зросла частка малих підприємств у сфері здійснення операцій з нерухомим майном (11,0%) та адміністративного й допоміжного обслуговування (7,0%) [6]. Це, в свою чергу, зумовлює розвиток тут окремо взятих об'єктів ринкової інфраструктури ділового призначення, зокрема бізнес-центрів – організацій, що спеціалізуються на підтримці малого та середнього бізнесу на початкових етапах його становлення, надаючи при цьому широкий спектр послуг: інформаційних, консалтингових, маркетингових, фінансових, страхування, інжинірингу, менеджменту тощо.

У зв'язку з цим ми поставили собі за мету дослідити територіальні особливості розвитку мережі вище зазначених об'єктів ділового призначення в межах міського простору першої столиці України (1919-1934 рр.). Досягнення мети потребує розв'язання низки наступних завдань: формування інформаційно-статистичної бази найбільших бізнес-центрів різної класової категорії, аналіз територіальних особливостей їх концентрації та пропорційності розміщення, а також перспективи просторового розвитку.

На початку дослідження за умов повної відсутності будь-яких офіційних статистичних даних щодо розвитку бізнес-центрів м. Харкова, нами було сформовано на основі інформаційних ресурсів різних сайтів оренди комерційної нерухомості міст України відповідну базу. Остання, включає до свого складу 42 бізнес-центри класової категорії А, В та С, загальна площа кожного із яких перевищує 3 тис. кв. м.. Як з'ясувалось, бізнес-центри саме з цією площею здебільшого відповідають даній класовій категорії, а також є максимально привабливими з точки зору оренди офісних приміщень для суб'єктів малого і середнього підприємництва. Переважна їх більшість була

побудована / введена в експлуатацію за період 2005-2015 рр.

Аналізуючи просторові особливості розміщення бізнес-центрів даного метрополіса, чітко простежується їх тяжіння до загальноміського ядра – центрального Майдану Свободи та прилеглих територій на відстані 0,5-2,8 км (рис. 1), де концентрується 55,0 % бізнес-центрів міста. Загалом тут представлені бізнес-центри класової категорії А і В, які відзначаються високим рівнем розвитку об'єктів інженерно-комунікаційної та соціально-побутової інфраструктури, площею здебільшого від 5,0 до 10,0 тис. кв. м. Серед них, в першу чергу, потрібно виділити бізнес-центри класу А (Врама, Інвест Маркет, Нобель, Поема).

Даний тренд просторового розміщення бізнес-центрів помітно виражений також для інших найбільших міжрегіональних метрополісів країни – Києва, Одеси, Дніпра, території загальноміських центрів яких локалізують від 60,0 до 80,0 % відповідних об'єктів ділового призначення [4;5].

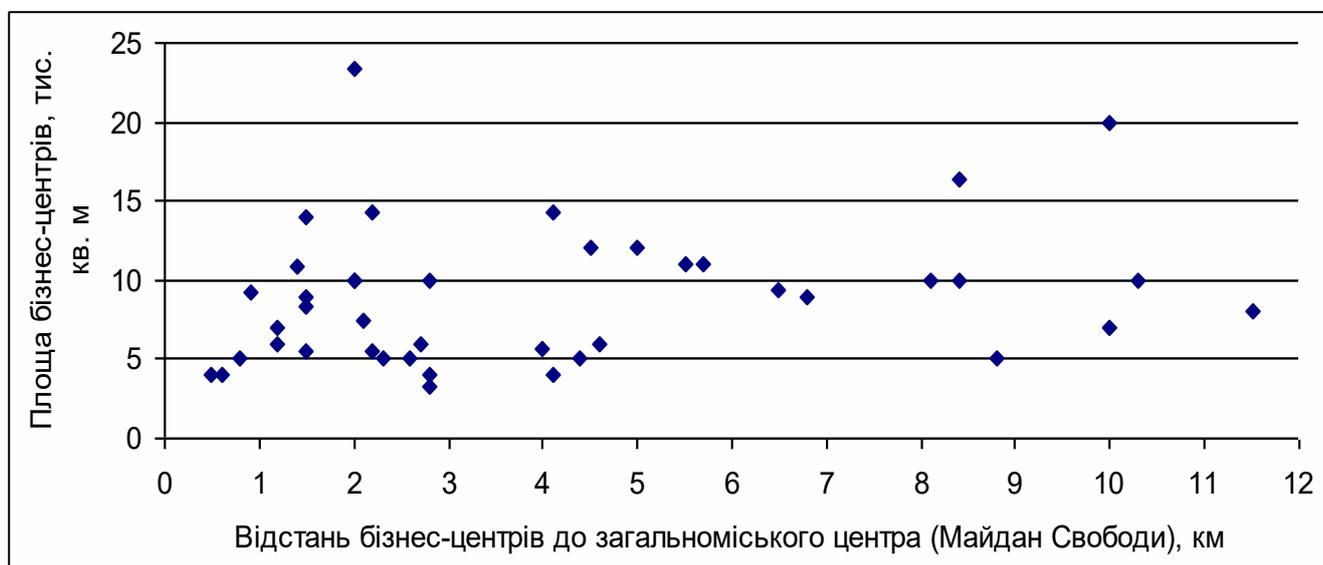

Рис. 1. Територіальний розподіл бізнес-центрів метрополіса Харкова (створено автором)

У своєму розташуванні бізнес-центри зорієнтовані на вузлові території – це місця або стратегічні точки (фокуси) міста, які знаходяться на перетині важливих транспортних шляхів (площі, головні вулиці, станції метрополітену) та характеризуються доцентровими і відцентровими потоками [2, с. 213]. Максимально насиченими офісними площами центральної частини Харкова в межах Київського і Шевченківського адміністративних районів, є вулиці Сумська, Бакуліна, Каразіна, Космічна, Коломенська, Пушкінська, Чернишевська, проспект Науки та ін., вздовж чи поруч яких локалізовані станції метро «Архітектора Бекетова», «Наукова», «Площа Конституції», «Університет».

Натомість середмістя Харкова зосереджує 35,7 % усіх бізнес-центрів, переважно класової категорії В, а також С (адміністративні будівлі колишніх інститутів, НДІ, заводоуправлінь). Значна їх кількість розміщується в межах

Новобаварського (Меркурій, Південний), Основ'янського (Протон, Теплоавтомат, Хінтеї) та Холодногірського (Центральний) адміністративних районів поблизу станцій метро “Південний Вокзал”, “Проспект Гагаріна”, “Захисників України”.

Окремі бізнес-центри дальнього середмістя, зокрема “Мегаполіс”, “ІВС Capital” в Московському та Київському (виставковий центр “Радмир-Експохол”) районах, були введені в експлуатацію одні з перших впродовж 2006-2008 рр. під час етапу ажіотажного попиту [7, 20-24]. Позитивною рисою розвитку ринку комерційної нерухомості в цей період стали укрупнення проектів багатофункціонального формату та перехід до професійного управління об'єктами офісно-складської нерухомості.

Крім того враховуючи особливості містобудівелих обмежень сформованої історичної частини метрополіса Харкова (наявності вільних територій, пропускну здатності вуличної мережі, потенційних можливостей інженерного забезпечення), діючим Генеральним планом розвитку міста до 2026 р. пропонується розміщення нового центра громадсько-ділової активності у східному напрямку, в районі станції метро “Київська”, вузлі перетину двох загальноміських автомобільних магістралей безупинного руху [1, с. 23].

У межах південної частини периферійних Немишлянського та Слобідського районів міста, вздовж головних їх магістралей (проспекти Гагаріна й Льва Ландау, вул. Киргизька), неподалік зупинок громадського транспорту розташовані бізнес-центри “Джунгли”, “Ньютон”, “Ротен Мікс” тощо. Для них характерна нижча ціна орендної ставки офісної нерухомості (від 60 до 170 грн / кв. м), порівняно з територіями центральної частини та середмістя (280-400 грн / кв. м), де середня площа орендованих приміщень в цілому не перевищує 250 кв. м [5].

Таким чином, метрополіс Харкова характеризується доволі розвиненою мережею бізнес-центрів, як правило класової категорії А і В. Переважна їх більшість зосереджується в межах території загальноміського центра (55,0 %, а саме 23 об'єкта із 42). Виходячи з позицій теорії розміщення четвертинних видів діяльності тут концентрується значна кількість об'єктів ринкової інфраструктури (аудиторських фірм, бізнес-центрів, комерційних банків, страхових компаній тощо), діяльність яких тісно пов'язана [3, с. 203-204]. Для функціонального розвантаження території загальноміського центра в найближчій перспективі, діючим Генеральним планом розвитку міста передбачено створення нових громадсько-ділових центрів, шляхом комплексної реконструкції в районі станції Левада-Харківська та селищ Журавлівка й Тюринка Київського і Московського адміністративних районів.

Список використаних джерел: 1. Генеральний план розвитку м. Харків до 2026 р. Основні положення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gromada.kh.ua/upload/userfiles/1/genplan.pdf>. 2. Дронова О, Полешко Д. Функціональні та просторові зміни вузлових територій Києва // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / За ред. К. Мезенцевої, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – Київ: “Фенікс”, 2017. – С. 211-226. 3. Занадворов В. С., Занадворова А. В. Економіка города: Вводный курс: Учебное пособие. – М., 2003. – 272 с. 4. Каталог бізнес-центрів

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://allbc.info>. 5. Комерційна нерухомість в Україні. Бізнес-центри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knin.com.ua/realty/business-center>. 6. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі, мікропідприємства (2014-2019 рр.) // Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua>. 7. Тенденції ринку нерухомості України: реалії та прогнози (2007-2013 рр.): монографія / За ред. О. І. Драпіковського, І. Б. Іванової. – К.: “Арт Економі”, 2012. – 240 с.

УДК 911.7:620.9 (477:430)

І. В. Ванда¹, Т. П. Гнатишин²

¹iryana.vanda@lnu.edu.ua, ²tetyana.hnatyshyn@lnu.edu.ua

^{1,2}Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ І НІМЕЧЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність тематики дослідження визначається такими міркуваннями: електроенергія є основою сучасної економіки та життєдіяльності населення; паливно-енергетичні ресурси розміщені нерівномірно по країнах світу; паливно-енергетичний баланс є важливим компонентом національної безпеки. Зміна клімату як парадигма і обмежуюча складова сучасного розвитку вимагає скорочення викидів парникових газів, головним продуцентом яких у світі є енергетика.

Дослідження виконано на основі найновіших доступних даних Державної служби статистики України [2], Євростату (Статистичної організації Європейського Союзу) [4], Міжнародного енергетичного агентства [5]. Для України доступний динамічний ряд даних до 2020 р. включно, тоді як для Німеччини – до 2019 р. Для порівняння вибрано дані, зібрані за єдиною методологічною основою. Використано середнє значення за три роки (2017–2019 рр.), щоб знизити впливи щорічного коливання значень показників. Результати отримано із застосуванням філософських (принцип зв'язку), загальнонаукових (порівняння, аналіз і синтез, узагальнення) та конкретнонаукових (статистичний) методів, які використовуються у суспільно-географічному дослідженні [3].

Для порівняння з Україною обрано Німеччину – країну Великої сімки, що має дуже високий рівень індексу людського розвитку, рівня економічного розвитку, впроваджує ресурсощадні технології, стабільно розвивається, не зважаючи на світову кризу 2009 р., має диверсифіковану структуру господарства. Такі риси визначають її як потенційну модель для соціально-економічного розвитку України.

Споживання первинної енергії на особу в Україні та Німеччині вище середньосвітового значення (1,9 т н. е. у 2014 р.). Значення України (2,1 т н. е.) близьке до сусідніх країн Центральної Європи (Польща, Словаччина,

Угорщина). У Німеччині споживання первинної енергії на особу вище (на 67,6%; становить 3,6 т н. е.) [6].

Динаміка показника має тенденцію поступового повільного зростання для світу, тоді як для досліджуваних країн – зменшення (рис. 1). Зміни значень корелюються із динамікою соціально-економічного розвитку країн. Так, в Україні споживання первинної енергії різко скоротилося у 1991–1994 рр. (з 4,9 до 3,2 т н. е. на особу, внаслідок економічної кризи зменшилися потреби у паливі та електроенергії підприємств, також до 1993 р. зростала кількість населення); у 2003–2008 рр. спостерігалось поживлення економіки та зменшення кількості населення (на 1,63 млн осіб); у 2014 р. кількість споживання палива на одну особу зменшилось через військово-політичні причини (анексія Криму, конфлікт у Донецькій і Луганській областях). Споживання первинної енергії на одну особу в Німеччині загалом зменшувалось (з 4,4 до 3,6 т н. е.), що визначалося збільшенням кількості населення, впровадженням енергоощадних технологій. Попри це, цілей енергоефективності, встановлених в 2010 р. (скоротити споживання первинної енергії на одну особу на 20% за період 2008–2020 рр.) Німеччина не досягне [5]. Спільним для країн є зниження споживання первинної енергії на особу у 2009 р. – світова економічна криза (скорочення на 14,6% в Україні, на 6,1% у Німеччині за рік).

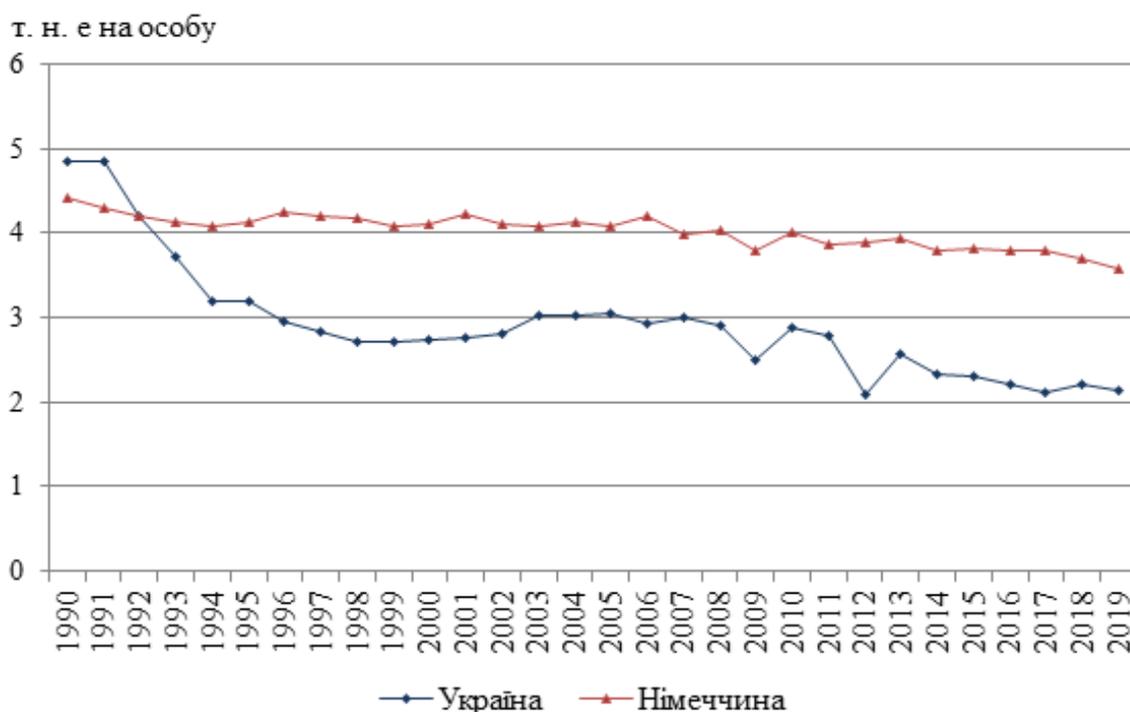

Рис. 1. Динаміка споживання первинної енергії в Україні і Німеччині, 1990–2019 рр. (побудовано за даними [6])

Структурні особливості споживання енергії за джерелами енергії у досліджуваних країнах (рис. 2) – провідне значення низьковуглецевих джерел (ядерного палива в Україні, відновлюваних джерел у Німеччині); вправі

однакова частка природного газу. Значення нафти і нафтопродуктів у Німеччині вдвічі більше, ніж в нашій державі.

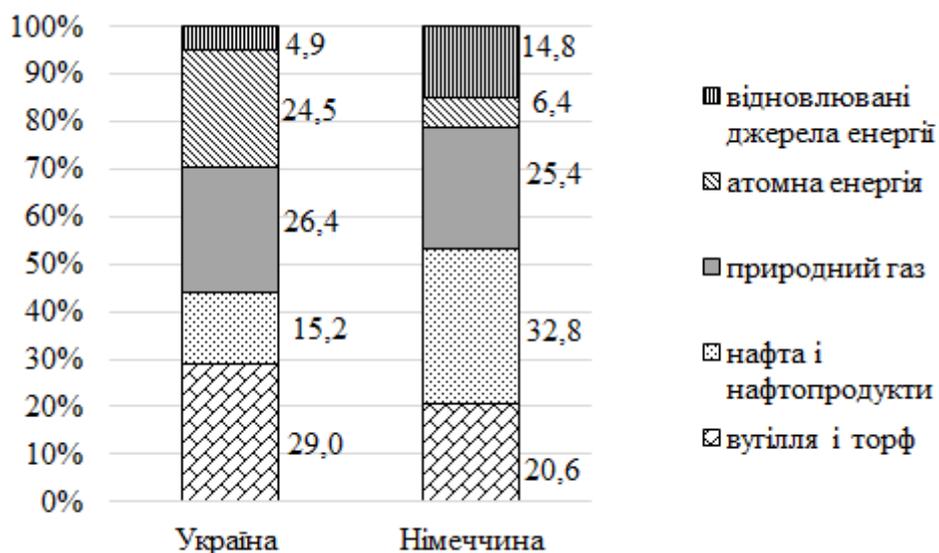

Рис. 2. Структура споживання енергії за видами джерел енергії, 2017–2019 рр. (побудовано за даними: [2, 4])

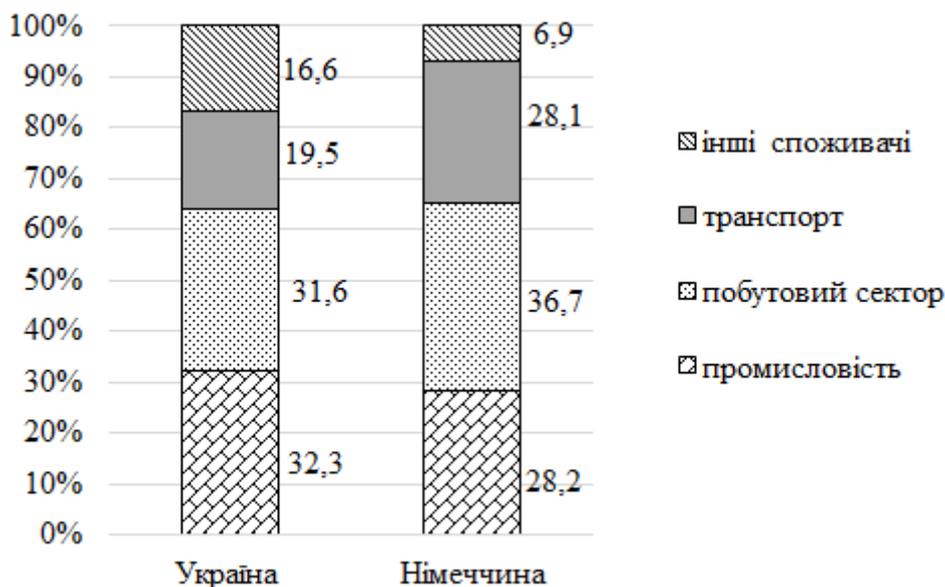

Рис. 3. Структура споживання енергії України і Німеччини за секторами, 2017–2019 рр. (побудовано за даними: [2, 4])

Частка і кількість споживання енергії з відновлюваних джерел (включаючи гідроенергію) зростає в Україні [2] і Німеччині [5]. За прогнозами, до 2030 р. частка енергії з відновлюваних джерел, головним чином біомаси, в Україні становитиме 15% [1]. Німеччина ж мала такі значення у 2018–2019 рр.; це провідна країна у розробці дахових *фотоелектричних* систем

електропостачання, світовий лідер у галузі виробництва біогазу, але останніми роками найшвидше зростає використання енергії вітру [5].

У структурі споживання енергії країн виділяються три головні сектори: промисловість, побутовий сектор і транспорт. Відносно вища частка інших споживачів в Україні зумовлена, ймовірно, статистичними відмінностями: торгівля, яка споживає 4,5 млн т н. е., може бути віднесена до побутового сектору. Головні відмінності нашої держави: порівняно нижча частка споживання енергії транспортом (можливо, через особливості формування національної статистики: споживання палива автотранспортом, на який припадає $\frac{3}{4}$ споживання енергії транспорту, визначається на основі звітності підприємств про реалізацію паливно-мастильних матеріалів, що може бути занижена через існування «сірої економіки»).

Огляд статистичних даних [2, 4] свідчить, що в Україні і Німеччині структура споживання енергії є відносно стабільною, за винятком зменшення частки промисловості 2009 р. та коливання попиту побутових споживачів (значна залежність від погодних умов, особливо у зимовий період). У промисловому секторі в Україні провідна галузь за споживанням енергії – металургія (52% у 2019 р.) [2], у Німеччині – хімічне виробництво (43%) [5]. Відзначається, що металургійна і хімічна промисловість мають найповільніше скорочення енергоємності, порівно з іншими галузями промисловості [5].

Структура споживання енергії за видами ресурсів та секторами подібна у країн, проте валове споживання енергії різниться: Німеччина використовує практично в 4 рази більше енергії в порівнянні з Україною (приблизно 200 і 50 млн т н. е. у 2019 р.).

Попри випереджуючий соціально-економічний розвиток Німеччини, досліджувані країни мають низку спільних особливостей сучасного паливно-енергетичного балансу. Протягом 1990–2019 рр. зменшилось споживання палива на одну особу в Україні (на 2,7 т н. е.) і Німеччині (на 0,9 т н. е.). Німеччина як країна-член Міжнародного енергетичного агентства прагне створити умови, при яких енергетика робить якнайповніший внесок у досягнення стійкого економічного розвитку та добробуту жителів і довкілля [5]. Зменшення вуглецевого сліду у країнах досягається зростанням використання енергії відновлювальних джерел. У Німеччині останніми роками скорочення споживання усіх видів джерел енергії, окрім відновлюваних. В Україні коливання (з тенденцією у напрямку зменшення) використання традиційних видів джерел енергії збігається у часі з скороченням виробництва товарів та послуг, при цьому зростає частка відновлюваних джерел енергії.

Список використаних джерел: 1. Економічна стратегія України 2030 / Український інститут майбутнього, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/ukraine-chez-5-rokiv-energenezalezhna-kraina.html>. 2. Енергетичний баланс України : таблиці / Державна служба статистики України, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_e/arh_eans_e.htm. 3. Шаблій О. І. Основи суспільної географії: підручник / О. І. Шаблій. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 282 с. 4. Energy Balance: tables / Eurostat, 2020 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/38154/4956218/Energy-Balances-April-2020-edition.zip/69da6e9f-bf8f-cd8e-f4ad-50b52f8ce616> 5. Germany 2020: Energy Policy Review / International Energy Agency, 2020. – 229 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/G/germany-2020-energy-policy-review.pdf?__blob=publicationFile&v=4. 6. World Development Indicators: tables / World Bank Group, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all>

УДК 911.3

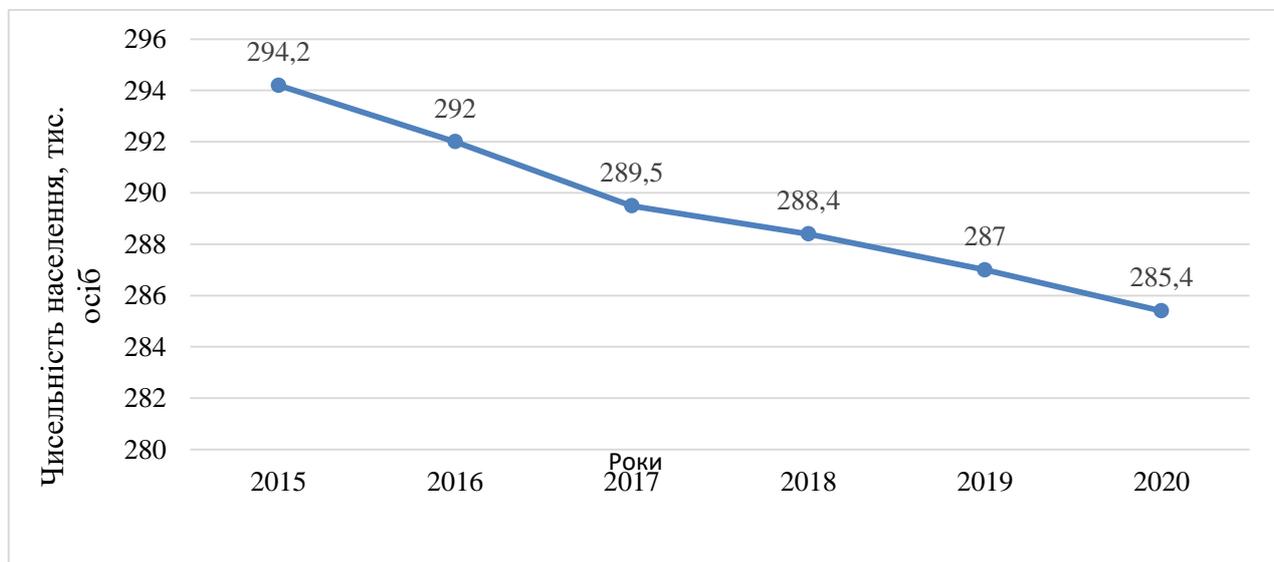
Ю. М. Голуб

jul_gymnast@ukr.net

*Науковий керівник – д. геогр. н., проф. С. П. Запотоцький
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ М. ЧЕРНІГОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТА

Чисельність населення м. Чернігова станом на 1 грудня 2020 року за даними Головного управління статистики в Чернігівській області становить 285,4 тис. осіб, щільність населення – 3696 осіб 1 км² [1]. Загальне скорочення за 2020 рік становило близько 1500 осіб (природне скорочення близько 2000 осіб, міграційний приріст 500 осіб) (рис. 1, 2). У статевій структурі населення міста переважають жінки (155,8 тис. осіб), частка яких становить 55%.

**Рис. 1. Чисельність населення у м. Чернігові у 2015-2020 роках
(виконано на основі даних Головного управління статистики
в Чернігівській області [1])**

Вікова структура населення Чернігова у 2020 році характеризується значною часткою осіб літнього віку старше 65 років – близько 17%, проти частки осіб молодших вікових груп до 16 років – 15%. Частка осіб віком від 16 до 64 років становить 68%. За статтю чоловіки переважають лише у групі 0-15 років (51%), частка жінок у групі 16-64 роки складає 52,3%, старше 65 років – 67% [3].

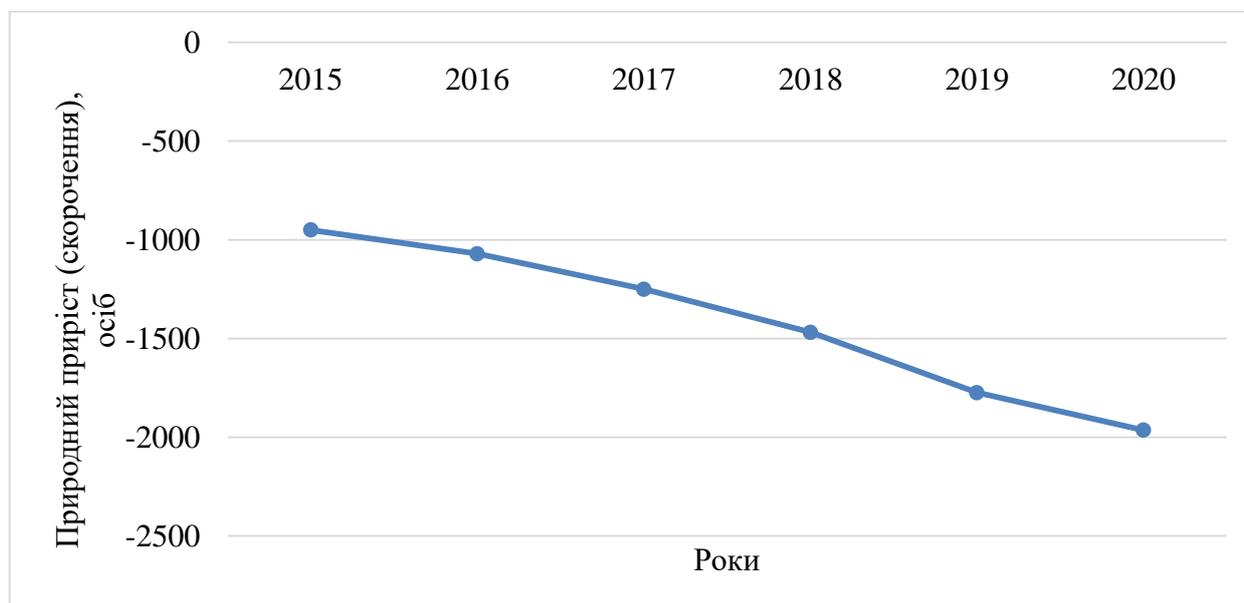

Рис. 2. Природний приріст (скорочення) населення у м. Чернігові у 2015-2020 роках (виконано на основі даних Головного управління статистики в Чернігівській області [1])

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року 86,3% становлять українці в етнічному складі населення міста, 10,6% – росіяни, 1,2% – білоруси, 0,3% – євреї. Динаміка національного складу населення представлена у таблиці 1 [6].

Таблиця 1

Динаміка національного складу населення м. Чернігова за даними переписів 1989 р. і 2001 р.

	1989	2001
українці	80,2%	86,3%
росіяни	15,8%	10,6%
білоруси	1,5%	1,2%
євреї	1,0%	0,3%

Чернігів, як і Чернігівська область загалом, характеризується складною демографічною ситуацією, що ставить під сумнів проведення заходів ефективної соціально-демографічної політики. У місті спостерігається зниження показників народжуваності та зростання показників смертності, що стає причиною загального скорочення чисельності населення, не дивлячись на невеликі додатні показники міграційного приросту.

Ринок праці будь-якого населеного пункту виступає важливою складовою соціально-економічного простору, яка відображає різні сторони життєдіяльності суспільства. Тому його функціонування і особливості є невід'ємною частиною характеристики загальноекономічної ситуації в регіоні чи країні загалом. У 2019 році кількість штатних працівників на підприємствах, в організаціях та установах Чернігова склала 72,3 тис. осіб. У порівнянні з попереднім роком ця кількість знизилась на більш ніж 1500 осіб. Середньомісячна заробітна плата працівника міста у 2019 році становила 8729 грн., це на 1838 грн. більше, ніж у 2018 році [7]. За даними Чернігівського міського центру зайнятості у місті спостерігається тенденція зменшення кількості безробітних. У 2019 році 6468 осіб перебували на обліку у центрі зайнятості, з них 60% – жінки. 69% усіх зареєстрованих безробітних мали вищу освіту. Найбільш затребуваними професіями були: водій, продавець, кухар, електромонтер, будівельник, інженер, економіст [2].

Населення виступає важливим чинником трансформації планувальної структури міста. Від його кількості, статево-вікової структури, освітньо-професійних навичок, а також мобільності залежить необхідність розширення житлового фонду, створення нових об'єктів інфраструктури, робочих місць, зелених зон і місць відпочинку.

Соціальна сфера охоплює заклади, установи і підприємства культурно-освітнього, соціально-побутового, лікувально-оздоровчого та наукового комплексів.

Освітній комплекс. Чернігів має розгалужену систему дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладів. За даними Управління освіти Чернігівської міської ради [5] у місті працює 54 дитячих садочки, 37 загальноосвітніх навчальних закладів, 2 дитячі спортивні школи та центр туристично-оздоровчої і виховної роботи з дітьми. Однак в деяких районах садочки перенавантажені. Прикладом є мікрорайон Масани, в якому проживають молоді сім'ї і постійно будуються нові житлові комплекси. У Чернігові приділяється увага дітям, що мають фізичні вади розвитку, тому створено 12 класів інклюзивної освіти. Заклади професійно-технічної (загалом 9) та вищої освіти (2 університети) мають різні напрями підготовки і сприяють високому професійному рівню фахівців. За рейтингом (Освіта UA) у 2020 році Національний університет «Чернігівська політехніка» зайняв друге місце, поступаючись Сумському державному університету у північному регіоні та 56 місце в загальному рейтингу [4]. Однак для міста характерний дисбаланс: достатня кількість молодих освічених людей вбачає для себе зовсім інший рівень заробітної плати і не готова працевлаштовуватись на доступні вакантні позиції.

Охорона здоров'я. Система закладів охорони здоров'я в Чернігові представлена: 4-ма міськими лікарнями, 2-ма дитячими міськими поліклініками, 2-ма центрами первинної медико-санітарної допомоги, міською стоматологічною поліклінікою, міським пологовим будинком. Критична ситуація в місті пов'язана зі станом здоров'я населення: серед жителів спостерігаються високий рівень захворюваності, інвалідності і смертності.

Останні кілька років коефіцієнт смертності тримається на рівні 11,5-12 ‰, коефіцієнт народжуваності становить 8,5-9 ‰. Проблемним питанням у сфері охорони здоров'я залишається забезпечення лікарень трудовими кадрами. Це зумовлено низьким рівнем оплати праці, непривабливістю регіону з точки зору розвитку економіки та екологічною ситуацією [8].

Культура. Щодо розвитку культури і відпочинку, то Чернігів має розвинену мережу закладів, їх налічують близько 20: академічний музично-драматичний театр, палаци культури, бібліотеки, школи естетичного виховання, музеї, театр ляльок. Це створює умови для духовного розвитку чернігівців, збереження культурної спадщини, а також забезпечення подальшого розвитку культурної сфери міста. З кожним роком все більше людей долучається до спортивно-фізкультурної діяльності. Перемоги спортсменів на міжнародних змаганнях спонукають молодь до занять та популяризації спорту. Станом на 2020 рік у місті налічується 20 спортивних шкіл і закладів, які здійснюють підготовку з важкої та легкої атлетики, футболу, волейболу, біатлону, художньої гімнастики, дзюдо та ін. Проте такі захоплення населення потребують інвестицій у будівництво нових спортивних комплексів та модернізації існуючих будівель, наявного устаткування й інвентаря [8].

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Demog/2020/dem1_11.htm 2. Довідка про виконання Програми економічного і соціального розвитку міста Чернігова на 2019 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://chernigiv-rada.gov.ua/sp-uer-esr/> 3. Офіційна сторінка Всеукраїнського перепису населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp> 4. Офіційний сайт Освіта.ua [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/25716/> 5. Офіційний сайт Управління освіти Чернігівської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ch.ua/navchalni_zakladi/zagalnyoosvitni/ 6. Романцов В.О. Населення України і його рідна мова за часів радянської влади та незалежності (XX - початок XXI століття) / В.О. Романцов. – Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. – 184 с. 7. Статистичний збірник «Праця в Чернігівській області в 2018 році»: Головне управління статистики в Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernigivstat.gov.ua/books/trud.php> 8. Стратегія розвитку міста Чернігова до 2020 року: Рішення міської ради від 29 грудня 2016 року. – Чернігів: Чернігівська міська рада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chernigiv-rada.gov.ua/filesstatic/rozvitok/Strategiya%202020_12-05-2017_10-31.pdf

ГЕОМАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МЕЖАХ РЕГІОНУ

У Харківській області спостерігається така тенденція, коли на одній із жвавих, насичених пішохідним трафіком локацій знаходиться відразу за кілька закладів однієї і тієї ж мережі. Через якийсь час одне з них передбачувано закривається. Відбувається це швидше за все тому, що власник не передбачив фінансування геомаркетингового аналізу для своєї мережі. За допомогою такого аналізу можна було побудувати спеціальну геомаркетингову модель конкретно під цей бізнес. Ця модель потрібна для того щоб вивести показник конверсії, при якій бізнес буде успішно працювати [2]. Щоб запобігти такої ситуації рекомендовано все ж таки використовувати геомаркетинг, він є дієвим інструментом для ефективного розвитку комерційної діяльності, розвитку та територій в цілому.

Геомаркетинг – це багатогранний підхід, який включає комплексний огляд даних про ринок та компанії, а також детальний мікрогеографічний аналіз. Саме ці можливості є ключовими при спробі максимізувати потенціал бізнесу та визначити цільові групи на висококонкурентних ринках, де слід враховувати як місцеві (локальні), так й інші [3]. Адже для розвитку комерційного ринку вагомим чинником залишаються клієнти, які є головною складовою успішного бізнесу, а їхня просторова поведінка ґрунтується на таких поняттях, як принцип найменших зусиль і доступність. Основною метою геомаркетингу є встановлення оптимальних і вигідних відносин виробників і споживачів продукції на основі геолокації, щоб отримати максимізацію позитивних результатів.

Складовими системи геомаркетингових організацій є: дослідження концепції, інформаційне моделювання, проведення прикладних досліджень. Зазвичай, геомаркетинговий аналіз бізнесу здійснюється за наступними етапами: збір та обробка інформації, рішення завдань й управління маркетинговою діяльністю. Застосування геомаркетингу в управлінні підприємствами для ведення бізнесу, визначає пріоритетні напрямки розвитку та збуту; обсяг споживчого трафіку та можливі ризики; прогнози територіального масштабу ринку [1].

Геомаркетинг спрямований на виявлення та змістовний опис унікальних характеристик для кожної сфери бізнесу, яка стимулює економічну діяльність організації:

географічних чинників – незмінні параметри об'єкта нерухомості. Наприклад, площа приміщення, його розташування в місті, транспортна доступність;

- маркетингових чинників – області чи аспекти діяльності, пов'язані з географічними факторами, що підлягають управлінському впливу. Наприклад, дизайн приміщення, асортимент товарів або спектр послуг, що надаються.

Ці процеси здійснюються за допомогою маркетингових досліджень, маркетингового аналізу і обробки даних засобами ГІС.

Отримана інформація дозволяє вирішувати різні бізнес-завдання:

- сегментування і ранжування міських районів за привабливістю для відкриття нових торгових точок, вибір оптимального місця розташування з урахуванням наявних обмежень;
- розробка (коригування) плану маркетингу для існуючого об'єкта нерухомості;
- складання геодемографічних карт – на карту з географічними об'єктами накладаються шари з соціально-демографічними характеристиками людей, що проживають або бувають в обраній зоні, в тому числі з урахуванням тимчасових змін їх пересування;
- планування таргетированої офлайн і онлайн реклами, в тому числі в районах, що знаходяться на значній відстані від аналізованого об'єкта;
- аналіз поведінки споживачів з урахуванням місць, які вони відвідали до або після візиту в обрану організацію;
- вивчення маршрутів руху потенційних клієнтів для визначення можливостей їх зміни;
- оптимізація логістичних рішень по доставці товарів, що реалізуються.

Досягнення перелічених завдань здійснюється з використанням різноманітних інструментів геомаркетингу. В науковій літературі згадуються такі геомаркетингові моделі: гравітаційна модель Хаффа [6], гравітаційний закон роздрібної торгівлі Рейлі [8], модель Купера [7], модель Макфаддена [5], метод аналогій та метод картографування клієнтів, розроблені Апплебаумом [4].

У результаті застосування геомаркетингової кампанії кожен бізнес досягне головної мети – підвищення економічної ефективності за допомогою просторово-часового вивчення різних вихідних умов, в той час поки інвестори та менеджери отримують своєчасну інформацію для розробки стратегії, прийняття тактичних управлінських рішень, обґрунтування концепцій диверсифікації виробничої та збутової діяльності.

Подана пропозиція щодо застосування геомаркетингу як інструменту розвитку комерційної діяльності вказує на перспективність використання поєднання маркетингових та географічних чинників при виборі об'єкта нерухомості, значення яких визначаються виходячи з аналізу функціонування успішних конкурентів. Запропонований підхід, з точки зору оціночних суджень, при єдності методологічної бази дозволяє гнучко налаштувати інструментарій для проведення геомаркетингових досліджень у межах регіонів, районів та окремих населених пунктів, дасть змогу враховувати соціально-економічні та географічні особливості будь-якої локації. Геомаркетинг і

супроводжуючий його просторовий аналіз можуть видавати безліч цікавих та важливих деталей про локації, які часто залишаються не поміченими навіть фахівцями. Ситуація з будь-якою локацією дуже мінлива, і дані геомаркетингового аналізу вже через рік можуть втратити актуальність в середньому на 15-25%. Зокрема, якщо вести мову про місто Харків, де останнім часом інтенсивно розвивається містобудівна інфраструктура, ринок нерухомості тощо. Основною перешкодою у використанні геомаркетингу в Харківській області є відсутність інформації та обмежений доступ до базових просторових, демографічних та статистичних даних, щодо яких необхідно проводити подальший аналіз з урахуванням наявних приладів. Отже, сучасний геомаркетинг дозволяє комплексно (інтегруючи такі області знань як маркетинг, логістика, географія, геоінформатика) вивчати глобальні та місцеві економічні процеси, що є дуже важливим для просторової економіки та бізнесу, розвитку комерційної діяльності в цілому.

Список використаних джерел: 1. Андерсон В.М. Геоменеджмент і геомаркетинг як інструменти сталого розвитку в умовах конкуренції регіонів / Науковий вісник. – 2005. – Вип. 15.7. – С. 224 - 230. 2. Геомаркетинг: життєвий цикл торгової точки [Електронний ресурс]. // UkrSocStandart – Режим доступу: <https://ukrsocstandart.com/ru/geomarketing-zhiznennyu-cikl-torgovo/>. 3. Геомаркетинг // Програмне забезпечення UGEO. Найбільш передова платформа для пошуку геомаркетингу [Електронний ресурс]. UrbStat – Режим доступу: <https://www.urbistat.com/geomarketing-ukraine/> 4. Applebaum W. Patterns of Food Distribution in a Metropolis. Chicago, Super Market Institute, 1966. P. 8-12. 5. Huff D.L. A Probabilistic Analysis of Shopping Center Trade Areas // Land Economics. 1963. №39. P. 80-93. 6. McFadden D. Conditional Logit Analysis of Qualitative Choice Behavior // Frontiers in Econometrics / ed. P. Zarembka. N.Y. 1974. P. 100-140. 7. Nakanishi M., Cooper L.G. Parameter Estimate for multiplicative Interactive Choice Model: Least Squares Approach // J. of Marketing Research. 1974. №11. August. P. 300-310. 8. Reilly W.J. The law of Retail Gravitation. N.Y., 1931. P. 41-45.

УДК 342.9

¹О. В. Курей, ²О. С. Антонюк

¹olena.kurej@gmail.com, ²kseniamp@i.ua

Науковий керівник – ст. викладач О. С. Антонюк

^{1, 2}ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м. Ужгород, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАВНЕНСЬКОЇ ОТГ УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ

Реформа з децентралізації, яка проводиться в Україні, включає велику кількість різносторонніх заходів, серед яких важливе місце займає перерозподіл повноважень, а головне – фінансових ресурсів між різними рівнями влади. В даний період триває перший етап реформи, який передбачає формування самостійних територіальних громад. У визначенні поняття “самостійна громада” чітко вказується на те, що вона повинна мати фінансову автономію. З

метою збільшення доходів територіальних громад Верховна Рада України внесла зміни до Бюджетного кодексу та Податкового кодексу країни. Бюджетна децентралізація, безумовно, сприяла зростанню доходів територіальних громад, насамперед за рахунок податкових надходжень.

Теоретичні засади реформування фінансових відносин, питання бюджетної децентралізації, реформування міжбюджетних відносин, ризику та проблеми бюджетної децентралізації як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях розкриті у дослідженнях Г. Возняка та І. Сторонянської. Міжнародний досвід бюджетної децентралізації і можливості його використання в Україні викладені в роботах Б. Данилишина, В. Пилипів, О. Россоляк та І. Марціясь. Окремі аспекти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад відображені в роботах І. Пелехатого, І. Сторонянської, О. Пелехатої, О. Власюк.

Сучасна держава як складне і багатостороннє явище розглядається з різних точок зору: управлінської, економічної, юридичної, історичної. Вивчення держави в сучасних умовах із застосуванням різних підходів дозволить уникнути вузького і одностороннього погляду, як на саму державу, так і на виникаючі в його рамках проблеми. Однією з таких проблем для більшості демократичних країн в останні десятиліття стала проблема перерозподілу управлінських функцій і повноважень, або децентралізація.

Процес децентралізації органів влади закономірний – це якісне зрушення, який можливий при певних кількісних змінах в суспільстві, результат величезної трансформації державної влади, поділу влади, демократизації суспільства, придбання населенням політичних прав і свобод, введення приватної власності, процесу роздержавлення і приватизації, розпаду надцентралізованої тоталітарної держави. Децентралізація, в свою чергу, передбачає структурні зміни в системі державного управління, пов'язані з наданням більшої самостійності низовому рівню управлінської ієрархії (в т.ч. функціональної, матеріальної, фінансової, адміністративної), з метою більш якісного врахування інтересів місцевих громад у вирішенні місцевих питань, і, відповідно, підвищення добробуту суспільства в цілому. Також необхідно відзначити, що дослідження процесу децентралізації вимагає поглибленого розгляду специфіки місцевого самоврядування, розвиток якого є один з основоположних моментів самої децентралізації.

В умовах децентралізації завдання керівника визначити стратегічний напрямок, заручитися згодою підлеглих, дати їм гроші і повноваження і залишити в спокої. Госпрозрахунок по-американськи зачіпає проблеми внутрішнього корупційного ринкового духу, внутрішнього фірмового маркетингу, активізації ролі кожного працівника в управлінні.

Таким чином, децентралізація – це перш за все характеристика відносин між керівниками різного рівня в системі управління підприємства. Децентралізація - це не заперечення управління, а його нова якість, що дозволяє в кінцевому підсумку максимізувати сукупні доходи підприємства. Децентралізація управління впливає на організаційну структуру підприємства, а саме сприяє більш чіткому, формалізованому визначенню всіх рівнів управління і всіх підрозділів [9].

Незважаючи на складні виклики та перешкоди, Україна впевнено не лише декларує, але й просувається в напрямі європейської інтеграції. Це говорить про силу європейської мрії українського народу, яка дозволяє будувати нову та сучасну країну незважаючи на складнощі. Основними та пріоритетними напрямками реалізації положень політичної асоціації є проведення в Україні ряду реформ: конституційної та виборчої реформи; впровадження регіональної політики європейського зразка; реформа системи запобігання та боротьби з корупцією та реформа у сфері державного управління [10].

Починаючи з 2017 року Україна помітно продвинулась у реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Так, зокрема, у сфері децентралізації прийнято багато важливих законів, які визначають: статус старост, їх коло повноважень та підстави і порядок дострокового припинення повноважень; добровільне приєднання територіальних громад до вже утворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ); особливості об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів; щодо добровільного приєднання територіальних громад 242 сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення [8].

Продовжується процес добровільного об'єднання територіальних громад. За рік кількість ОТГ зросла майже вдвічі – з 366 до 731 громад. За даними Держстату станом на 01.05.2018 року 3399 територіальних громад об'єдналися у 731 ОТ, при цьому 7540 територіальних громад залишаються необ'єднаними, тому проблема і досі лишається актуальною. Завдяки фінансовій децентралізації відчутно зросли доходи місцевих бюджетів, зокрема власні доходи зросли на 45,4 млрд. грн. або 31% (порівняно з 2016 роком), а частка місцевих бюджетів (включаючи трансферти) вперше сягнула майже 50% від зведеного бюджету [1].

Крім того, більш ніж удвічі збільшилася державна підтримка територіальних громад – із 7,3 до 16,1 млрд. грн. Вирішити питання зміни системи органів влади на районному рівні, перерозподілу та розмежування повноважень і ресурсів, а також меж самих районів, має зареєстрований у Верховній Раді законопроект № 6636 [2, с. 10]. При цьому, не варто забувати, що це лише часткова реалізація реформи, повне її втілення стане можливим лише після внесення відповідних змін до Конституції України, а також прийняття нових законів щодо адміністративно-територіального устрою, діяльності префектів, служби в органах місцевого самоврядування тощо.

Що стосується Ставненської ОТГ у Закарпатській області у її підпорядкуванні такі 12 населених пунктів: Ставне, Верховина-Бистра, Волосянка, Луг, Загорб, Жорнава, Лубня, Стужиця, Тихий, Гусний, Сухий, Ужок (див. рис. 1).

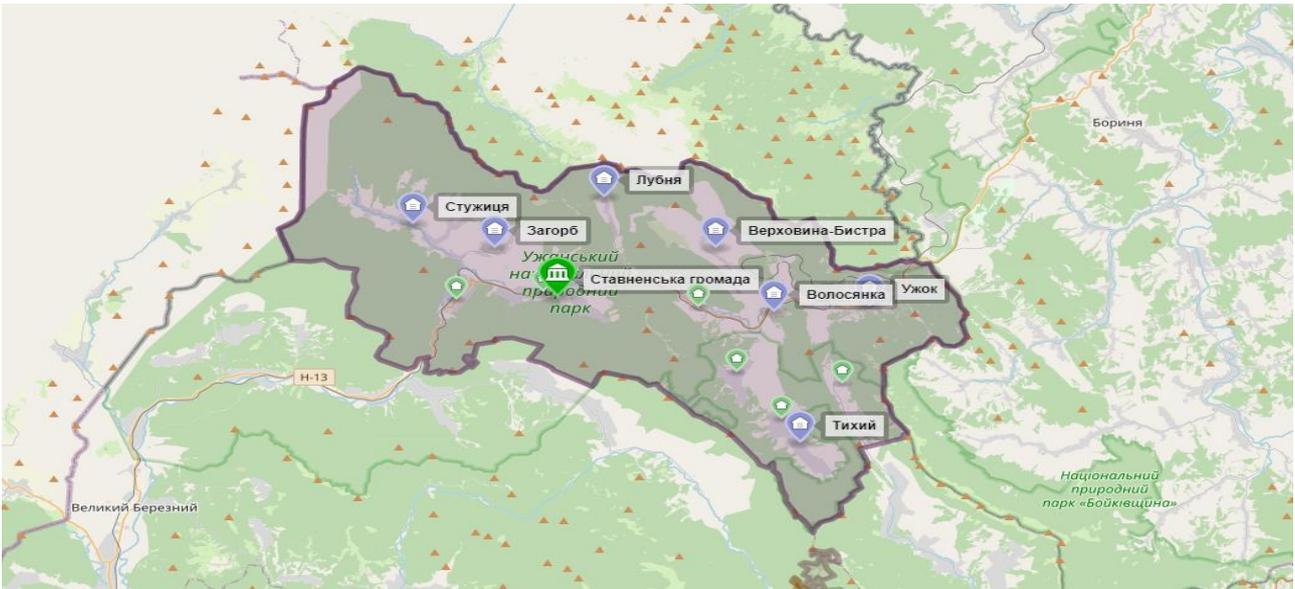

Рис. 1. Населені пункти у підпорядкуванні ОТГ: Ставненська громада [9]

Утворена 12 червня 2020 року шляхом об'єднання Ставненської, Верховино-Бистрянської, Волосянківської, Загорбської, Лубнянської, Стужицької, Тихівської і Ужоцької сільських рад Великоберезнянського району. Головою об'єднаної територіальної громади є Мандрик Іван Іванович. Загальна кількість населення громади - 8270 осіб [7] (див. рис. 2).

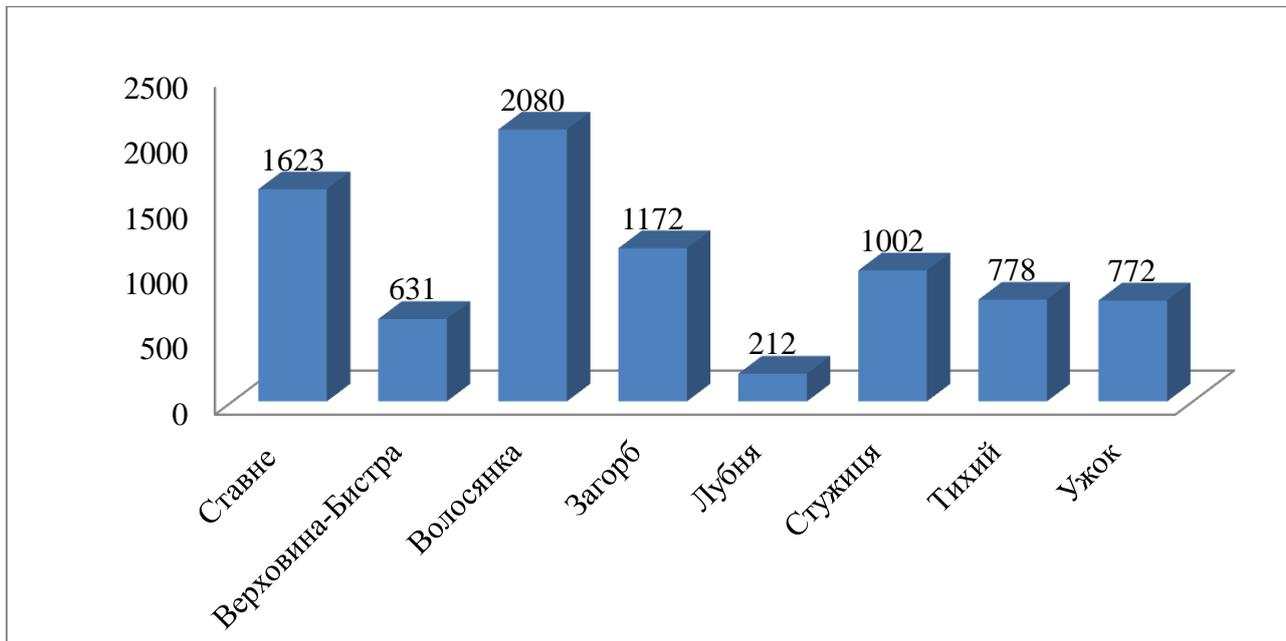

Рис. 2. Кількість осіб у населеному пункті [7]

Отже, реформа децентралізації передбачає конкретні кроки щодо підвищення якості життя в громадах, вона має чіткі рамки і концептуальне наповнення. Оскільки Ставненська ОТГ ще лише недавно створена, то існує низка серйозних питань, які потребують негайного вирішення. Зокрема це

фінансування закладів освіти, культури та медицини. Працівники цих установ проходять ідентифікацію у банківських установах для затвердження їхнього проживання на території певного ОТГ. Проблемним питанням в даний період залишається працевлаштування місцевого населення. Вирішенням даної ситуації зайнялись місцеві та іноземні інвестори, які проєктують на території ОТГ оздоровчі комплекси, готелі та сонячні електростанції. Дані проєкти зможуть підвищити економічний потенціал Ставненської ОТГ, а також дадуть велику кількість робочих місць для місцевого населення.

Список використаних джерел: 1. Аналіз використання бюджетних коштів по місцевих бюджетах Закарпатської області (Загальний фонд) // Офіційний веб-сайт Обласної державної адміністрації Закарпатської області [Електронний ресурс] .- Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/524.htm> 2. Батажок С.Г. Доходи місцевих бюджетів як основа фінансової незалежності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/frvu_2016_2_23%20(2).pdf) 3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> 4. В Ужгороді з'ясовували чому закарпатські ОТГ демонструють непрозорість роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://akt.rv.ua/archives/2298> 5. Василенко Д. Бюджетна децентралізація як спосіб реалізації бюджетної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2015> 6. Дюг Ю. В Ужгороді з'ясовували чому закарпатські ОТГ демонструють непрозорість роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kolona.net/v-uzhgorodi-zuasonuvali-chomu-zakarpatski-otg-demonstruyut-neprozorist-roboti/> 7. Офіційний сайт Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.decentralization.gov.ua/region/item/id/5> 8. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19> 9. Формування об'єднаних територіальних громад: стан, проблемні питання та шляхи вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/terutor_gromad-8bead.pdf 10. Якуніна О. Децентралізація: що буде далі - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://project198026.tilda.ws/page1302360.html>

СЕКЦІЯ 3. ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ТА УРБАНІСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Г. А. Карайченцева

annkaraichenceva61098@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЗАСТОВУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні можна спостерігати процес скорочення чисельності населення, тобто, так звану, депопуляцію. Для детального дослідження цього явища доцільно використовувати статистичну інформацію, яка дає змогу порівняти показники різних років, проаналізувати динаміку, терміни зменшення кількості населення, а також спрогнозувати подальшу демографічну ситуацію в країні [1, 2]. В цілому, за статистичними даними чисельність населення України зменшилась більше ніж на 6,05 мільйонів осіб за період з 2002 року по 2020 рік [4], така ситуація обумовлена процесом старіння нації, через те, що показники народжуваності зменшуються та кількість осіб працездатного віку скорочується.

Для дослідження процесу відтворення населення України за період 2002 – 2020 рр. [4] було обрано метод кластерного аналізу [3], за регіони України згруповано за подібністю процесів відтворення населення. Було відібрано три основні показники, які характерні для процесу відтворення населення: народжуваність, смертність та природний приріст. Отримані дані в результаті обчислень та кластерного аналізу представлено у вигляді дендрограм (рис. 1, 2, 3).

В результаті проведення кластерного аналізу за рівнем народжуваності, побудови дендрограми (рис. 1) нами було виділено чотири групи, що утворюють регіони України за період 2002-2020 рр. до першої групи належать: Рівненська, Закарпатська та Волинська області. Ці регіони мають найвищі показники народжуваності за весь досліджуваний період, а, також, саме в цих областях декілька разів було впроваджено проекти, які спрямовані на покращення демографічної ситуації. До другої групи належать Чернігівська, Сумська, Черкаська, Харківська та Полтавська області, - регіони з традиційно низькими показниками народжуваності, які протягом досліджуваного періоду мали тенденцію до зменшення цих показників. До третьої групи потрапили такі регіони: м. Київ, Чернівецький, Івано-Франківський, Одеська, Київський, Херсонський, Львівський, Житомирський, що обумовлено тенденцією скорочення кількості народжених за різних умов та показників, одним із важливіших є екологічна ситуація та економічне становище.

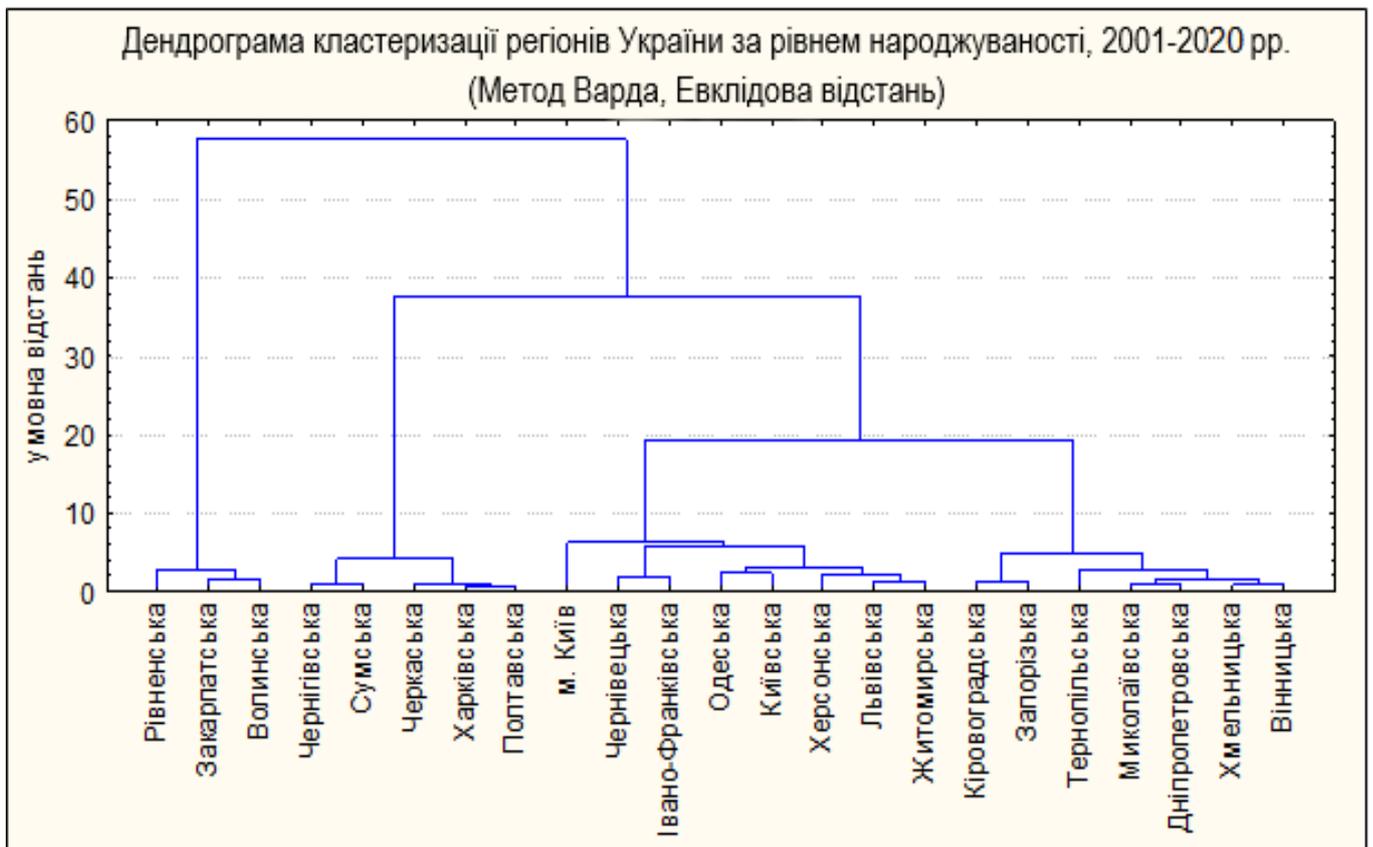

Рис. 1. Дендрограма кластеризації регіонів України за рівнем народжуваності, 2001-2020 рр. (побудовано автором)

Аналізуючи отримані дані за кластерним аналізом показників смертності населення (рис. 2) в Україні за період 2002-2020 рр. відділено три групи. До першої групи віднесено м. Київ, Рівненську, Львівську, Чернівецьку, Івано-Франківську, Закарпатську, Тернопільську та Волинську область, - що може бути обумовлена традиційно незмінними та не дуже низькими показниками, але які останнім часом також мають тенденцію зростання. До другої групи потрапили Чернігівська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська та Житомирська області, які об'єднані за динамікою найнегативніших показників смертності населення в Україні. До третьої групи належать Одеська, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Запорізька, Київська, Дніпропетровська, Хмельницька та Вінницька області – які мають найдинамічнішу тенденцію зростання показників смертності населення за період 2002-2020 рр..

Аналізуючи результату кластерного аналізу за рівнем природного руху населення України за 2002-2020 рр. (рис. 3) визначимо групування за 4 групами. До першої групи належать Рівненська, Закарпатська та Волинська області, які об'єднані за відносно найкращим показником природного приросту населення за досліджуваний період та позитивною динамікою. До другої групи віднесено Чернігівський, Сумський, Черкаський, Харківський та Полтавський регіони, спільною рисою для об'єднання яких є традиційна тенденція скорочення показників природного приросту населення паралельно зі

скороченням чисельності населення. До третьої групи віднесено м. Київ, Чернівецька, Івано-Франківська, Одеська, Київська, Херсонська, Львівська та Житомирська області – об'єднані за умовами та передумовами до процесу відтворення населення країни, а також більш-менш стабільною тенденцією змін. До четвертої групи належать Кіровоградський, Запорізький, Тернопільський, Миколаївський, Дніпропетровський, Хмельницький та Вінницький регіони – об'єднані за створеними однаковими умовами для процесу відтворення населення, екологічна ситуація, рівень економічного розвитку тощо.

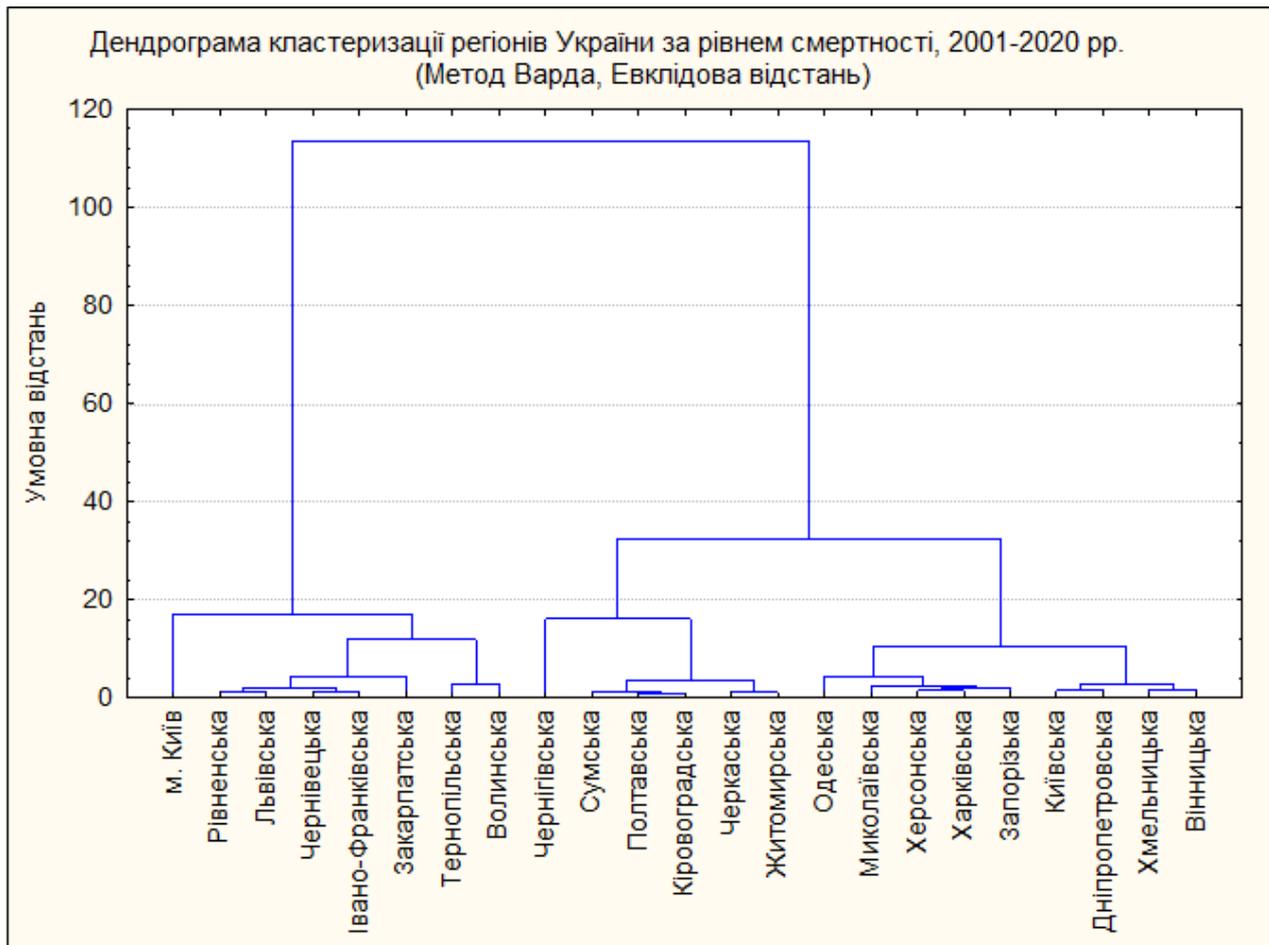

Рис. 2. Дендрограма кластеризації регіонів України за рівнем смертності, 2001-2020 рр. (побудовано автором)

Таким чином, метод кластерного аналізу дав змогу дослідити та встановити найбільш подібні регіони за тенденціями та показниками відтворення населення. Ми встановили просторових особливостей певних процесів, зокрема геодемографічних, до яких відноситься процес відтворення населення. Проведено кластерний аналіз територіальних особливостей процесу відтворення населення України за період 2002-2020 рр., та визначено, що за рівнем народжуваності населення було виділено чотири групи, за рівнем смертності – три групи та за рівнем природного руху населення виділено чотири групи.

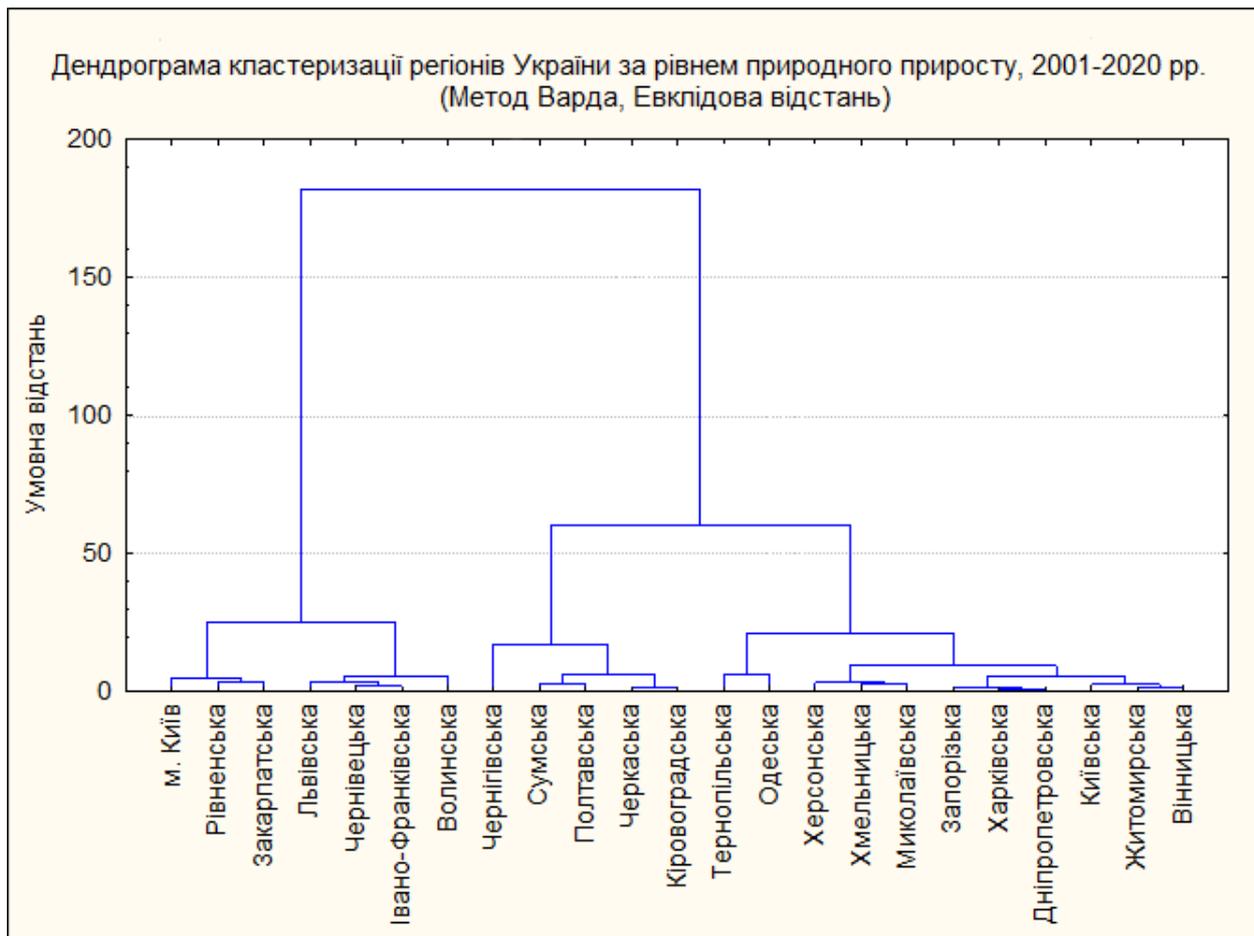

Рис. 3. Дендрограма кластеризації регіонів України за рівнем природного приросту, 2001-2020 рр. (побудовано автором)

Всі групи мають свої особливості та умови для характерного групування. Звертаючи увагу на всі чинники відтворення населення для деяких регіонів України найрозповсюдженішими є питання низького економічного розвитку (Рівненська, Чернігівська, Житомирська області та інші), незадовільного рівню якості життя (Сумська, Рівненська, Чернігівська області та інші) і, загалом, для держави – питання політичної нестабільності, екологічної ситуації та процесу депопуляції населення. Натомість, держава впроваджує різні програми для стимулювання підвищення рівня народжуваності, намагається вирішувати або контролювати політичні та військові конфлікти та вести політику соціально-економічного захисту населення.

Список використаних джерел: 1. Ливдар М.В., Ярошевич Н.Б., Степанова А.В. Демографічна ситуація в Україні: проблеми та шляхи її вирішення / Приазовський економічний вісник, 2019. С. 304-309 http://pev.kpi.zp.ua/journals/2019/6_17_ukr/57.pdf
2. Сегіда К.Ю. Особенности формирования демографического потенциала (на примере регионов Украины) / К.Ю.Сегіда // Могилевский меридиан. Том – 20. Вып. 3-4 (47-48). – Могилев: Могилевская областная укрупненная типография имени Спиридона Соболя, 2019. – С. 38-41.
3. Немець К.А. Статистичні методи і обробка геоінформації: навчально-методичний комплекс / К. Немець, К. Сегіда. – Харків, 2012. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Статистичні-методи-і-обробка-геоінформації_2012.pdf.

УДК 911.3

Є. Є. Карпікова¹, І. І. Попрозман²

¹*evgeniyakarpikova0112@gmail.com*, ²*poprozman228@ukr.net*

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ СМЕРТНОСТІ НЕМОВЛЯТ У КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Смертність немовлят виступає одним із найважливіших показників, що впливає на демографічні процеси, та відображає соціально-економічний розвиток держави. Вивчення окремих аспектів смертності немовлят є втрачає актуальності як на глобальному рівні, так і в межах окремих країн та регіонів світу. Наразі у світі спостерігається процес зменшення показника смертності немовлят. Проте, досягти мети, яка була висвітлена в Декларації тисячоліття, не вдалося [1].

У даній публікації втілено спробу розглянути часові особливості зміни рівня смертності немовлят у країнах пострадянського простору. Ці країни виступають складним, але цікавим об'єктом для досліджень. В нього входять й європейські країни з власними демографічними особливостями (низький рівень народжуваності, відносно високий показник тривалості життя, збільшення старіння населення), й середньоазіатські країни, які ще не завершили перший демографічний перехід (високий показник смертності та народжуваності, у структурі населення переважає частка населення молодших вікових груп).

Для більш якісної оцінки показника, було обрано дані за 1989 рік та 2020 рік. З 1980-х років смертність немовлят безперечно виступає однією з найсерйозніших проблем міжнародного розвитку. Доцільним буде зазначити те, що 1989 рік є початком економічної кризи та піком товарного дефіциту. Також у даний рік проводився останній всесоюзний перепис населення за радянської доби. Щодо обрання 2020 року для аналізу, то його було використано задля розгляду стану даної демографічної проблеми та ситуації, що відбувається наразі [2]. Відносно великий проміжок часу допоможе: дослідити динаміку; виявити позитивні та негативні тенденції даного процесу; розглянути причини та наслідки, які призводять до поліпшення чи погіршення даного демографічного показника; визначити стан глобальної проблеми та запропонувати її вирішення.

Аналізуючи коефіцієнт смертності немовлят у 1989 році (рис. 1), можна спостерігати, що найвищі показники мають Азербайджан, Таджикистан та Туркменістан. Щодо лідерів, які мають відносно низькі показники смертності, то ними виступають Литва, Білорусь та Україна. Доцільним буде більш

детально розглянути країни, які входять до так званих «лідерів» (таких країн п'ять) та трійки «аутсайдерів». Доцільно зазначити те, що в 1989 році відбувся перехід до ринкової економіки. Щодо коефіцієнту народжуваності у даний проміжок часу, то можна зазначити, що ті країни (країни Прибалтики, Росія, Білорусь, Україна, Молдова), які мають відносно низький показник смертності немовлят, також мають й низький рівень народжуваності. Країни Прибалтики характеризуються відносно низькими показниками смертності. Основними причинами, які це обумовили, можна назвати наступні: якісне та доступне на той час медичне обслуговування; значно вищий рівень економічного розвитку та якості життя в порівнянні з іншими країнами СРСР.

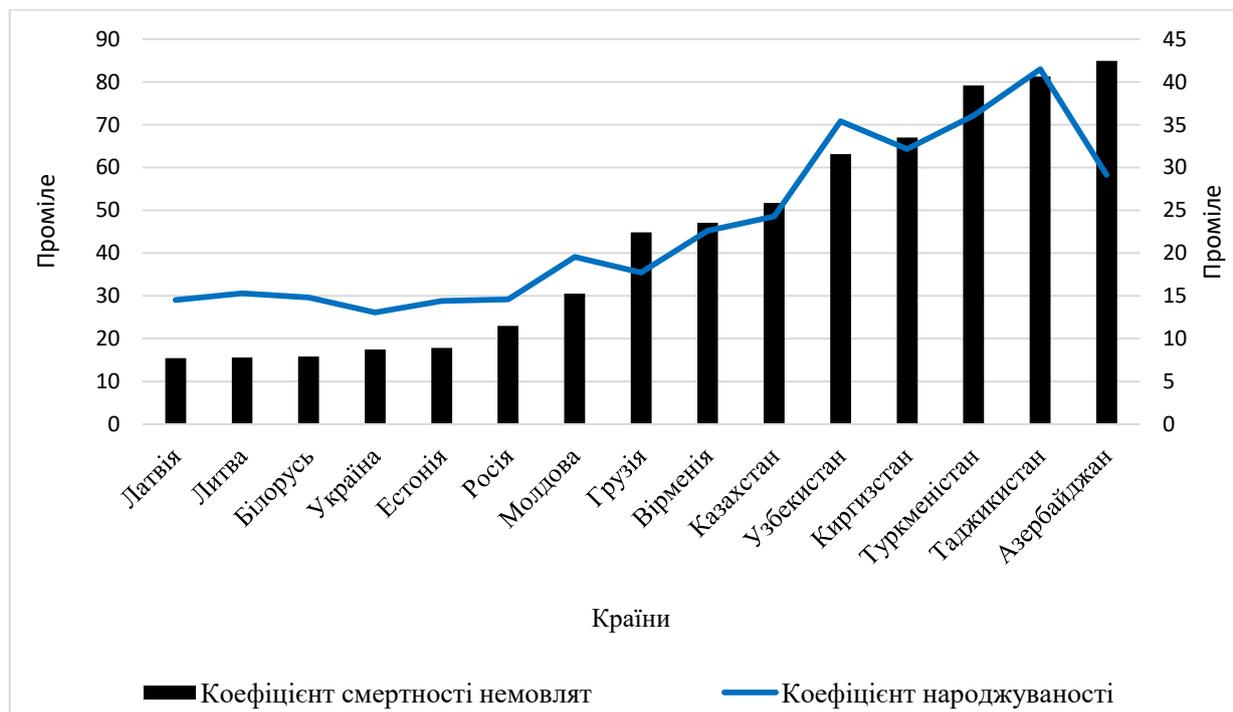

Рис. 1. Розподіл країн пострадянського простору за коефіцієнтом смертності немовлят станом на 1989 рік (побудовано за даними [3])

Інші ж країни характеризуються відносно високим коефіцієнтом народжуваності, що призводить й до високих показників смертності немовлят. Виключенням виступають Азербайджан, Туркменістан та Грузія, в яких показник смертності немовлят є вищим на тлі дещо нижчих показників народжуваності. Низька народжуваність в Азербайджані пояснюється тим, що в кінці 80-х спостерігався значний економічний спад та військовий конфлікт у Карабаху. Також саме в Азербайджані найвищий рівень смертності немовлят. На кінець 1980-х років деякі райони даної країни перетворилися на вкрай небезпечні та несприятливі промислові центри. Хімічні підприємства були занадто забруднюючими на території СРСР. Також країна була ареною збройних конфліктів, які призвели до великої кількості біженців та знищення системи державних послуг. Надто висока смертність дітей призвела до утворення спеціальних дитячих цвинтарів. [5]

Таджикистан й Туркменістан також вирізняються високим показником. На дане негативне значення вирішальний вплив має: високий рівень бідності та безробіття; низький стан якості життя.

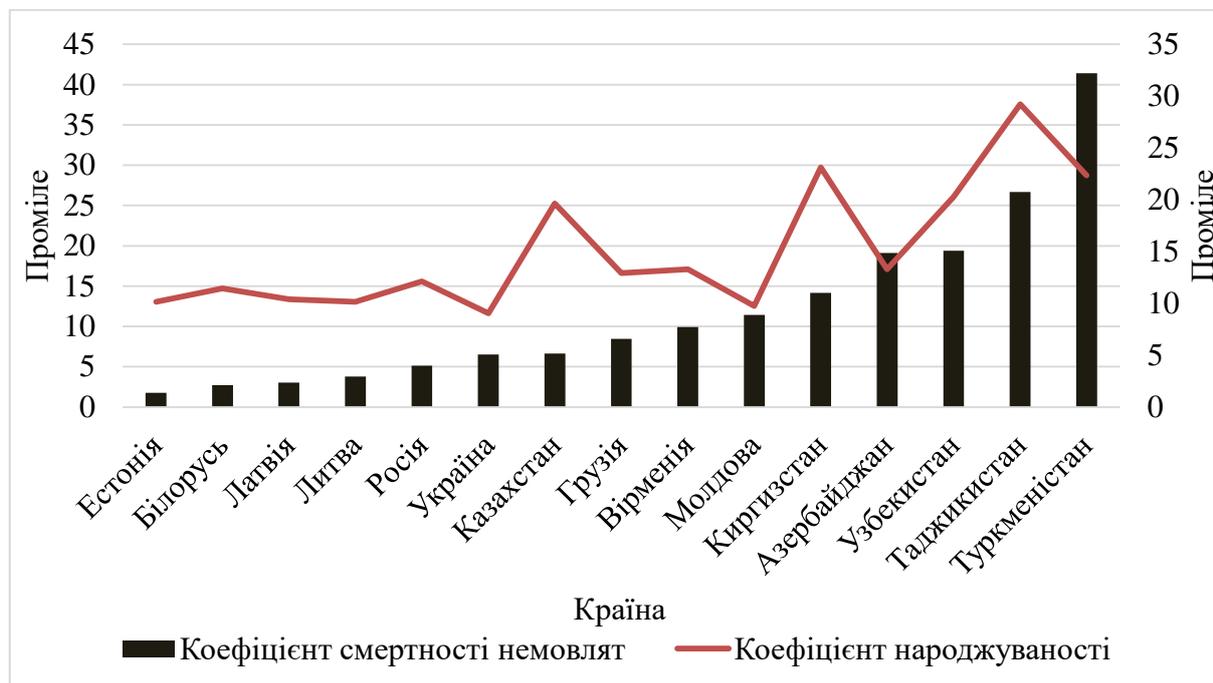

Рис. 2. Розподіл країн пострадянського простору за коефіцієнтом смертності немовлят станом на 2020 рік (побудовано за даними [3])

За роки розбудови незалежних держав, станом на 2020 рік (рис. 2) спостерігаємо наступну ситуацію. Найменші показники у країнах Прибалтики (Естонія та Литва) та країні Східної Європи (Білорусь). Регіоном з найвищими показниками смертності є Центральна Азія (Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан). Що стосується коефіцієнта народжуваності, то за даними графіка можна побачити, що найвищі показники мають Казахстан, Киргизстан та Таджикистан. В усіх країнах, окрім Туркменістану та Азербайджану, показники смертності немовлят відповідають показникам народжуваності.

Країни Прибалтики залишаються найбільш розвинутими серед країн пострадянського простору. Естонії належить почесна першість у даній гістограмі, вона змогла мінімізувати показник до 1,77%. Дана позитивна тенденція пов'язана передусім з розвитком медичної системи та високим результатом роботи установ медичного обслуговування. Також країна виступає однією з найекологічніших у світі.

Друге місце з найнижчим показником займає Білорусь. Це можна пояснити тим, що країна є комфортною для материнства (ведення вагітності та організація пологів кваліфікованими медичними працівниками).

Високий показник смертності немовлят в Центральній Азії обумовлен переважно низьким рівнем доходу та низьким розвитком економіки. Більшість смертей можливо було запобігти, якби надавалося належне медичне обслуговування й медичні працівники були більш кваліфікованими. Також у

даних країнах інвестування у систему охорони здоров'я знаходиться на низькому рівні. Доцільним зазначити, що дані показники не є повністю достовірними, це пояснюється тим, що за «радянською традицією» країни приховують справжні данні [6].

Щодо місця України у даному рейтингу, то в 1989 році вона входила до четвірки країн з найнижчим коефіцієнтом. За тридцять років коефіцієнт зменшився, але країна змінила своє положення в рейтингу та зайняла 6 місце, поступаючись Естонії та Росії. Дещо високий показник пояснюється низкою чинників: політичне та економічне становище країни; відносно низький рівень доходів у більшості громадян; тимчасова анексія території АРК Крим та проведення ООС; недостатнє забезпечення медичних установ технічною та матеріальною базою; нестача кваліфікованих кадрів.

Загалом, за даними гістограм, можна зазначити, що коефіцієнт смертності немовлят зменшився в усіх країнах пострадянського простору. Основними зрушеннями, що призвели до зниження коефіцієнту смертності є: запровадження законопроектів щодо захисту прав дітей; поступовий розвиток медицини; поліпшення якості життя; своєчасне виявлення генетичних патологій; вакцинація. Це вказує на загальну позитивну тенденцію, але в деяких країнах все ще спостерігаються відносно високі показники. Країнами, які найбільше змінили своє положення в рейтингу за 30 років є: Естонія, Молдова, Латвія та Казахстан. Головними чинниками, що призводять до смертності немовлят виступають: низький рівень підготовки медичних працівників; неналежні санітарні умови; нестача кваліфікованих кадрів; надання невідкладної допомоги на відносно низькому рівні; стан навколишнього середовища. Отже, дана проблема потребує поглибленого вивчення чинників її виникнення задля обґрунтованого визначення заходів їхнього вирішення та усунення.

Список використаних джерел: 1. Демографічний розвиток пострадянського простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.econ.msu.ru/sys/raw.php?o=44887&p=attachment> 2. ООН. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml 3. Кноета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knoeta.ru/> 4. Unisef [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unicef.org/> 5. Як Азербайджан та Вірменія розповсюджують теорії змови про карабаський конфлікт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/features-51549094> 6. Дитяча смертність: лідирують країни Кавказа та Центральної Азії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/ru>

ЖИТЛОВА ПРОБЛЕМА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК ПЕРЕШКОДА ДЛЯ ЇХ УСПІШНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Поява внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стала серйозним викликом для України та поставила перед нашою державою низку завдань щодо вирішення проблем вимушених мігрантів. Найважливішою проблемою, з якою стикнулися ВПО, стала житлова проблема, що підтверджують і результати проведеного нами соціологічного опитування. Комплексно досліджуючи стан інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади нами проведено опитування ВПО з прикордонних регіонів Східної України – Донецької, Луганської та Харківської областей, у якому взяли участь 207 респондентів.

У результаті опитування визначено, що більшість ВПО (76,9 %) до свого переміщення мали власне житло – квартиру або приватний будинок (рис. 1). Тому проблемою номер один після переміщення для вимушених мігрантів стала відсутність власного житла у приймаючих громадах та необхідність його оренди, що напряду залежить від їх матеріальних можливостей.

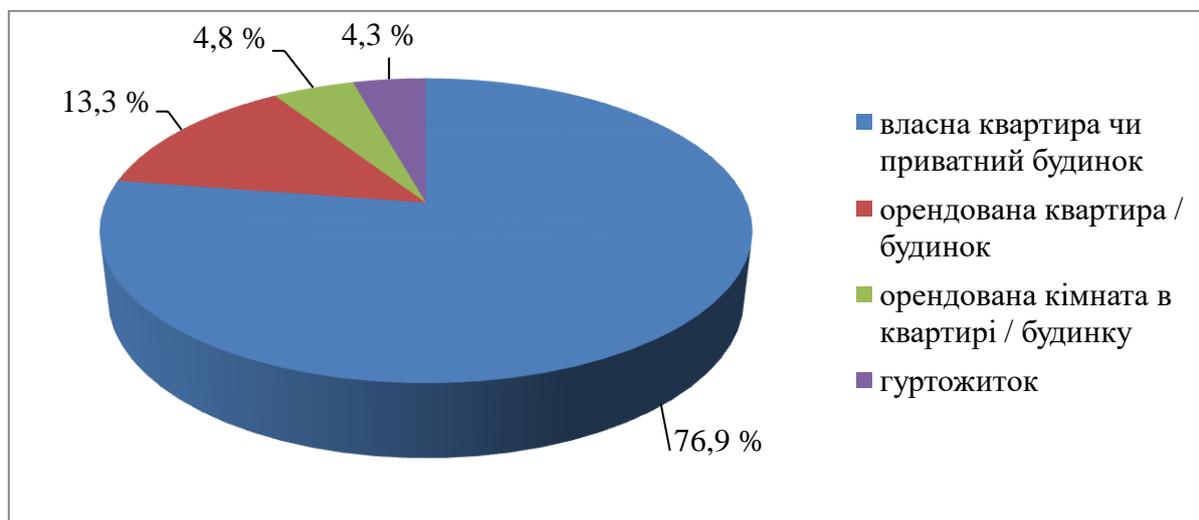

Рис. 1. Житлові умови ВПО прикордонних регіонів Східної України до переміщення (за результатами опитування)

За результатами опитування проблема відсутності власного житла та необхідність його оренди або купівлі стала актуальною для 56,3 % вимушених мігрантів зі Сходу України. Для 37,4 % респондентів основною причиною для переміщення стала повна або часткова руйнація власного житла.

Після переміщення житлові умови внутрішньо переміщених осіб значно

погіршилися (рис. 2). Купити власне житло змогли лише 14,9 % вимушених мігрантів. Більшість опитних проживають у орендованому житлі – орендують квартиру (22,1 %), будинок (10,6 %), кімнату в квартирі чи будинку (14,4 %), кімнату в гуртожитку (13,0 %). 17,3 % опитаних ВПО проживають у родичів чи друзів.

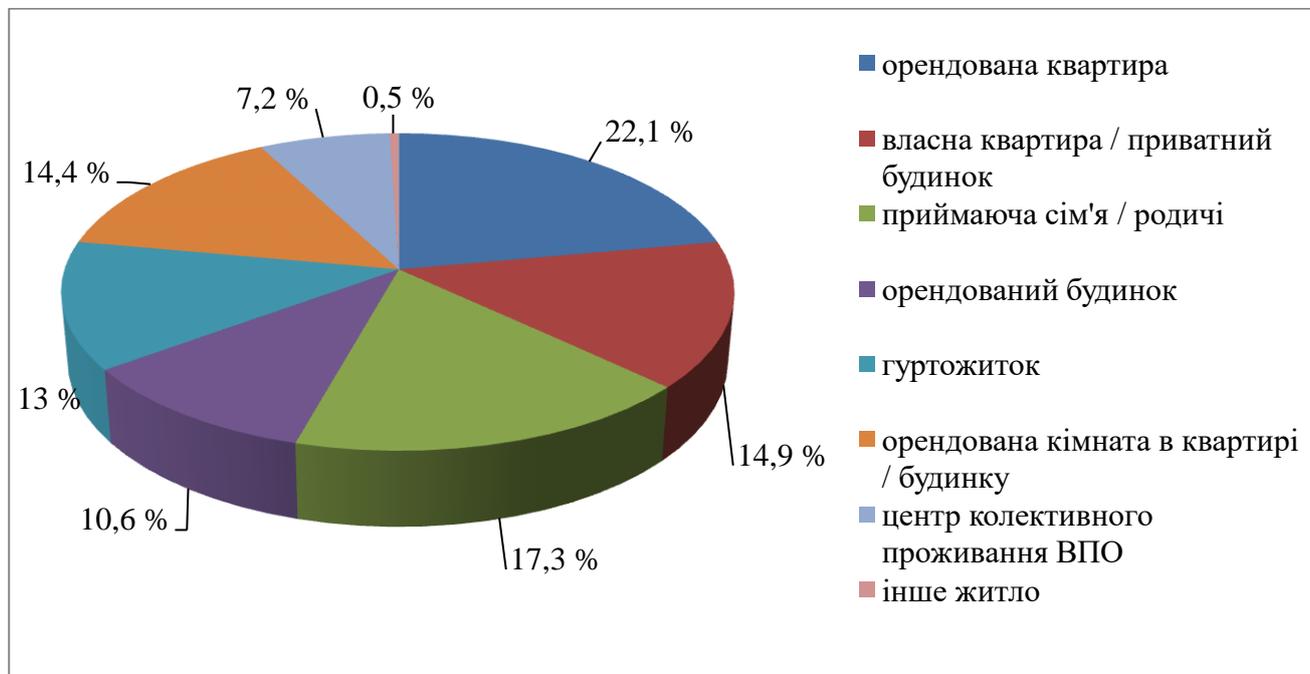

Рис. 2. Житлові умови ВПО прикордонних регіонів Східної України після вимушеного переміщення (за результатами опитування)

Інколи пошук житла для внутрішньо переміщених осіб ставав справжнім випробуванням, оскільки не вистачало коштів на його оренду чи придбання та відчувалось негативне ставлення власників житла до ВПО через їх статус. 18,8 % опитаних вказали, що власники квартир та будинків відмовляли їм у спробі оренди житла з тих підстав, що вони є внутрішньо переміщеними особами, що особливо проявлялось на ранніх етапах переміщення населення. Ще одним викликом для ВПО, які не мають власного житла та змушені його орендувати стала пандемія коронавірусної хвороби, спричинена вірусом SARS-CoV-2, оскільки більшість з них опинилися в ситуації неможливості сплачувати оренду житла, що призвело до погіршення морально-психологічного стану вимушених мігрантів. Проблеми з пошуку доступного житла, з якими зіткнулися більшість ВПО разом із високою вартістю його оренди і житлово-комунальних послуг, вплинули на рішення частини ВПО на повернення до тимчасово окупованих територій або до повторного переміщення у межах регіону або до іншого регіону.

Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», вимушені мігранти мають право на забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати ВПО вартості комунальних послуг)

протягом шести місяців із моменту отримання статусу внутрішньо переміщеної особи [2]. Для тих ВПО, які не змогли самостійно знайти орендоване та власне житло, а також, маючи переконання, що їх переміщення – це короткочасне явище і тимчасова потреба, органи місцевої влади організували проживання у місцях компактного проживання переселенців. Такими тимчасовими місцями стали оздоровчі табори, санаторії, бази відпочинку, підпорядковані місцевій владі установи, які малопридатні для постійного проживання [1].

Станом на 1 квітня 2019 року в Україні створено 178 місць компактного проживання ВПО, у яких проживає 7241 особа з числа вимушених мігрантів (0,53 % від загальної чисельності ВПО в Україні), а найбільша їх кількість створена у Дніпропетровській (3417 місць), Донецькій (3373), Львівській (1300), Запорізькій (1040), Одеській (789), Харківській (641) областях [1]. Проживання у місцях компактного проживання хоч і частково вирішує житлові проблеми вимушених мігрантів, проте створює додатковий бар'єр для інтеграції внутрішньо переміщених осіб та соціальної адаптації в приймаючі суспільства через ізольоване становище і сприйняття таких місць як тимчасове місце для проживання [3].

Питання надання соціального житла окремим групам вимушених мігрантів регулює Закон України «Про житловий фонд соціального призначення». Відповідно до зазначеного закону право на отримання соціального житла першочергово на підконтрольній українській владі території мають ті внутрішньо переміщені особи, житло яких пошкоджено чи зруйновано до стану непридатного для подальшого проживання або повністю знищено [3].

Крім того, для забезпечення ВПО житлом тимчасового користування була прийнята програма «Доступне житло», яка давала можливість придбати власне первинне житло для учасників АТО та переселенців за 50 %, 60 % або 70 % вартості, оформити пільговий іпотечний кредит під 7 % річних або безвідсотковий кредит на 15 років. Для вимушених мігрантів, які проживають у сільській місцевості прийнята програма індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім», яка надає кредити багатодітним родинам та особам, що мають неповнолітніх дітей для будівництва власного житла у селах [4].

Сьогодні проблема відсутності власного житла актуальна для 44,5 % опитаних ВПО, що перешкоджає їх успішній інтеграції до приймаючих громад. Одним із напрямів розв'язання житлової проблеми ВПО є будівництво нових будинків та відновлення закинутих військових містечок, відродження сіл у прикордонних регіонах, створення соціального житлового фонду тощо. Проте для успішної інтеграції ВПО необхідно не лише вирішити житлову проблему вимушених мігрантів, а й забезпечити їх міжособистісне спілкування з місцевими жителями, активну участь їх у житті приймаючих громад, залучення вимушених мігрантів до місцевих звичаїв і традицій, проведення спільних культурних заходів тощо.

Список використаних джерел: 1. Логвинова М. О. Регіональні особливості розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні у місцях компактного проживання / М. О. Логвинова // Державна політика у сфері трудової міграції : правові, економічні, демографічні, освітні аспекти : матеріали міждисциплінарного круглого столу з нагоди Міжнародного дня мігранта, 18 грудня 2019 р., Київ, 2020. С. 71–76. 2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII (редакція від 27 бер. 2018 р.) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>. 3. Niemets L. Integration of internally displaced persons of Ukraine: realities, problems, perspectives / L. Niemets, N. Husieva, T. Pohrebskyi, O. Bartosh, M. Lohvynova // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія». 2019. Вип. 51. С. 140–157. 4. Niemets L. Forced Internal Displacement In Ukraine: Realities, Socio-Economic Problems, Perspectives / L. Niemets, N. Husieva, K. Sehida, O. Kravniukov, M. Lohvynova, O. Suptelo // Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA) / Editor Khalid S. Soliman, 10–11 April, Granada, Spain, 2019. P. 3064–3081.

УДК 911.3

В. Р. Міренкова

mirenkova17@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н. К. О. Кравченко

Харківський національний університет В. Н. Каразін, м. Харків, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІСТ-МІЛЬЙОНЕРІВ УКРАЇНИ ЯК РЕГІОНАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ

Сучасне місто – складна багатофункціональна система, в якій концентруються значні обсяги матеріальних, фінансових, трудових ресурсів [5]. Процеси глобалізації викликають суттєві соціальні та економічні трансформації у суспільстві, сприяючи розвитку міст, як потенційних комунікаційно-ретрансляційних центрів, «полісів» модернізації й глобалізації [3]. Пріоритетними напрямками розвитку сучасних міст є якість та комфортність міста для населення в таких питаннях, як житло, економіка, культура, соціальні та екологічні умови. Відповідно до теорій центральних місць [2] та полісів зростання [10] великі міста, особливо українські міста-мільйонери, відіграють важливу роль у регіональному розвитку.

За В. Кристаллером, центральні міста утворюються, як економічні «ядра», які притягують населення. Отже, центральні місця являють собою – поселення будь-якого розміру, яке виступає центром для усього населення даного району, забезпечуючи його центральними товарами [2].

Пріоритетні напрямки розвитку міст у світі регламентовані низкою всесвітніх угод. У цих документах зазначається, що на теперішньому етапі розвитку людства міста відіграють ключову роль, є центрами суспільного та економічного життя населення. Саме тому міста динамічно змінюються, реагуючи на новітні виклики час.

Одним із перспективних та важливих напрямків розвитку українських

міст вважається перехід до концепції «Розумного міста» (Smart City). Це поняття пов'язують першу чергу із автоматизацією життєдіяльності міста, навіть її роботизацією.

В наш час в Україні є три міста-мільйонери – це Київ, Харків та Одеса [4]. За останні 20 років із цього списку вибули міста Дніпро та Донецьк. Причиною цього стали переважно демографічні зміни – від'ємний природний приріст, як на всеукраїнському та регіональному рівнях, так і у великих містах.

Вищезгадані міста-мільйонери є важливими надрегіональними центрами розвитку, приваблюють мігрантів з багатьох регіонів України, та навіть світу. Міста-мільйонери вирізняються комфортними умовами проживання, вищою заробітною платою, розвинутою соціальною інфраструктурою, можливостями для самореалізації. Проте, кожне з них має свою специфіку розвитку.

Динаміка чисельності населення є одним із найважливіших показників, які характеризують соціально-економічний потенціал міста (рис. 1) [4].

Рис. 1. Чисельність наявного населення міст Київ, Харків та Одеса у 2001-2020 рр. (побудовано автором за даними [4])

Чисельність населення Києва станом на 1 січня 2020 року становила 2 967 360 осіб, чисельність населення міста Харків – 1 443 207 осіб, а міста Одеси – 1 017 699 осіб [4]. Найбільший приріст чисельності населення формується за рахунок механічного руху населення.

Зазвичай міста-мільйонери вирізняються розвинутою соціальною сферою. Зокрема, налічується велика кількість сучасних лікарень, закладів надання адміністративних послуг, культурних осередків, шкіл, тощо. Особливе значення мають об'єкти науково-освітньої сфери.

Висока концентрація населення, розлогість території та інтенсивні маятникові міграції обумовлюють формування в містах-мільйонерах розвинутої транспортної мережі. Важливо щоб транспортна системи працювала

злагоджено, відповідала сучасним вимогам швидкості, безпеки та комфорту. Транспортні системи міст-мільйонерів сформовані доволі давно, проте мають певні проблеми.

Важливе місце в економічній діяльності українських міст-мільйонерів припадає на промислові підприємства, функціонування яких спроваджується активною інноваційною діяльністю.

Міська активність, в тому числі робота промислових підприємств та транспорту, сприяє погіршенню стану довкілля. Тому, у Києві, Харкові та Одесі можна спостерігати високі показники забрудненості повітря. Подолання екологічних проблем є одним із найактуальніших питань сьогодення. В українських містах вирішують проблеми забруднення навколишнього середовища розширенням зелених зон, розробкою інфраструктури для екологічних видів транспорту (велосипедів, електрокарів), використанням сонячних колекторів, тощо.

Аналіз проблем та перспектив розвитку сучасних міст-мільйонерів допоміг виявити, що міста знаходяться у процесі розвитку, відбувається подолання наявних проблем.

Серед найбільш проблемних моментів у цих містах можна виділити складну демографічну ситуацію, застарілість елементів інфраструктури, об'єктів промисловості та технологій виробництва, обмеженість у використанні інноваційного, освітньо-наукового та інвестиційного потенціалу.

Перспективним вважається високий людський потенціал, можливість подальшого економічного розвитку підприємств, впровадження екологічної політики та розвиток діджиталізації у міському управлінні.

У містах проводиться запровадження концепції Smart City. Наразі вже впроваджено низку заходів з реалізації програми переходу до розумного міста за основними із складових.

Виходячи з зазначеного вище, можна сказати що українські міста-мільйонери постали перед питанням природного скорочення населення. Проте у питаннях соціального та економічного розвитку переважають позитивні рішення, які відповідають сучасним потребам населення.

Міста стають полюсами росту та приваблюють населення сприятливими соціально-економічними умовами. Зазначені вище аспекти впливають на функціонування міст-мільйонерів як центрів економічного та культурного зростання регіону.

Список використаних джерел: 1. Бойко-Бойчук О.В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07bovmmd.htm> 2. Голюков А. Використання теорії центральних місць з метою вдосконалення адміністративно-територіального устрою харківської області / А Голюков, П Черномаз // Часопис соціально-економічної географії (випуск 24. – Харків, 2018. – С. 47-55. 3. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області) / колективна монографія / за заг. ред. Немець Л., Сегіди К. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 520 с. 3. Ісаченко Н. Особливості містобудівного зонування / Н. Ісаченко // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер: Економіка АПК. – 2013. – №20(2). – С. 133-141.

– Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20\(2\)_27.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnau_econ_2013_20(2)_27.pdf) 4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> 5. Пандас А.В. Стратегічні імперативи управління просторовим розвитком великого міста / А.В. Пандас // Економіка та держава – Київ, 2016. – С. 16-18. 6. Руденко Л. Класифікація міжнародних функцій міст та їх прояв в Україні / Л. Руденко, І. Савчук // Український географічний журнал. – 2014. – № 4. – С. 10. Шулевський С.О. Роль великих міст у регіоналізації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://visgeo.onu.edu.ua/article/viewFile/120894/115830>

УДК 911.3

Л. Б. Сікорська

l_sikorska@ukr.net

*аспірантка сектору територіальної організації суспільства
Науковий керівник – д. геогр. н., проф. Г. П. Підгрушній
Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна*

МАРКЕРИ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У МІСТАХ ПІВДЕННОГО СХОДУ УКРАЇНИ

Людина як соціальна істота перебуває у постійній взаємодії як з географічним простором, так і з соціумами, які населяють, освоюють та перетворюють цей простір. Разом з історичними, економічними, політичними трансформаціями середовища існування змін зазнають і соціальні пріоритети, поведінка, способи мислення та цінності суспільства. Зі здобуттям Україною незалежності, крахом соціалістичної ідеологічної системи та відходом від планово-регламентованої економіки на перший план вийшли питання національної самоідентифікації та пошуку вектора подальшого розвитку держави. І якщо з геополітичним курсом суспільство вже визначилось (європейський вектор), то процеси становлення національної ідентичності все ще тривають.

Існування в суспільстві певного типу людей, які ще залишаються прихильниками радянської ідеології та є носіями закладеної в ті часи ментальності є результатом цілеспрямованої ідеологічної роботи з метою створення «нової» людини – «будівельника світлого комуністичного майбутнього». Конструювання «радянської людини» було такою ж частиною політики СРСР, як і колективізація чи індустріалізація. Фундаментом такої «конструкції» ставали штучні, уніфіковані цінності (російська мова, атеїзм, «рівність», «людина – гвинтик системи», мілітарний характер виховання тощо), які замінили національні мовні, культурні, релігійні, звичаєво-побутові та інші історично сформовані ознаки українського суспільства, викорінені опосередковано та/чи цілеспрямовано. Конструкт «радянська людина» особливо успішно приживався в районах інтенсивної індустріалізації, зокрема на Донбасі. Великі маси населення, більшість з яких – українські селяни, рятуючись від голоду, розкуркулення та колективізації, в пошуку заробітку, по

прибуттю у промислові міста русифіковувались, відмовлялися від «архаїчних» для міського суспільства традицій та приймали новий спосіб життя, підпорядкований тогочасній заводській організації. Наступні покоління людей, які народилися в цьому індустріальному середовищі сприймали довколишню дійність радянського міста як норму, поступово ще більше віддаляючись від традиційних національних та культурних цінностей, носіями яких були їхні батьки. [1, с. 59]

Довготривалість процесів становлення національної самоідентифікації можна пояснити сильною вкоріненістю радянських патернів мислення у значної частини соціуму. Старше покоління засвоїло ці патерни із власного досвіду життя в СРСР, молодшому вони прививалися в процесі перенесених в сучасність радянських підходів до виховання. Більшість дослідників найбільш явними рисами радянської ідентичності вважають патерналізм, консерватизм, пасивність та байдужість у питаннях планування майбутнього, «одержимість» соціальними та економічними досягненнями минулого, радикалізм у питаннях захисту радянської історичної пам'яті та наративів, схильність до виправдання терору, запит на «сильного лідера» тощо. В сучасних умовах, коли радянська дійсність сприймається більшістю як складова історичного минулого, носіям радянської ідентичності все важче знайти своє повноцінне місце у соціумі. Вони погано адаптовуються до нових економічних, політичних, технологічних реалій і, як наслідок – ностальгують за періодом зрозумілих для себе цінностей, періодом своєї молодості, професійної значимості, часто ідеалізуючи його та применшуючи руйнівну роль радянської системи. Тому навіть несприйняття політики декомунізації мешканцями міст південного-сходу України можна пояснити небажанням розлучатися з патерналістськими цінностями та ностальгією за наповненими радянськими смислами просторами їх проживання. [4, с. 159-169].

Всі ці риси ілюструються численними соціологічними опитуваннями, згідно яких в окремих регіонах України (південні та східні області) населення все ще шкодує про розпад СРСР та ностальгує за соціалістичним минулим. Найновіше на даний час загальноукраїнське дослідження даної проблематики, зроблене Київським міжнародним інститутом соціології (травень 2020 року), вказує, що кожен третій українець (33,5%) шкодує про зникнення Радянського Союзу з політичної карти світу, в той час як половина співвітчизників (50%) – ні. Закономірно рівень ностальгії залежить від:

- віку респондентів (вищий серед людей похилого віку);
- рівня освіти (люди з вищою освітою ностальгують менше);
- сфери зайнятості (більша ностальгія спостерігається серед службовців, та працівників промислових підприємств, найменше – серед учнів, студентів та приватних підприємців);
- рівня доходів (люди з меншими доходами ностальгують більше);
- етнічної приналежності (вищий відсоток серед тих, хто визначив себе як росіянин);

- політичних уподобань (вищий відсоток ностальгії серед виборців проросійських політиків та партій) тощо. [2; 3]

Динаміка пострадянської трансформації ідентичності все ж позитивна. Як зазначають дослідники з того ж таки КМІС, в 2020 році в порівнянні з 2013 роком відбулось певне переосмислення періоду перебування України у складі СРСР, зокрема стало менше тих, хто вбачає в ньому більше користі (48% у 2013 р. проти 35% у 2020 р.). Водночас, тих, хто бачить більше шкоди, стало більше – з 18% до 28%, а тих, хто «не може оцінити, чого було більше», стало менше – з 31% до 25,5%. В індустріальних містах та районах (передусім Донбас) все ще домінують залишається позитивне сприйняття радянського періоду. [2]

Власні дослідження авторки, проведені в Маріуполі також підтверджують вказані вище загальні тенденції. Так згідно результатів соціопитування (липень-серпень 2020 р., вибірка 1251 особа): 55% респондентів все ще відчують себе радянськими людьми; близько 70% опитаних вважають радянський період в цілому позитивним для Маріуполя та України. Серед умовних плюсів того періоду респонденти зазначали розвиток промисловості, забезпечення безплатним житлом, підпорядкованість об'єктів соціальної сфери промисловим підприємствам, наявність «твердої руки» і піклування про долю міста з боку директорів промислових підприємств тощо.

Директори підприємств як вагомі агенти впливу на управлінську політику промислових міст до сьогодні зберігають свою значимість і теж стають об'єктами ностальгії та виявом патерналістських цінностей мешканців індустріальних регіонів. Наприклад явище ностальгії за так званим «червоним директоратом» можна помітити в Маріуполі (численні графіті «Бойко жив» як данина пам'яті багаторічного керівника ММК ім. Ілліча В. С. Бойка) та інших містах Донбасу, коли іменами колишніх керівників заводів називають вулиці, промислові об'єкти, рекреаційні об'єкти тощо.

Процеси трансформації радянської ідентичності в українському суспільстві невідворотні і закономірні. Особливо гостро необхідність і в той же час можливість радикальних зрушень постають в переламні моменти сучасних суспільно-політичних процесів («Революція на граніті» 1991 р., «Помаранчева революція» 2004 р., «Революція гідності» 2014 р., військова агресія Російської Федерації). Подальші шляхи динаміки ідентичності залежать від інформаційної політики держави, політики пам'яті та геополітичного курсу.

Це дослідження профінансоване Дослідницькою радою Норвегії (проект 287267 «Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика»).

Список використаних джерел: 1. Каганов Ю.О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с., іл. 2. Оцінка радянського минулого: травень 2020 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=950&page=1> 3. Радянська людина. Чому ваш сусід сумує за Союзом. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/03/22/7175391/> 4. Семенова О. Радянська ідентичність у соціо- та етнокультурному просторі сучасної України. Українознавство. 2020. № 4(77). С. 159–169. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(77\).2020.217763](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(77).2020.217763)

МІСТО 15-ТИ ХВИЛИН ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19

З початку пандемії COVID-19 понад 160 млн випадків захворювань зафіксовано у світі, з яких понад 2 млн випадків в Україні [2]. Кожен мешканець планети зазнав впливу пандемії не лише на фізичне та психологічне здоров'я, а й у вигляді обмежених можливостей мобільності. Вимушене соціальне дистанціювання обмежило простір більшості населення Землі до кордонів їх помешкань. Це не лише змінило уставлені повсякденні практики, але й значною мірою вплинуло на виконавчі системи функціонування міст.

Понад 54% населення планети проживають в містах, та за даними досліджень ООН рівень урбанізації буде і надалі зростати [1]. Саме міста в період пандемії стали одночасно епіцентрами захворювання, адже концентрація населення в містах на порядок вища ніж в сільській місцевості, та острівками безпеки, що були максимально забезпечені всім необхідним. Разом з тим, міста як урбаністичні системи зіштовхнулися із рядом викликів, що стали причинами переосмислення наявних канонів містопланування та містобудування.

Актуальності та широкого обговорення дістала концепція Карлоса Морени - «місто 15-ти хвилин». Засади концепції починали формуватися ще на початку 20-х років ХХ ст. американським урбаністом Кларенсом Перрі, який запропонував локальну одиницю міського простору – квартал. Квартали Перрі згодом лягли в основу радянського містобудування. Проте, розвиток автомобілізації трансформував міське полотно до потреб автомобілів, що значно невілювало встановлені раніше межі доступності [5].

Найбільшого удару під час пандемії зазнала саме інфраструктура міста, зокрема транспорт, сфера обслуговування (заклади громадського харчування та розміщення), сфера освіти. Окремо слід виділити труднощі та трансформації сфери охорони здоров'я, але глибина наявних проблем вартує окремого дослідження. Обмеження пересувань та соціальне дистанціювання спричинили поштовх до трансформування транспортної інфраструктури. Унікаючи скупчень людей в громадському транспорті, значна кількість містян повернулися до користування автомобілями. На фоні цього, підтримуючи засади сталого розвитку, все більшої популярності набувають альтернативні засоби пересування, так званий транспорт останнього кілометра.

Згідно до концепції «міста 15-ти хвилин» час витрачений на поїздки місто прямо корелює із рівнем комфортності міста. Отже, оптимальним є щоб всі необхідні соціальні установи та об'єкти інфраструктури знаходилися в 15-ти хвилинній доступності від місця проживання [3]. В межах пішої 15-ти

хвилинної доступності мають знаходитися заклади першої необхідності: продуктові магазини, аптеки, школи, дитячі садки. В радіусі 15-ти хвилинної велопоїздки можуть локалізуватися заклади медичного обслуговування, культури та розваг. Допускається розташування установ адміністративних та фінансових послуг в на відстані 15-ти хвилинної поїздки автомобілем чи громадським транспортом [3].

Досліджуючи морфологію сучасних великих міст України що трансформуються від індустріального до постіндустріального етапу розвитку та мають потужну індустріальну спадщину радянського періоду, яка головним чином транслюється в засадах та формах міського планування, перехід до «міста 15-ти хвилин», є по суті модернізацією існуючих мікрорайонів. Стрімкі темпи будівництва [4], що поєднувалися із нехтуванням планування соціальної інфраструктури, сприяли загостренню ряду міських конфліктів, що були підсилені впливом пандемії.

Переконавши міської інфраструктури до потреб пішоходів, а не машин одночасно вирішує проблеми доступності та рівності міського простору і проблеми екологічного навантаження. Разом з тим пропрацьовуються проблеми добросусідства та локальних ідентичностей в місті. Адже згуртованість громади є основною із запорук її успіху.

Список використаних джерел: 1. До 2050 року в містах житиме 68 відсотків населення світу - ООН URL: <https://clck.ru/UtdQP> 2. Коронавірус: статистика по країнах. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/geography/> 3. На Почайні буде парк, велодоріжки і красива набережна. Яким буде 15-хвилинне місто в Києві URL: <https://mc.today/na-pochajni-bude-park-velodorizhki-i-krasiva-naberezhna-yakim-bude-15-hvilinne-misto-v-kiyevi/> 4. На Харківщині ростуть темпи будівництва житла URL: <https://xvymir.com/ekonomika/na-harkivshhyni-rostut-tempy-budivnytstva-zhytla/> 4. Посткарантинні тренди: що таке 15-хвилинне місто на прикладі ЖК Creator City URL: <https://domik.ua/novosti/postkarantinni-trendi-shho-take-15-xvilinne-misto-na-prikladi-zhk-creator-city-n261478.html>

УДК 911.3

Д. Д. Сургай¹, О. О. Нестерчук²

¹dariasurgay@gmail.com, ²nester4726@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. Л. В. Ключко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЗЕЛЕНІ ПУБЛІЧНІ ПРОСТОРИ МІСТА ХАРКОВА

З розвитком урбанізаційних процесів публічні простори міст стали їх невід’ємною складовою. Особливого значення набувають зелені публічні простори території міст, оскільки забезпечують комфортні умови перебування мешканців міста, сприяють психологічному розвантаження, активним та пасивним формам відпочинку, змістовного проведення дозвілля тощо.

Зелені публічні простори відіграють вагоме значення для формування

стійкості міста, надаючи безліч послуг, необхідних для сталого розвитку міської території. Зелені насадження слід розглядати не опосередковано як спосіб благоустрою, а саме як один з ключових елементів інфраструктури сучасного міста, який пропонує інноваційні підходи до підвищення якості міського життя. Для стійких компактних міст є важливою наявність зелених публічних просторів, що здатні підвищити рівень соціально-економічного розвитку території, зробити місто більш комфортним та придатним для життя, сприяти позитивному іміджу міста, формуванню брендингу міста за рахунок його ідентичності.

Переваги зелених публічних просторів можна згрупувати у три основні блоки, а саме: розважальна, естетична та екологічна цінність. Зелені публічні простори надають можливість для позитивної соціальної взаємодії, формуючи сприятливе доброзичливе середовище, посилюють почуття сімейної спорідненості та солідарності, сприяють духовному зростанню та загалом надають відвідувачам почуття свободи та незалежності, що не є характерним для побутового чи робочого середовища [1, 2]. Зелені публічні простори сприяють фізичній активності та релаксації, надаючи можливість ведення активного та енергійного способу життя. Доступ до зелених насаджень покращує самопочуття, надає змогу виправити легку депресію та зменшити навантаження фізіологічного стресу [2]. У сучасній інфраструктурі міст зелені публічні простори повинні бути загальнодоступними для всіх членів міської громади. Важливість зелених публічних просторів слід розглядати не лише для людини та структури суспільства, а й задля збереження природного середовища, за рахунок підтримки, відновлення та збагачення біорізноманіття.

Очевидно, що створення зелених публічних просторів є одним із найбільш доцільних шляхів досягнення сталого розвитку сучасного міста, що формується внаслідок забезпеченості балансу між розвитком міста та навколишнім середовищем.

Харків є не лише містом-мільонером, а й регіоном, де активно формуються та розвиваються зелені публічні простори, зростає кількість парків, садів та скверів, що суттєво покращує якість міського життя та забезпечує сталий розвиток території. Зелена інфраструктура Харкова відповідає вимогам сучасного міста, оскільки створюються найбільш сприятливі умови для життя.

На території Харкова існує понад 45 зелених публічних просторів, що займають площу близько 654,3 га [4]. Щоб проаналізувати функціональність зелених публічних просторів Харкова, розглянемо детальніше простори, що є ключовими елементами інфраструктури міста та користуються найбільшою популярністю серед жителів міста та туристів. Серед усіх парків, садів та скверів найстарішим є міський Сад імені Т. Г. Шевченка, який був закладений ще на початку XIX століття Василем Назаровичем Каразіним. Наймолодші парки міста були сформовані у 70-х роках XX століття, наприклад парки «Перемога», «Юність», «Молодіжний парк» та Парк імені 50-річчя СРСР. Харків активно розширює та розбудовує зелену інфраструктуру міста, створюючи мультифункціональні центри [3, 4, 5]. Так, на сьогодні в місті

триває реконструкція Холодногірського скверу, Парку Перемоги, скверу на бульварі Юр'єва.

Міський Сад імені Т.Г.Шевченка є ботанічною пам'яткою природи місцевого значення, об'єктом природно-заповідного фонду Харкова, вважається візитівкою міста. Сад імені Т.Г.Шевченка розташований у середмісті Харкова – Шевченківському районі на перетині вулиці Сумської та майдану Свободи. Площа саду складає 21 га. [3, 4]

Історія саду починається ще у 1804 році, коли тут були посаджені перші дерева засновником Харківського національного університету. Сад вписався в існуючий дубовий гай, що тоді перебував на околиці міста. Верхня його частина стала ландшафтним парком в англійському стилі, а нижня – ботанічним садом. Ботанічна частина, призначена для наукової діяльності, решта – є загальнодоступною. Сад був унікальним, саджанці завозили з Криму і маєтку графині Браницької з Білої Церкви [3, 5]. З тих часів на алеях парку збереглися дуби, які зараз є пам'ятками природи. Нещодавно Сад імені Т. Г. Шевченка відкрито після трирічної ландшафтної реконструкції: з'явився фонтанний комплекс з каскадом озер, альтанки, романтичні арки, сучасні скульптури і кований міст над водоймою [3]. Вечорі фонтан підсвічують, що створює феєричне видовище дивного танцю різнокольорових водних струменів і сяючою з глибини водної гладі. Витончені лавочки, альтанки, клумби, терасові ступені оточують фонтанний комплекс, який закінчується невеликим штучним ставком з живими лебедями. Міський сад є улюбленим місцем відпочинку харків'ян і гостей міста з самого моменту свого заснування, оскільки це місце є поєднанням історії та сучасності, душевного спокою та радості, краси та лаконічності.

Саржин Яр є справжнім зеленим оазисом серед сучасних будівель Шевченківського району, його площа становить 45 га. Ця зона відпочинку є пам'яткою природи місцевого значення. Найбільш популярна частина яру – джерело, де можна набирати найбільш чисту воду в місті, для бажаючих освіжитися є купель. На території Саржиного Яру є озеро, естакада для велосипедистів, дитячі майданчики, канати для скелелазіння, столи для настільного тенісу та ін. Уздовж озера встановлені стільці, щоб відпочиваючі могли насолодитися всією красою парку. Крім того, в озері можна ловити рибу і погодувати качок, а вздовж водоймища встановлені великі лави-лежаки, де можна прийняти сонячні ванни чи відпочити. Територія цілком придатна для рекреаційної діяльності, змістовного проведення дозвілля – є можливість зайнятись спортом або йогою чи просто посидіти в затінку на травичці. Візитною карткою Саржиного Яру є бетонна споруда футуристичної форми на трьох опорах, яка була збудована в 60-х роках ХХ століття за проектом архітектора В. С. Васильєва [3, 4, 5].

Молодіжний парк площею 18 га був розбитий у 1970-ті роки на місці Іоанно-Усікновенського кладовища, розташований у Київському районі міста, між вулицями Пушкінською та Артема [3,5]. У парку були дитячий майданчик, літній кінотеатр, кафе. У 1985-1991 роках на території парку збудували великий спортивний комплекс Харківського політехнічного інституту. Також під час

перебудови було створено ігрову зону для дітей та розширено спортивну, встановлено амфітеатр, де проводяться різні локальні заходи і можуть відпочивати літні люди. В Молодіжному парку збудовано найбільшу в Харкові площадку для вигулу собак, яка придатна для проведення чемпіонатів і змагань як державного так і міжнародного рівнів. При проектуванні врахували стежки, якими користувались люди, і на їх місці облаштували нові пішохідні доріжки [3].

Міський сквер «Стрілка» розміщений в Основ'янському районі міста в дельті двох мальовничих річок – Харків і Лопань. Сквер тривалий час, починаючи ще з часі революції, перебував в запустінні і тільки нещодавно його повністю відреставрували. Після реконструкції сквер замайорів яскравими літніми квітковими клумбами, розташованими в тіні дерев. Ажурні лавочки, дитячий майданчик, невеликі кафе, дзеркальна гладь річки створюють затишну атмосферу і для вечірніх променадів, і для прогулянок в денний час серед галасливого міста. Ілюмінація підвісного мосту перегукується з різнобарв'ям вечірнього міста. У сквері «Стрілка» працюють дві човнові станції: «Ластівка» у Лопанського моста і «Стрілка» у підвісної [3, 5].

Харківський Меморіал Слави був збудований у 1977 році, на честь солдат, які загинули у боях під час Другої світової війни. Він розташований у Шевченківському районі міста, у лісопарковій зоні «Сокольники-Помірки», яка є природним заказником, не випадково, адже саме тут німці стратили велику кількість військовополонених. Багато харківських скульпторів, художників та архітекторів брали участь у створенні цього комплексу, зокрема М. Овсянкін, Е. Черкасов, С. Светлорусов та інші [3, 5]. Вдень на території парку грає класична музика.

Аналізуючи особливості зелених публічних просторів Харкова, слід зазначити, що збільшення площі зелених насаджень роблять місто комфортнішим та більш придатним для змістовного проведення дозвілля. І цей факт цілком може використовувати при брендуванні територій. По-перше, зелені публічні простори викликають почуття комфорту у жителів міста і чим більше простір позитивно емоційно забарвлений, тим він буде частіше відвідуватися містянами. По-друге, такі зони комфорту доволі часто облаштовані закладами харчування – невеличкими кафе, кав'ярнями та ін., що додатково створює робочі місця. Це в свою чергу зменшує затрати на утримання інфраструктури, приваблює туристів з інших регіонів країни та з-за кордону. Так, збільшення зелених публічних просторів та вдосконалення їхньої інфраструктури робить місто більш привабливим для жителів та гостей міста.

Список використаних джерел: 1. Покоłodна М.М. Рекреаційна географія: навч. посібник; Харк. нац.акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2012. 275 с. 2. Rakhshandehroo M. The environmental benefits of urban open green spaces / Rakhshandehroo M., Yusof M. J. M., Arabi R., Parva M., Nochian A. // Universiti Putra Malaysia. – Alam Cipta. – Vol. 10 (1). – Jun 2017. – pp. 10-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/153833984.pdf>; 3. Офіційна сторінка спеціалізованого комунального підприємства «Харківзеленбуд» Харківської міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zelenbud.kh.ua/> 4. Про затвердження проектів

землеустрою з організації та встановлення меж території рекреаційного призначення м. Харкова «Зелені зони та зелені насадження» / Реєстр актів харківської міської ради 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv.rocks/reestr/288300>. 5. Места/Харьков – Куда б сходить?/Парки/Скверы/Сады [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://kharkovgo.com/category/places/parki-skvery-sady/>.

СЕКЦІЯ 4. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

UDC 911.3 *Cemali Sarı¹, Mustafa Ertürk², Halil Hadimli², Ayşe Ulusoy Derin³*
¹csari@akdeniz.edu.tr, ²mustafaerturk@akdeniz.edu.tr,
³halilhadimli@akdeniz.edu.tr, ⁴aayseulusoy@gmail.com
^{1,2,3,4}Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Konyaaltı/Antalya

TOURISM POTENTIAL OF SALİHLİ-KULA UNESCO GLOBAL GEOPARK AND THE ATTITUDE OF THE STAKEHOLDERS

Evaluating natural and cultural sources through geopark and tourism is a recent and valid approach it is a valid and recent approach for the natural and cultural sources to be evaluated through geopark and tourism.

Geoparks have high scientific values for they sold a large number of documents that belong to the history of the Earth's crust. These documents have a tourism potential due to the fact that they are the purpose and the visit site of those wishing to see them.

Kula UNESCO Global Geopark is a candidate in being an important tourism site with its having natural and anthropic features, which assumed the title of being the first geopark of the country by being accepted in UNESCO on 4 September 2013 and in European Networks, in the geography of Turkey, where many tourism activities are carried out. The field parts from other protected sites in Turkey thanks to its membership of the Network of Global Geoparks. The Geopark is not very well-known all around Turkey despite the fact that it has a global visibility. Kula UNESCO Global Geopark is located on the Aegean Region's Central Anatolian side, on the verge of West Anatolian-Aegean, within the borders of the city Manisa. The park site, that takes space of approximately 300 kilometer square area, partly goes into the boundaries of the province Salihli along with its majority is in the province of Kula.

Within the space of the project; tourism potential of the field, which of these can be converted into touristic product have been researched on and the attitudes of the tourism stakeholders have been evaluated (locals, tradesmen and the craftsmen, layby managers, travel agents and tour operators, local management offices, non-governmental organizations and the others concerned).

In the research, it has been found suitable that the qualitative research method is used, in which face to face meeting is applied in order to deeply look into the attitudes related to tourism stakeholders Geopark site and its adjacent as a groundmass. A choice that is based on criterion sampling is made in this frame, which is one of the purposeful exemplification methods. Semi-structured meeting form with 29 articles has been composed in order to specify the tourism potential and tourism stakeholders oriented to geopark field. Its pre-test has been done in the

county town Kula, by deciding on eliminating 3 items after the pretest, the meeting form, of which final version was created as 26 items, has been applied on 337 people who were chosen through random exemplification from tourism stakeholders in the field.

Volunteers who agreed on the meeting from the provinces Salihli and Kula have consisted of this work's sampling criterion. However; quantitative data were also benefitted while the work was being done.

5 point likert scale that consists of 26 items has been developed with the purpose of researching Kula-Salihli UNESCO Global Geopark's tourism potential and identifying tourism stakeholder's attitudes. The data from the project field have been collected within the period that covers 19 June-November 2019, February-July 2020 with site expedition observations, meeting and scale applications.

It can be said that the effect of the geopark has been emphasized by the majority of the participants during the introduction of the culture of the field. Nonetheless, when looked from the standpoint of geopark's tourism future, inadequacies have been identified.

Kula UNESCO Global Geopark has a low recognition both because of its introduction not being well done and because it could not provide the locals with a gross economic profit. When compared with the geoparks on the global scale, in the UNESCO Global Geopark of Salihli-Kula inadequacies have been seen in the diversity of the tourism activities, financial gain that it provides its surrounding settlements with and in the development supports. The number of the tourists in the site and overnight stay being also low, with its geopark feature it is not able to make enough contribution to tourism sector.

УДК 911.3

В. А. Бакаленко

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Л. В. Ключко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПАРКИ ТА СКВЕРИ МІКРОРАЙОНУ ХТЗ МІСТА ХАРКОВА ЯК СКЛADOVA РЕКРЕАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Основне призначення рекреаційної інфраструктури – це створення умов для формування прогресивних тенденцій та зменшення впливу негативних явищ у демографічних процесах; раціональне використання вільного часу людей; відтворення робочої сили; поліпшення і збереження фізичного здоров'я населення; ефективне використання трудових ресурсів для здійснення рекреаційної діяльності; підвищення життєвого рівня населення території внаслідок доходів від рекреаційної діяльності тощо [2].

Дослідження просторово-часових особливостей та ефективності рекреаційної інфраструктури окремих мікрорайонах міста є актуальним, оскільки дозволить виявити проблеми щодо їх організації, змістовного

наповнення, використання та окреслити перспективи щодо подальшого її розвитку. В місті Харкові та його районах існує багато невирішених та актуальних проблем щодо організації зон відпочинку, які потребують вивчення та розв'язання. Одним із таких прикладів є мікрорайон міста Харкова ХТЗ.

Мікрорайон ХТЗ – житловий масив комплексної забудови типу соцмісто, розташований в Індустріальному районі міста. Цей мікрорайон проектувався з нуля і був покликаний втілити собою місто майбутнього, ідеальну модель існування пролетаріату, де всі побутові завдання повинні були вирішуватися централізовано [1]. Проект був виконаний Проектно-конструкторським бюро при НКВС під керівництвом Павла Альошина [1]. Активне будівництво проводилося у 1930-1931 рр. Робота над облаштуванням простору продовжується і донині. Від початку планувалося декілька черг та грандіозні плани з перетворення селища на один з центрів Харківської агломерації [1]. Основною метою будівництва цього району було забезпечення потреби у житлі та закладах культурно-побутового обслуговування робітників та службовців тракторного заводу. Для їх комфортного відпочинку та проведення дозвілля створили кілька паркових зон. Проте відсутність належного фінансування, а згодом і події Другої світової війни внесли корективи у будівництво та розвиток мікрорайону.

Суттєва відмінність цього мікрорайону міста від інших у тому, що приділялася значна увага його озелененню – заводи та підприємства відповідали за висадку дерев та утримання території у належному стані, а також створення та розвиток рекреаційної інфраструктури. Так, у 1953 р. було відкрито Парк культури та відпочинку імені В. Маяковського, у 1967 р. відбулося відкриття Будинку культури ХТЗ, побудованого за проектом архітектора Ф. Коваленко. Навколо Палацу розбитий парк. У 1972 р. була здана перша черга Палацу піонерів (сучасний палац дитячої творчості «Істок») (архітектори Б.Л. Цейтлін, Г.І. Ракітська) на проспекті Косіора (Олександрівському). Запроектвані будівлі ще двох корпусів – театральний і спортивний – так і залишилися у проекті. Перед будівлею розбили сквер [3]. У 1966–1967 рр. у парку імені В. Маяковського були встановлені нові атракціони, ігрові майданчики. У цей же період ведеться будівництво стадіону «Електроважмаш». Сьогодні він має назву «Восток».

На території мікрорайону на початок перебудови функціонували один стадіон, 77 спортмайданчиків, парк культури та відпочинку імені В. Маяковського і парк «Зелений гай» [3].

Сучасна територія мікрорайону – ділянка, яка обмежується вулицею Миру з півночі, з півдня вулицею Франкішека Крала, з заходу вулицями Потоцького, Бібліка та провулком Миру, зі сходу вулицями 12-го квітня та Бібліка. Територія мікрорайону межує з мікрорайонами Східний та Нові Дома. Відносно центру міста розташований на південному сході. Приблизна площа ХТЗ 2,69 км².

На сьогоднішній день існує п'ять парків та скверів, які обслуговують рекреаційні потреби населення ХТЗ. Всі вони неоднорідні, їхній стан різниться від незадовільного до зразкового. Розглянемо більш докладно кожен з них.

Сквер Тракторозаводський розташований практично в центральній частині мікрорайону, між вулицями Генерала Момота, Біблика, Косарева та проспектом Архітектора Альошина, біля шкіл №80 та №88. Площа цього скверу складає близько 9,5 га. Роботи щодо його реконструкції почалися у 2015 р. [7] та були приурочені до місцевих виборів. Основна маса робіт була зроблена саме у цей період, після цього та до недавнього часу роботи велися нешвидкими темпами. Було зроблено освітлення алей, доріжки вкладені бруківкою, встановлені вуличні меблі, об лаштовані дитячі та спортивні майданчики, ділянки для вигулу тварин, частково відреставровано будинок культури ХТЗ, встановлено пам'ятник на честь першого трактору, випущеного на тракторному заводі. У зв'язку з призначенням нових місцевих виборів на осінь цього року, від весни активне будівництво відновилося. Наразі основні роботи ведуться навколо будинку культури.

Сквер привертає увагу жителів району, тут завжди багато людей, які відпочивають. Площа біля будинку культури слугує місцем для активного відпочинку на велосипедах, роликах, скейдбордах тощо. Дитячі майданчики користуються попитом серед дітей, а спортивні – серед молоді. Майданчик для вигулу тварин використовують власники собак з усіх околиць, адже це єдиний подібний об'єкт поблизу.

Сквер імені Петра Кандаурова знаходиться практично на околиці мікрорайону, між провулком Миру та вулицею Северина Потоцького, біля Індустріального органу реєстрації актів цивільного стану. Сквер займає площу близько 1,2 га. Реконструкція скверу закінчилася 22 серпня 2010 року [5] Територія скверу оснащена дитячим майданчиком (рис. 1), вуличними меблями та вимощеними доріжками, на центральній площі встановлений пам'ятник офіцерам, які загинули під час звільнення ХТЗ.

Рис. 1. Сквер імені Петра Кандаурова

Сквер користується попитом серед жителів навколишніх будинків та пацієнтів дитячої стоматологічної поліклініки, яка знаходиться неподалік. Кожного року відбуваються заходи, приурочені до дня перемоги над нацизмом [4].

Олександрівський сквер складається з двох частин. Перша – це бульварна частина Індустріального проспекту, площа якої 8 га, друга – площа біля

Олександрівської церкви та палацу дитячої та юнацької творчості «Істок», площею 2,9 га. Розділяються Олександрівським проспектом.

Реконструкція скверу завершилася 9 червня 2010 року [5]. На місці старого скверу встановили нові клумби, дитячий майданчик, фонтан, пам'ятник мученику Олександру, вуличні меблі та освітлення (рис. 2).

З початком теплої пори року, в сквері встановлюються тимчасові атракціони, вмикається фонтан, висаджуються декоративні квіти. На площі біля дитячого палацу періодично відбуваються урочисті заходи.

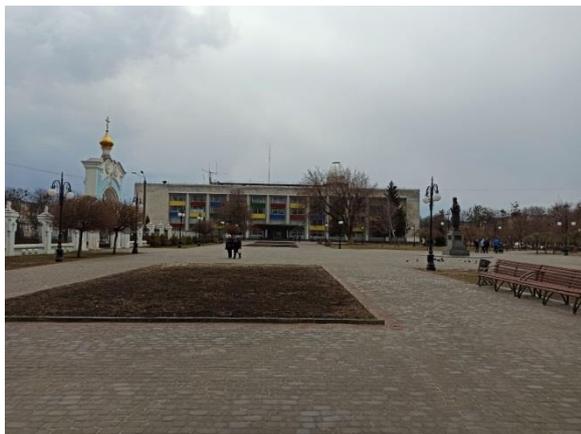

Рис. 2. Олександрівський сквер

Сквер був першим серед всієї рекреаційної інфраструктури району, яка була реконструйована та приведена до ладу. Тому саме це місце стало зразково-показовим для інших парків та скверів цієї місцевості.

Парк культури та відпочинку «Зелений Гай» не знаходиться на території, яку ми розглядаємо як безпосередньо мікрорайон, проте межує з нею, отже жителі ХТЗ також ним користуються. Парк розташований на східній околиці Індустріального району, зі західної частини обмежується вулицями 12 квітня та Біблика. Площа 47 га [8].

До 2014 р. на честь днів міста, незалежності України та перемоги над нацизмом тут проводилися урочисті заходи. Встановлювали сцену, привозили військову техніку, відбувався салют [9]. З 2014 р. подібних заходів вже не проводиться, парк поступово втратив свою привабливість.

Реконструкція почалася весною 2020-го року, перша черга здана 23 серпня того ж року [8] (рис. 3). Наразі будівельні роботи продовжуються. Зараз приведені до ладу лише головні алеї та центральні площі. Доріжки або заасфальтовані, або укладені плиткою, зроблений спрощений дренаж, встановлені вуличні меблі, облаштовані спортивні та дитячі майданчики. Оснащується «Шлях здоров'я» – спеціальна доріжка для бігу, довжина якої планується 2000 м.

Куди гірша ситуація поза центральними алеями. Алея, на якій колись розташовувалися атракціони, знаходиться у жалюгідному стані. Спочатку через застарілість та нерентабельність атракціони були закинуті, а потім демонтовані. Залишилися лише деякі будівлі, які нагадують про колишнє призначення цього

місця. Інші ділянки знаходяться в ще гіршому стані, закинуті та поросли чагарником.

Рис. 3. Парк культури та відпочинку «Зелений Гай»

Рис. 4. Стадіон «Восток»

На території парку знаходиться стадіон «Восток» (рис. 4). Місцевість навколо стадіону дещо запущена, але видно, що в цілому за нею доглядають та намагаються ремонтувати. Наприклад, є нові футбольне й баскетбольне поля та проводиться реконструкція трибун. Парк має величезну площу, тому приведення його до ладу буде дуже важким завданням.

Парк імені В. Маяковського як і парк «Зелений Гай» не входить безпосередньо до території мікрорайону, проте розташований поблизу й використовується жителями ХТЗ. Розташований біля станції метро «Тракторний завод», між вулицями Миру, Северина Потоцького, проспектами Альошина та Московським. Орієнтовна площа парку 11 га. Знаходиться у найгіршому стані з поміж усіх парків та скверів.

Рис. 5. Парк імені В. Маяковського

Територія необлаштована для відпочинку, вуличні меблі майже відсутні, покриття доріжок не оновлювалося десятиріччями, освітлення майже відсутнє, територія поросла чагарником. Від атракціонів, які працювали за радянських часів, нічого не залишилося. Клумби не доглядаються, вивіска поржавіла

(рис.5). Місце малолюдне, використовується лише як транзит між домом та станцією метро.

Отже, підводячи підсумки, слід зауважити, що мікрорайон ХТЗ Індустріального району міста Харкова непогано забезпечений рекреаційною інфраструктурою – парками та скверами, проте деякі з них (Парк імені В. Маяковського, Парк культури та відпочинку «Зелений Гай») вимагають капітального ремонту та реконструкції, озеленення та облаштування сучасним обладнанням (дитячими ігровими майданчиками, спортивними зонами, садовими меблями тощо) для підвищення благоустрою території для змістовного проведення дозвілля та відпочинку громади мікрорайону.

Список використаних джерел: 1. Алешин В.Э. Развитие представления о социалистическом поселении в градостроительстве Украины в 1920-х - начале 1930-х годов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://alyoshin.ru/Files/diss/al_diss_07.html#ktz. 2. В.О. Анопрієнко Рекреаційна інфраструктура як основна складова рекреаційного простору регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1469#:~:text=%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F,%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%3B%20%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5> 3. Історія району / Центральна бібліотека ім. А.П. Чехова Індустріального району м. Харкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biblioteka-chekhova.edu.kh.ua/industrialnij_rajon_m_harkova/istoriya_rajonu/. 4. Мітинг у сквері Кандаурова / Харківська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №80 Харківської міської ради Харківської області від 9 травня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school80.edu.kh.ua/novini/id/2380/vn/%D0%9C%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3-%D1%83-%D1%81%D0%BA%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%96-%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0> /. 5. Александровский сквер на ХТЗ / Харьков инфо від 11 травня 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kharkov.info/guide/aleksandrovskiy-skver-na-htz>. 6. Після відновлення відкритий сквер ім.П.Кандаурова/ Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови та виконуючого комітету від 22 серпня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/uk/gallery/pislya-vidnovlennya-vidkritiy-skver-im-p-kandaurova-490.html>. 7. Сквер біля Будинку культури ХТЗ відкритий після реконструкції / Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови та виконуючого комітету від 23 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/skver-bilya-budinku-kulturi-khtz-vidkritiy-pislya-rekonstruktsii-29732.html>. 8. У парку «Зелений гай» завершився перший етап реконструкції / Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови та виконуючого комітету від 24 жовтня 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-parku-zeleniy-gay-zavershivsya-pershiy-etap-rekonstruktsii-45921.html>. 9. Багатотисячне свято пройшло у Зеленому гаї / Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови та виконуючого комітету від 25 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/bagatotisyachne-svyato-proyshlo-u-zelenomu-gayi-20715.html>.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ РОЗТОЧЧІ

Розточчя – порівняно вузьке горбисте пасмо, яке простягається заході Львівської області та південному сході сусідньої Польщі. [1]. Це частина європейського вододілу між Балтійським і Чорноморським басейнами, контактна зона двох тектонічних структур – Східно-Європейської (платформенної) і Карпатської (геосинклінальної). Це межа Середньоевропейської і Північноєвропейської флористичних провінцій, історичне перехрестя слов'янських етносів, давніх і сучасних торгових шляхів.

Розточчя поділяється на три частини: Західне, Центральне (розташовані в межах Польщі) та Східне (Українське Розточчя). Українське Розточчя простягається на 60 км від Львова до міста Рава-Руська та українсько-польського кордону і підноситься над прилеглими рівнинами – Надсянською низовиною (на південному заході) і Надбужанською котловиною (на північному сході) – на 100-150 м.

Регіон характеризується значною лісистістю. Це єдине в Україні місце, де на порівняно невеликій території сконцентровано понад 20 типів лісу. Тут перекриваються ареали багатьох євроазійських видів дерев і чагарників. Особливо цінними є сосново-букові та сосново-дубово-букові ліси.

На рекреаційний потенціал регіону великий вплив має ступінь збереженості природних екосистем, тісно пов'язаний з територіями природно-заповідного фонду [3]. Станом на 2020 р. на Українському Розточчі знаходиться 45 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею понад 40 тис. га. Найважливішими є: Яворівський НПП та природний заповідник «Розточчя», що належать до найвищого рангу підпорядкування, регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя», орнітологічний заказник «Янівські чаплі», заповідне урочище «Немирів». Саме на основі зазначених природоохоронних установ був створений біосферний резерват «Розточчя» [5].

З огляду на унікальні природні особливості Українське Розточчя має значні перспективи у розвитку відпочинкового, пізнавально-природничого та зеленого туризму.

Найкраще робота з організації рекреації проводиться у Яворівському НПП в межах зон регульованої та стаціонарної рекреації. Зони стаціонарної рекреації функціонують на околицях сіл Верещиця та Лелехівка, які є найбільш відвідуваними місцями в парку. Тут прокладено екологічні стежки «Верещиця», «Лелехівка» та «Стежка Івана Франка». Заплановане створення ділянки стаціонарної рекреації «Середній Горб». Значні перспективи має рекреаційна ділянка «Козулька», яка розташована недалеко від Крехівського

монастиря [4].

Надзвичайно цінним природним і науковим об'єктом є заповідник «Розточчя». Науковці неодноразово ставили питання про створення охоронної зони у природному заповіднику «Розточчя», наявність якої сприятиме розвитку зеленого туризму. Перспективними у цьому аспекті є села Лелехівка, Верещиця, Ставки, Верхутка, Середній Горб, Лозина, Страдч, а також присілок смт. Івано-Франкове – Романівка. Правильно спланована і достатньо розрекламована мережа туристських маршрутів та екологічних стежок підніме агротуристичний рейтинг згаданих населених пунктів.

На території Українського Розточчя функціонують два регіональні ландшафтні парки: «Знесіння» та «Равське Розточчя».

РЛП «Знесіння» уже має значний досвід ведення рекреаційної діяльності. На території парку ділянки стаціонарної рекреації охоплюють Музей архітектури та побуту «Шевченківський гай», спортивну базу «Динамо» з гірськолижною трасою та лижним трампліном, відкритий музей геології та археології та інші об'єкти. РЛП «Равське Розточчя» є наймолодшим об'єктом природно-заповідного фонду на Розточчі (створений у 2007 р.). Для розвитку рекреації перспективними в парку є: ділянки «Потелич» і «Крехів – як зону регульованої рекреації з облаштуванням еколого-пізнавальної стежки «Старе городище»; ділянка «Цетуля» – як зона стаціонарної рекреації.

Значний рекреаційний потенціал мають заказників. Серед них такі як: гідрологічний заказник «Потелицький», лісові заказники «Завадівський», «Грядя», «Винниківський», «Львівський», «Чортова скеля», орнітологічний «Янівські чаплі» та ентомологічний «Загора».

Природоохоронні території є цікавими об'єктами для розвитку екологічного туризму. Наукові центри в заповіднику «Розточчя», національному природному парку «Яворівський», регіональному ландшафтному парку «Равське Розточчя» мають можливість організовувати тематичні екскурсії для любителів природи та професійних екологів на різну тематику. Зокрема, у заповіднику «Розточчя» туристи можуть відвідати музей природи, християнсько-екологічний центр, зоокуток, пройти екологічними стежками, оглянути колекційну ділянку рідкісних рослин (понад 20 видів ранньоквітучих).

На Розточчі є всі передумови для розвитку орнітологічного наукового туризму: видова різноманітність птахів (з 315 видів птахів Західного регіону України тут зафіксовано понад 260 видів), доступність спостережень, залучення фахівців-орнітологів, зручність в організації. Пізнавальні маршрути можуть пролягати по дамбах між водоймами та територією заповідника. Будівництво вежі на території «Розточчя» дозволило б спостерігати за колонією сірої чаплі. Узимку на Янівському ставі часто можна спостерігати за одним з найрідкісніших птахів у світі – орланом білохвостим.

Природні умови та ресурси природоохоронних територій дозволяють розвивати тут різні види активного туризму. У теплий сезон тут можна займатися пішохідним, спортивним, водним, велосипедним видами туризму. Територією НПП «Яворівський» проходить озаконований велосипедний шлях

місцевого значення №101: Львів – Жовква, довжиною 70 км. Узимку в НПП є можливість катання на санках, лижах, сноубордах [4].

На базі рекультивованого кар'єру Яворівського родовища сірки створюється відпочинковий центр. Його спеціалізацією стане відпочинок на воді та активні види спортивних занять. Значну площу території (понад 40%) пропонують відвести для створення лісових масивів, парків, лісопарків, а також будівництва санаторію.

Розточчя відоме не лише своєю мальовничою природою, але й історико-культурними ресурсами. Тут відкрито археологічні стоянки епохи палеоліту та мезоліту, черняхівської культури та римської доби; городища княжої доби (IX–X ст.).

Тут розташовані пам'ятки української дерев'яної архітектури – церква Св. Духа (1502 р.) та Троїцька дзвіниця у Потеличі, Преображенська церква у Вороблячині (1662 р.). Успенська церква у Лелехівці (1739 р.), а також одна з кращих галицьких мурованих церков у Страдчі (1795 р.). Визначними пам'ятками сакрального мистецтва є василіанський монастир Св. Миколая біля Крехова (XVII ст.), Троїцький костел (1614 р.) з дзвіницею XIX ст., церква Вознесіння Господнього (1831 р.) в смт. Івано-Франкове, а також руїни церкви Св. Михайла у колишньому с. Вишенька Велика на території військового полігону. Цікавим для туристів, особливо польських, є бароковий костел у Янові. Це – Троїцький костел, збудований у 1614 році.

Особливе місце на території Розточчя займають пам'ятки доби раннього християнства: Страдецька гора (печерний монастир XI – XIII ст, церква Успіння Пресвятої Богородиці, Хресна дорога), Крехівський монастир (печерикелії монахів-самітників, Хресна дорога, цілюще джерело, церкви), які є місцями масового паломництва.

Розточчя – відкритий бальнеологічний природний резерват. Воно багате лікувальними грязями і мінеральними водами типу «Нафтуса», частина з яких не мають аналогів не тільки в Україні, а й у Європі. На їхній базі працюють бальнеологічні курорти «Шкло» і «Немирів», що мають давні традиції лікування.

Розточчя вражає туристів багатством та етнічною самобутністю сільського побуту, вишуканою народною кухнею, особливим ставленням до українських культурних традицій, ремесел і промислів. Тут наявна розвинена мережа сільських етнографічних музеїв, самодіяльних фольклорних гуртів, осередків народних ремесел і декоративно-прикладного мистецтва [2]. З огляду на це край може успішно розвивати подієвий та фестивальний туризм.

Уже кілька років поспіль у Яворові відбуваються фестивалі, покликані популяризувати місцеву самобутність. Серед них – фестиваль «Яворівська забавка». На майбутнє планується, що яворівський пиріг та яворівська забавка мають увійти до реєстру нематеріальної культурної спадщини України. Це дасть додатковий поштовх розвитку туризму.

Узимку центром подієвого туризму стає Яворівський НПП. Тут у відпочинковому осередку «Верещиця» влаштовують такі масові заходи: «Йорданське святкування», «Андріївські вечорниці», «Стрітенські забави» [4].

Об'єктивно оцінюючи туристично-рекреаційні можливості Українського Розточчя, можна зробити висновок, що регіон має передумови для перспективного розвитку культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, активного, природничо-пізнавального, науково-освітнього, релігійно-паломницького, екологічного, етнічного, відпочинково-розважального, подієвого туризму. Прикордонне положення регіону підсилює цінність рекреаційних ресурсів для міжнародного туризму.

Список використаних джерел: 1. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах / редкол.: О. М. Маринич (відпов. ред.) та ін. – Київ: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. – 480 с. 2. Косик Н., Косик Л. Скарби Яворівщини / Н Косик., Л. Косик – Львів: «Логос», – 2009. – 244 с. 3. Савка Г. Стан та перспективи рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях Українського Розточчя / Г. Савка // Науковий вісник НЛТУ України: Природничі дослідження на Розточчі. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. Вип. 20.16. – С. 86–91. 4. Офіційний сайт Яворівського НПП [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yavorpark.in.ua/struktura/2015-06-16-07-21-12/rekreatsiia-ta-tyruzm> 5. Стрямець Г.В. Біосферний резерват «Розточчя» як елемент національної та загальноєвропейської екомережі / Г.В. Стрямець, Я.С. Бовт // Науковий вісник НУБіП України. – 2012.– Вип. 171. – С. 203–208.

УДК 911.3

Н. В. Добровольська

natalie.dobrovolskaya@gmail.com

Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Екскурсійно-пізнавальний туризм є одним з найбільш масових та популярних видів туризму, який значно постраждав від карантинних заходів під час світової пандемії коронавірусу. Такі масові види туризму потребують трансформаційних змін та застосування нових методів і форм проведення подорожей задля мінімізації можливості захворювання та безпеки туристів [1].

Важливим питанням сучасного туристично-екскурсійного ринку є питання впровадження інновацій та залучення інвестицій у розвиток туристичних організацій. Інновації в туристично-екскурсійній діяльності – це розроблення, створення нових туристичних маршрутів, проектів тощо, із застосуванням досягнень науки, техніки, IT-технологій, а також прогресивного досвіду в області управління й маркетингу, впровадження яких дозволить підвищити рівень зайнятості населення, забезпечити зростання його доходів, прискорити соціально-економічний розвиток і поліпшити туристичний імідж країни, регіонів, міст тощо [2]. Інновації у проведенні екскурсій можна умовно поділити на два основні напрями:

1. З використанням нових форм і методів (проведення індивідуальних, інтерактивних, костюмованих екскурсій, квест-екскурсій, тощо).
2. З використанням ІТ-технологій (мультимедійні технології, каталогізація об'єктів туристичної атракції, віртуальні музеї, віртуальні екскурсії, в тому числі 3-D екскурсії, використання роботів-екскурсоводів, QR-кодів тощо) [3].

В останній час, в умовах пандемії, великої популярності серед туристів набули віртуальні екскурсії. Це екскурсії які змодельовані за допомогою комп'ютера. Такий вид екскурсійної діяльності має безліч переваг, серед яких можна виділити:

- доступність, адже велика кількість таких віртуальних екскурсій є безкоштовними. Тобто кожна людина, в незалежності від її фінансового стану, має можливість відвідати таку екскурсію, пізнати багато нового та розширити свій кругозір. Також такі екскурсії є просто винаходом для людей з обмеженими можливостями. Сидячи вдома перед комп'ютером, екскурсант має можливість відвідати музей, парк або інший туристичний об'єкт, не залежно від того, в якому місці чи країні вони розташовані;
- можливість огляду будь-яких екскурсійних об'єктів у будь-який час;
- можливість багаторазового перегляду текстової інформації та повторного прослуховування аудіо-запису екскурсовода;
- можливість багаторазової участі в екскурсії.

Віртуальний тур – не лише спосіб заощадження власного капіталу екскурсанта, а й додаткова реклама туристичного продукту для його виробника. Вдало створений віртуальний тур робить запропонований виробником туристичний продукт унікальним, презентабельним та привабливим для споживачів. Віртуальні тури вже набули популярності у якості прогулянок музеями світу, проте такі прогулянки можна влаштовувати й містом, завдяки такій послугі як Street View, яка доступна у Google Maps.

Google Street View демонструє знімки виконані камерами, вмонтованими на автомобілі. Наразі бази знімків Street View охоплюють тільки окремі райони найбільших міст, однак систематично доповнюються. Ця система, крім того, пристосована для взаємодії з мобільними пристроями і може слугувати свого роду електронним провідником, своєрідним екскурсійним гідом.

Новинкою інноваційних технологій стали 3D-екскурсії, які також можливо відвідати, сидячи біля комп'ютера. Такі екскурсії проводяться за допомогою програми, яка створює ефект повного занурення у 3D-реальність. Графіка віртуальних об'єктів показу знаходиться на найкращому рівні, яка створюється за моделями креслення і безліччю фотографій об'єктів.

Крім того, все більшої популярності набувають у туристів нові види екскурсій в стилі гри, які мають назву «Spy-games». Це гра, яка складається з ланцюга певних послідовних завдань. Суть такої гри в тому, щоб учасники відшукували на певній місцевості ті чи інші пункти, в яких знаходиться якийсь знак або предмет, який надає підказку учаснику, аби він зміг рухатися далі. Не відстає у своєму розвитку та набуває обертів «геокешинг» – надзвичайно цікава та захоплююча гра-екскурсія. Метою цієї гри є пошук різних схованок

учасниками за допомогою GPS приймачів, з одночасним ознайомленням з туристичними об'єктами, розташованими на маршруті.

Також стрімкого розвитку серед туристів набувають і сучасні інтерактивні екскурсії. Такі екскурсії своєю манерою проведення більше схожі на якусь захоплюючу пригоду або ж чарівну казку. Такі екскурсії є більш цікавими та поширеними серед аудиторії школярів або маленьких дітей. Така екскурсія проходить у формі гри, під час якої юні екскурсанти отримують безліч цікавої та нової інформації. Тривалість інтерактивної програми займає близько 1-1,5 годин, під час якої екскурсантам говорять, що вони потрапили у незвичайну країну, де царює казкова фея або володарює страшний дракон. Такий метод подання інформації сприяє тому, що інформація, яка подана в такому форматі запам'ятовує краще, ніж інформація, яка прослуховується під час шкільних уроків за тією ж темою.

Ще один інноваційний метод проведення екскурсій, який на сьогодні користується великою популярністю та попитом, називається «квест-екскурсія». Квест-екскурсія – це екскурсія без традиційних гідів, занурення в атмосферу часу, комбінація екскурсії та пошуку пригод. В такій екскурсії поєднуються сама екскурсія з елементами квесту та виконання завдань, які пропонуються екскурсоводом. Такі квест-екскурсії можуть бути звичайними, наприклад, оглядова квест-екскурсія, або ж з додаванням певної тематики.

Це може бути пригодницька квест-екскурсія з додаванням розповіді про вигаданих героїв чи подій, за допомогою яких учасники квесту зможуть дослідити об'єкти показу. Досить цікавими є детективні квест-екскурсії, які покладають в свою основу дослідження об'єктів з елементами детективного опису, в ході якого виникає вигаданий злочин та його розслідування. Також це може бути історичний квест, який буде складатися з історичних об'єктів показу з вигаданим або заснованим на реальних подіях сюжетом.

Ще одним видом інноваційної екскурсії, яка знайшла своє життя в музеях, отримала назву «Food-екскурсія» – це екскурсія в мультижанровому форматі, який надає можливість екскурсантам відвідати цікаву виставку, почути небанальну екскурсію та випити філіжанку кави в музейній кав'ярні. «Food-екскурсія» – це об'єднання історії, культури та гастрономії в рамки єдиного проекту, який створює нове враження про музейне дозвілля.

Для збільшення популяризації впровадження технологічних інновацій в екскурсійно-пізнавальному туризмі запропоновано низку практичних рекомендацій:

- До віртуальних екскурсій у комп'ютерному середовищі бажано додати значок «Поставити питання», для швидкого з'єднання з професійними екскурсоводами, які з легкістю зможуть відповісти на ваші питання стосовно певної екскурсії.
- Запустити спеціалізовані GPS-автомобілі, які «розповідатимуть» про місцеві визначні пам'ятки. Учасник екскурсії зможе отримувати не лише звуковий коментар, але й наочне підтвердження почутого, яке буде зображатися на моніторі комп'ютера. Комп'ютеризована система буде

працювати з картою пам'яті, на якій буде записана інформація про екскурсійні місця.

- Запровадити нові віртуальні екскурсії пізнавального спрямування в форматі квесту для школярів, завдяки яким школярі зможуть вивчати шкільну програму та легко запам'ятовувати інформацію.
- Для дітей шкільного віку впровадити онлайн-вікторини, розробленої за темою екскурсії, яку можна буде пройти після її завершення. Таким чином, відповівши на питання вікторини, учасники зможуть проявити себе та перевірити свої знання та здібності.
- Додати до певних музейних експонатів, віртуальних екскурсійних програм QR-кодування, за допомогою якого екскурсанти матимуть можливість, піднісши свої електронні гаджети до QR-коду, отримати відео доповнення до екскурсійної розповіді. Це будуть відеоролики з театралізованими елементами експонатів музею, відображення життя стародавніх людей або тварин, завоювання міст, бої середньовічних лицарів, життя дворянських панянок та інших елементів відповідної історичної епохи, котрі дадуть екскурсантам уявлення про той час, який буде зображуватися у доданому інформативному відео. Таке QR-кодування можна застосовувати в музеях різних тематик (історичних, краєзнавчих, художньо-мистецьких, літературних, природничо-наукових та галузевих). Окрім музейних екскурсій такий QR-код можна застосовувати в картинних галереях, планетаріях, або ж в віртуальних екскурсійних програмах містом.
- Розробити онлайн-екскурсії з підтримкою VR-окулярів. Впровадити Інтернет-портали з підтримкою таких окулярів віртуальної реальності, які дадуть змогу екскурсантам відвідувати музеї, пам'ятки історії, визначні місця, не виходячи з власної домівки.

Перевагами таких сучасних інтерактивних та віртуальних екскурсій є те, що туристи під час таких турів отримують велику кількість цікавої інформації, яка дає змогу розширити кругозір, а також отримати максимум задоволення та безліч приємних вражень. Такі тури дають можливість туристам відвідати будь-які екскурсії різних тематик, навіть сидячи вдома, що особливо актуально під час світової пандемії коронавірусу.

Список використаних джерел: 1. Niemets L., Kostrikov S., Kandyba Y., Dobrovolskaya N., Kobylin P., Kucheriava H. Features and problematic issues of the tourism development in Ukraine due to the coronavirus Covid-19 pandemic // Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Granada, Spain 4-5 November, 2020). Editor Khalid S. Soliman. – Seville, International Business Information Management Association (IBIMA), p. 1799-1807. 2. Батьковець Н. О. Аналіз сучасних тенденцій застосування інновацій у туристичній галузі / Н. О. Батьковець, О. В. Бурса // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С.263-266. 3. Женило А. Є. Шляхи інноваційного розвитку екскурсійного туризму в Україні / А. Є. Женило, Н. В. Добровольська // Оптимізація використання ресурсного потенціалу туристичних дестинацій в Україні. – 2020. – С. 29-30.

РОЗРОБКА ГЕОЛОГІЧНИХ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ НА ТЕРИТОРІЇ ІЗЮМСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ GOOGLE MY MAPS

Ізюмський район Харківської області є доволі багатим на цінні геологічні об'єкти, серед яких відслонення – зразки геологічної історії місцевості. Геологічні природні пам'ятки певної території найкраще досліджувати за задалегідь розробленими маршрутами.

Розглядаючи геотури, слід наголосити на їх перевагах – таких як екологічна спрямованість і широка доступність, а саме участь у геологічній екскурсії не потребує багато коштів, робить її доступною для всіх категорій туристів [4]. Проте, через занедбаність території місця геологічної спадщини іноді перетворюються на сміттєзвалища, тож екскурсанти розуміють загрозу зникнення і невідкладність охоронних заходів пам'яток природи.

Геотуризм викликає інтерес до пізнання Землі, пропагує здоровий спосіб життя та фізичну активність. У той же час він вимагає спеціальних навичок та вмій. Одним з важливих пунктів при проходженні геотуру чи відвідуванні геологічних екскурсій є обов'язкове дотримання правил безпеки життєдіяльності, з якими необхідно завчасно ознайомитися.

Геологічні екскурсії проводяться з метою вивчення геологічної будови території за певними напрямками. Насамперед геотури у межах досліджуваної території можна приурочити до певних типів визначних компонентів геологічного змісту, а саме стратиграфічних, мінералогічних і геоморфологічних. При розробці геологічних маршрутів для зручності можна скористатися додатком «Google. Мої Карти» і наочно продемонструвати кожен з них [1].

Нами було розроблено велосипедний маршрут з геологічної тематики «Стратиграфія Ізюмщини» (маршрут 1), який включає у себе три опорні точки – гора Крем'янець у місті Ізюм (точка 1), балка Протопівська у селі Кам'янка (точка 2) і балка у селі Суха Кам'янка (точка 3). Туристи зможуть ознайомитися зі стратотипами, що є зразками верхнього тріасу (точка 2), середньої юри (точка 3) і класичним розрізом середньої, верхньої юри і крейди (точка 1). Дані об'єкти цікаві для потенційних туристів, оскільки їх послідовність відбиває історію геологічного розвитку регіону. Усі три точки знаходяться на відносно близькій відстані (близько 7 км між кожною), не мають перешкод на шляху сполучення, так що цілком доцільним є розробка саме велосипедного маршруту [1, 2].

Мінералогічні знахідки Ізюмського району зустрічаються у таких

населених пунктах як села Кам'янка (дрібні кристали й зерна піриту); Червоний Оскіл, Донецьке, Підлужний (окремі кристали гіпсу і їх зростки); Петрівське, Велика Комишуваха, Курулька, Заводи, Мала Комишуваха (кварцові псевдоморфози й інкрустації); Суха Кам'янка, Довгеньке, Довгалівка, Залиман, Червона Гусарівка, Яремівка й смт Савинці (псевдоморфози, виділення й конкреції халцедону). У селі Яремівка також можна натрапити на опал, а на території сіл Суха Кам'янка і Мала Комишуваха зустрічаються корки, інкрустації і конкреції кальциту [2].

Оскільки вище перераховані населені пункти є розкиданими по території району і включити їх в один маршрут буде не доречним, пропонуємо ще декілька перспективних маршрути: автомобільний маршрут 1 (маршрут 2): село Червоний Оскіл – хутір Підлужний – село Кам'янка – село Донецьке – село Мала Комишуваха; автомобільний маршрут 2 (маршрут 3): село Курулька – село Довгеньке – село Суха Кам'янка – село Яремівка; велосипедний маршрут 3 (маршрут 4): село Червона Гусарівка – село Залиман – смт Савинці – село Довгалівка; автомобільний маршрут 4 (маршрут 5): село Петрівське – село Велика Комишуваха – село Заводи – село Петрівське. Серед вище зазначених маршрутів лише 1 є велосипедним, а інші – автомобільними, оскільки вони є комфортнішим для подолання довгих відстаней. Загалом, тематика мінералогії досліджуваного району стане особливо цікавою для потенційних туристів завдяки змозі побачити мінерали, дізнатися про їх знаходження у природі [1].

Геоморфологічним компонентам геологічних природних пам'яток Ізюмського району також варто присвятити окремий геотур. Такі форми рельєфу, як скельні виступи можна побачити на Великих Кам'янських відслоненнях поблизу села Кам'янка, конуси виносу ярів Крутенький і Красний поблизу міста Ізюм та балок Копані й Орлова поблизу села Петрівське, а також балок Греківська і Протопівська поблизу села Кам'янка, урочища верхнього карбону поблизу села Велика Комишуваха, й антропогенні форми рельєфу – великий крейдяний кар'єр поблизу села Мілова, піщаний кар'єр у смт Савинці та у селі Гусарівка. Таким чином можна прокласти великий автомобільний маршрут (маршрут 6): село Гусарівка – село Кам'янка – Великі Кам'янські відслонення – гора Крем'янець – село Велика Комишуваха – село Мілова – смт Савинці [1, 2, 3]. Потенційні туристи зможуть побачити складні структури, що утворюються силами природи, чого не можна побачити у міській зоні.

Отже, розроблені шість (два велосипедні та чотири автомобільні) геологічних маршрути включають три типи визначних компонентів геологічного змісту, з якими можна ознайомитися за допомогою додатку «Google. Мої Карти» за посиланням https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=12SwWlw1bqB5HVW6cMn7w5IHAycf_iu5gJ&usp=sharing [1].

Отже, геологічний туризм на території Ізюмського району є перспективним і має багато форм та напрямків. Об'єкти геологічної спадщини мають велике значення у навчально-виховній, просвітницькій діяльності тощо. Найкращими типами маршрутів на досліджуваній території є велосипедний і автомобільний, через віддаленість об'єктів один від одного. Популяризація

геотурів матиме позитивний вплив на подальший соціально-економічний розвиток району, що сприятиме збільшенню туристів.

Список використаних джерел: 1. Геологічні туристичні маршрути Ізюмським районом Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=12SwWlw1bqB5HVW6cMn7w5IHAycfiu5gJ&usp=sparing>; 2. Космачова М.В. Геологічні пам'ятки природи Харківщини як об'єкти наукової діяльності. Вісник Харківського національного університету, № 864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8919/2/Kosmacha.pdf>; 3. Космачова М.В. Методичні основи використання геологічної спадщини Харківщини в навчальних цілях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4410/2/Kosmacheva.pdf> 4. Методичні рекомендації щодо проведення регіональних геолого-краєзнавчих досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://st.kharkov.ua/upload/files/1b8dad5c727817922a2d565ab7030c10.pdf>

УДК 911.3

Д. М. Ляховська

dina661585@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Г. О. Кучерява

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В КАНАДІ

Туризм у сучасному світі є однією з основних форм рекреаційної діяльності. Як соціальне та культурне явище туризм останнім часом набуває все більшого значення у зв'язку з отриманням суспільством нових можливостей подорожувати, бажанням людей відкривати та досліджувати нові туристичні дестинації.

В умовах глобалізації, науково-технічного прогресу та швидкого темпу життя люди все більше потребують якісного відпочинку, зокрема на екологічно чистих рекреаційних територіях. У зв'язку з цим особливої популярності набуває екологічний туризм, який, хоча і є відносно новим напрямом туристичної діяльності, проте отримав значну прихильність у багатьох країнах світу. Причинами розвитку екологічного туризму також є усвідомлення людством цінності природи, необхідність раціонального використання туристсько-рекреаційних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище,

Активний розвиток світового екологічного туризму пов'язаний із прийняттям у 2002 році Квебекської декларації з екологічного туризму. Цей документ став одним із основних щодо екотуристичної діяльності в світі. Сьогодні екологічний туризм є пріоритетним напрямом державної екологічної політики, інструментом екологічної безпеки країн та регіонів [3].

В науковій літературі існує багато визначень екологічного туризму, проте

варто сказати, що вперше поняття «екологічний туризм» було запропоновано ще в 1980 р. Г. Цебаллос-Ласкурейном, мексиканським екологом та економістом. Під екологічним туризмом він розумів подорож до відносно не змінених природних зон у поєднанні з обов'язковим об'єктом дослідженням, разом з повагою та турботою до дикої природи, живих організмів та культури, спільно із сприянням їх захисту [3].

За визначенням О. Бейдика, екологічний туризм – це «подорож, що передбачає відвідування природоохоронних об'єктів, в діяльності яких присутня природоохоронна функція (природних, біосферних заповідників, національних природних парків, пам'яток природи, геосайтів та інших місць, де охороняються окремі зразки природних компонентів) з метою відтворення набутих вражень і знань, наукової та творчої діяльності та екологічного виховання» [1, с. 229].

Екологічний туризм варто відрізнити від інших видів туризму. Його особливостями є: відвідування місць, що є цінними та рідкісними в природному відношенні; перебування у місцях з незайманою природою з мінімальним впливом на неї; підтримка заходів, спрямованих на збереження та відновлення навколишнього природного середовища; екологічна освіта, виховання, гуманізм [2].

Сьогодні екотуризм набув популярності в усьому світі. Серед країн, в яких екотуризм є важливою складовою туристичної діяльності, слід назвати Канаду. Саме в цій країні для розвитку екотуризму є всі необхідні умови.

Канада розташована в Північній Америці, займає 40 % площі материка. В країні мешкає близько 38 млн. осіб, а щільність населення є однією з найнижчих в світі (4 особи/км²) [5]. Причиною цього є нерівномірне розселення населення. Основна частина мешканців Канади зосереджена на півдні країни, уздовж кордону з США, тоді як центральна та північна частини Канади є некомфортними для проживання. Низька щільність населення і величезні незаселені простори створюють прекрасні можливості для організації екологічного туризму.

Основними об'єктами екотуризму в Канаді є природоохоронні території. Система природоохоронних територій Канади є доволі складною та містить об'єкти провінційного та федерального рівнів. На федеральному рівні виділяються такі категорії, як: національні парки, національні морські заповідники, морські природоохоронні території, заказники мігруючих птахів, національні території дикої природи. Найпоширенішою категорією провінційного рівня є провінційний парк [4, с. 67].

В цілому слід зазначити, що паркова система в Канаді була створена ще у 1911 році та є першою системою національних парків у світі. В Канаді налічується близько 100 національних парків, морських природоохоронних територій та територій дикої природи, розміром від 14 км² до 45 тис. км². Найбільш відвідуваними територіями є Національний парк Банф (25% від загальної кількості туристів), Національний парк Джаспер (14%) та Національний парк Пасіфік-Рім (7%) [6].

Національний парк Банф – один із найстаріший національних парків у світі та перший в Канаді, заснований ще у 1885 році. Парк знаходиться в провінції Альберта та займає площу 6,6 тис. км². Він був створений з метою охорони унікального та різноманітного ландшафту, а також для розвитку оздоровчої діяльності в регіоні. Національний парк Банф вражає альпійськими краєвидами, неймовірними льодовиками, кришталевими озерами, хвойними лісами, найрізноманітнішою флорою та фауною. Кількість відвідувачів парку за 2019 рік досягла 4 млн. осіб.

Парк Банф відвідують туристи впродовж всього року. Влітку тут можна покататися на гірських велосипедах, зайнятися альпінізмом або греблею. Взимку Банф перетворюється на гірськолижний курорт. Біля національного парку у зв'язку зі збільшенням кількості туристів утворилося однойменне містечко, де зосереджено близько 50 закладів розміщення та інших об'єктів туристичної інфраструктури.

Національний парк Джаспер також знаходиться в провінції Альберта. Його площа становить 10,9 тис. км² та кількість відвідувачів у 2019 році становила понад 2,5 млн. осіб. Тут туристи можуть гуляти пішки, кататися на сноуборді, плавати на каяках тощо. Обидва національні парки є частиною канадських парків Скелястих гір, включених до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Національний парк Пасіфік-Рім знаходиться на північно-західному узбережжі Тихого океану, в південній частині острова Ванкувер. Порівняно з попередньо зазначеними парками його площа невелика – 285,8 км², проте парк приваблює туристів своїми вражаючими гірськими хребтами, нескінченними узбережжями та величними лісами. Мандрівники з усього світу приїжджають сюди на початку літа, щоб спробувати подолати знамениту стежку Уест-Коуст-Трейл, протяжність якої становить 76 км. У 2019 році парк відвідали понад 1 млн. туристів.

Згідно Світового атласу даних [5], кількість туристичних прибуттів в Канаду за останні роки значно збільшилася. У 2019 році країну відвідало понад 32 млн. туристів, що на 3,7% більше показників 2018 року, та на 20% більше, ніж у 2010 році. При чому, 1/3 відвідувачів прибуває в Канаду з метою відпочинку та рекреації [6]. А туризм у національних парках Канади приносить країні щорічно близько чверті всіх доходів від туризму.

Досвід розвитку екотуризму в Канаді та його позитивного впливу на економіку країни є яскравим прикладом для всього світу. Канада, будучи високорозвиненою країною з однією з найкращих економік світу, значну увагу приділяє збереженню численних природних ресурсів, ландшафтів та національних парків у первісному їх вигляді. Завдяки існуючій мережі екологічного туризму в країні, з одного боку, ефективно охороняються унікальні екосистеми, а з іншого – здійснюється оздоровлення нації, оскільки екотуризм є дуже популярним серед канадців. У 2019 році близько 30% внутрішніх туристів подорожували з екологічною метою [6].

Отже, екологічний туризм – один із конкурентоспроможних видів туризму в Канаді. Країна розташована у межах декількох кліматичних поясів та природних зон, що дозволяє задовольняти найрізноманітніші туристичні

потреби екотуристів. Природні комплекси країни збереглися у їх первозданному стані та знаходяться поблизу великих міст, що надає Канаді особливої унікальності в організації екологічного туризму.

Розвиток екотуризму в Канаді сприяє збереженню природно-заповідного фонду країни. Кількість національних парків у країні постійно збільшується. Влада Канади підтримує екотуризм та активно інвестує у проекти для збереження й охорони природи та розбудови туристичної інфраструктури. Важлива роль екотуризму полягає також у підвищенні рівня екологічної культури та свідомості населення, що є особливо актуальним в сучасному глобалізованому світі.

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. Україна: стратегія розвитку національного туризму: Навчально-методичний посібник. – К.: ВГЛ «Обрій», 2009. – 236 с. 2. Вишневецький І. В. Екологічний туризм : навчальний посібник. Київ: Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с. 3. Посохов І. С., Сагайдачна А. В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2019. Вип. 9. С. 203-212. 4. Правовий режим природно-заповідного фонду України: історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід : посібник / за заг. ред. О. Кравченко. Львів: Видавництво «Компанія «Манускрипт», 2017. 92 с. 5. Світовий атлас даних. Туризм: URL: <https://knoema.ru/atlas/topics> (дата звернення: 04.04.2021 р.). 6. Statistics Canada. URL: <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tb11/en/tv.action?pid=2410004501&pickMembers%5B0%5D=1.2&pickMembers%5B1%5D=2.1&cubeTimeFrame.startMonth=01&cubeTimeFrame.startYear=2019&cubeTimeFrame.endMonth=10&cubeTimeFrame.endYear=2019&referencePeriods=20190101%2C20191001> (дата звернення: 01.04.2021 р.).

УДК379.85

О. Р. Палій

paliysashar@gmail.com

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. К. О. Кравченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ

На сьогоднішній день туризм – це сфера діяльності людини, що прогресивно змінюється і розвивається, та, деформуючись, набуває нових форм і видів задля задоволення найрізноманітніших потреб споживачів. Запит на подорожі наразі є надзвичайно поширеним та масовим в усіх регіонах світу, що робить його перспективною ланкою для росту економіки. Умови, що диктують сучасні зміни у міжнародному суспільстві, в першу чергу сприяють швидким змінам кількості туристів та змінами у виборі ними дестинацій для подорожі. За останні 20 років туристичні потоки у світі збільшилися більш ніж у 2,7 разів з 436 мільйонів у 1990 році до близько 1,5 мільярда людей у 2018 році [1]. Проте, світова пандемія COVID-19 внесла свої корективи у ці процеси.

Розробкою даної тематики займались Н. Батьковець, О. Бурса [2],

О. Гарбера [3], А. Глебова [4], О. Малиновська [7] та ін. На відміну від великої кількості досліджень класичних видів туризму питання розвитку інноваційного туризму висвітлені не достатньо, та здебільшого представлені як другорядні. Тому важливо проаналізувати новітні перспективи реалізації туристичної діяльності в світі у аспекті актуальних трансформацій та впливу пандемії COVID-19. Враховуючи це, є актуальною обрана та досліджувана нами тематика.

Метою роботи є аналіз особливостей розвитку інноваційного туризму та огляд нових векторів розвитку видів даної сфери.

Враховуючи тривалість існування глобальної туристичної індустрії у світі та сучасні зміни, пов'язані із пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, закономірним є впровадження інновацій, що проявляються радикальних змінах туристичних напрямків, розробці нових туристичних послуг та зміні класичних видів подорожей на новітні. Однак більшість закономірних трансформацій виникли в результаті більш загальних змін у поведінці клієнтів. Нині мандрівники перенасичилися традиційними видами туризму, такими як спортивний, оглядовий, пригодницький, зелений та ін., що спровокувало незадоволеність їх потреб. Враховуючи виклики сьогодення та приймаючи, їх сфера туризму змушена адаптуватися, щоб залишатися затребуваною та актуальною. Це стало причиною того, що в усьому світі почали з'являтися нові інноваційні види туризму.

Інновації – новостворені або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. [5]. Інновації – це одна з провідних тем у сучасних дослідженнях туризму. Вони дедалі активніше вивчаються зі збільшенням ролі туризму у світовій та регіональній економіці.

Індустрія подорожей та гостинності вже давно пропонує свої послуги, а туризм є однією з найбільших світових галузей, що вдосконалюється відповідно до постійних змін у туристичних тенденціях та уподобаннях споживачів. Саме ця потреба у змінах робить концепцію інновацій життєво важливим питанням для туристичної сфери будь-якого регіону світу. Враховуючи це, вони повинні виділятися серед сильної конкуренції завдяки своїм новим, успішним та вигідним пропозиціям, що обумовлюють актуальність дослідження інноваційних видів туризму у світі наразі.

Щороку тенденції подорожей докорінно змінюються, однак на сьогоднішній день у туризмі найпомітнішими є перетворення, що пов'язані із повільним відновленням після COVID-19, адже тури тепер виглядають дещо інакше, ніж до пандемії. За даними ЮНВТО різниця міжнародних авіаперевезень з 2019 року зменшилась на 83% у 2020 році [1].

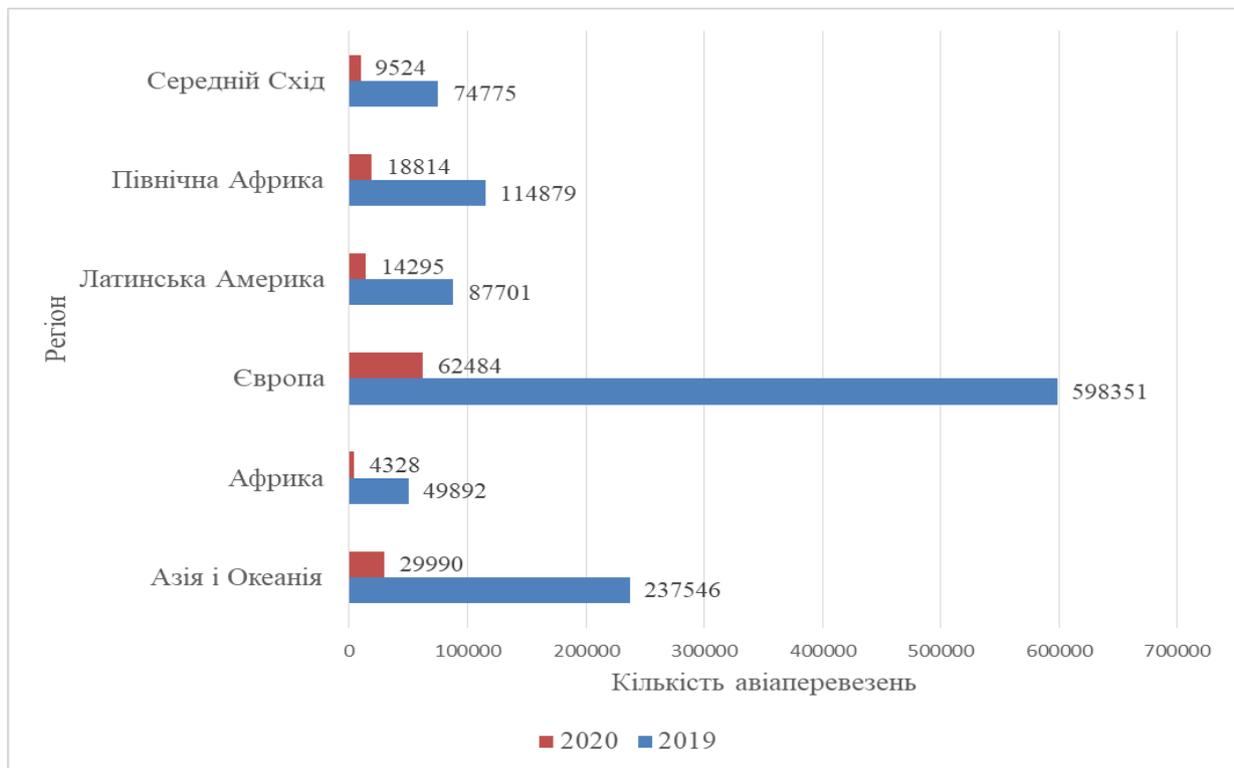

Рис. 1. Динаміка авіаперевезень в червні 2019 та червні 2020 рр.
(побудовано автором за даними [1])

Хоча кількість перевезень значно зменшилась за рік пандемії, але це можливість адаптуватися у нових реаліях існування та впроваджувати інновації, що зможуть як забезпечити безпеку, так і задовільнити туристсько-рекреаційні потреби. Згідно з цими тенденція важливими віхами розвитку стали:

- нові форми маршрутів, зосереджених на віддалених місцях або велосипедні тури, де мандрівники не контактують один з одним;
- розробка детальних маршрутів в інтернеті;
- створення групових турів, де можуть бути забезпечені усі санітарні умови або беруть участь люди, які вже регулярно взаємодіють чи мають антитіла або вакциновані;
- відмова від подорожей у «гарячі» тури, що були популярні до пандемії та характеризуються наявністю великого скупчення людей;
- надання під час подорожей переваги приватному транспорту, щоб уникати скупчення людей.

Якщо абстрагуватись від розповсюдження пандемії та дотримуватись усіх рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я, то виявиться, що туристична сфера навіть в складних умовах розвивалась та продукувала нові ідеї для подорожей. Так, одним із інноваційних видів туризму став *геотуризм*, що базується на використанні лише природних об'єктів. Він отримав новий виток розвитку із подіями, які стались в Ісландії. За даними Euronews понад 10 тис. туристів уже відвідали вулкан Фаградалсф'ядль, щоб побачити фонтани з лави і навіть приготувати їжу на розпеченій породі [6]. Влада Ісландії

створили 3,5-кілометрову пішохідну доріжку до місця виверження і патрулюють територію, щоб впоратися зі скупченням туристів.

Під час карантинних обмежень туристи почали активно подорожувати всередині країни за програмами заміського відпочинку. Тому новими видами туризму стали інноваційні підвиди «зеленого» туризму, спрямовані на виїзди подалі від міста. Таким чином виник *глемпінг* або гламурний кемпінг. Цей абсолютно новий напрямок являє собою відпочинок на природі, поєднаний з благами цивілізації. У будинку, що розташований зазвичай у лісі або поблизу водоймищ, є санітарні умови, ліжко, доступ до мережі Інтернет, тощо. Також для розваг там існують настільні ігри та велосипеди, веслові човни, ковзани, лазня та є умови для серфінгу чи рибалки, що задовольняють рекреаційні потреби та забезпечують всім необхідним для спортивно-оздоровчого туризму.

Не менш активно розвивається новий напрямок *воркейшен* – це формат відпустки, поєднаний з роботою. Нова тенденція в епоху діджиталізації і оптимізації роботодавців сьогодні часто пропонує співробітникам виїзні заходи, аби поєднувати роботу і відпочинок. Даний вид діяльності не обмежений територіально та може бути здійснений як за містом, так і в горах, і на березі водойм.

Третім вектором, який набирає популярність, є *автентичні тури*. Сільський туризм є надзвичайно актуальним: сьогодні городяни зацікавлені у знайомстві з сільським життям, культурою різних етнічних груп, їх побутом, ремеслами, кухнею тощо. Це величезний і практично незвіданий кластер туристичної діяльності.

Отже, на сьогоднішній день внутрішній туризм стає не просто відпочинком, а серйозним інструментом, який сприяє розвитку міжнародних і міжрегіональних відносин, допомагає залученню інвестицій і створенню робочих місць.

В окрему категорію можна віднести такий інноваційний вид туризму, як космічний, що пропонує у майбутньому відвідування космосу або земної орбіти з естетично-розважальною або науково-дослідницькою ціллю. Це один із найактуальніших напрямів туристичної сфери. Комерційні космічні польоти це надзвичайно перспективний бізнес, адже фінансово забезпечені в достатній мірі туристи ладні сплатити будь-які кошти, щоб спробувати щось новітнє та небачене до цього. Для маси туристів зацікавлених космічною тематикою пропонуються центри підготовки космічних польотів, що надають спектр послуг.

Таким чином, на разі туристична сфера переживає значні трансформації. Не зважаючи на негативні прогнози, які диктуються умовами сьогодення, з'являються інноваційні види подорожей та розваг задля задоволення потреб людей, що постійно змінюються, але ніколи не зникають. Інновації відображаються в різноманітності нових туристичних продуктів. В даний час споживачі туристичних послуг налаштовані на інновації в галузі туризму. Зміни в туризмі можуть принести великі переваги тим, хто одними із перших почне втілювати новітні ідеї у життя. Такі країни, не зважаючи на своє туристичне минуле, зможуть стати на шлях сталого розвитку уже найближчим

часом. Іншими словами, щоб підвищити свої конкурентні переваги та, зрештою, стимулювати економічний розвиток, необхідно звернутися до інноваційних видів туризму уже сьогодні.

Список використаних джерел: 1. Барометр міжнародного туризму ЮНВТО: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org> 2. Батьковець Н., Бурса О. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип.11. С.263-266.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/batkovec3.htm 3. Гарбера О. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України / О. Гарбера // Інвестиції: практика та досвід. 2009. №23. С.29-31. 4. Глебова А. Інноваційні технології у туристичній галузі / А. Глебова // Економіка. Управління. Інновації. 2012. №2(8).: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/glebova2.htm. 5. ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15/ed20121205/find?text=%B2%ED%ED%EE%E2%E0%F6%B3%BF#Text> 6. Інформаційний канал: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.euronews.com/2021/03/29/record-breaking-numbers-of-visitors-travelled-to-see-iceland-s-erupting-volcano>. 7. Малиновська О. Інноваційні види туризму // О. Малиновська, А. Ісакова / Географія та туризм. – 2014. – №. 27. – С. 46-55.

УДК 911.3

А. О. Самойлова¹, К. А. Сімцова², О. Г. Дорошенко³

¹*samojlovaalina251@gmail.com*, ²*ksimsova282@gmail.com*,

³*kabinet.zno@gmail.com*

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю. І. Кандиба

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В АНТАРКТИДІ

Подорож в один з найвіддаленіших куточків планети переживає бум. За останні десять років кількість туристів, що відвідали Антарктиду, різко зросла. Туризм в Антарктиці почався невеликим потоком в 1950-х роках, але ця галузь залишалася ексклюзивною і дорогою. Кількість туристів неухильно зростала, і до кінця 1980-х вже кілька компаній пропонували морські і наземні подорожі.

Туристичний сезон в Антарктиді триває з листопада по березень кожного року. Це сезон, коли температури вищі, а морський лід тане досить швидко, щоб забезпечити доступ до круїзних суден. Туризм в Антарктиді фокусується на унікальному тваринному світі, льодовиках та історії дослідження цього регіону [1].

Від початкових морських круїзів до сучасних варіантів літаючих круїзів туристична індустрія в Антарктиді, безумовно, розвинулася. Оскільки туризм швидко зростає на білому континенті, проводиться моніторинг екологічних наслідків з надією зберегти цю льодяну пустелю надовго. У 1991 році сім приватних туроператорів об'єдналися в Міжнародну асоціацію туроператорів

по Антарктиці (МААТ). Метою групи було просування «екологічно безпечних і відповідальних подорожей»; покращити співпрацю між його членами; створити серед клієнтів операторів «корпус послів», який міг би виступати за збереження Антарктичного регіону після того, як вони повернуться додому зі своїх поїздок.

За даними МААТ, число відвідувачів незабаром почала зростати, збільшившись з приблизно 6700 в сезоні 1992-1993 років до майже 15000 до кінця 1990-х років. За винятком скорочення після фінансової кризи 2008 року, з того часу їх число неухильно зростає. За сезон 2018-2019 років Антарктиду відвідали більше 56000 туристів [1].

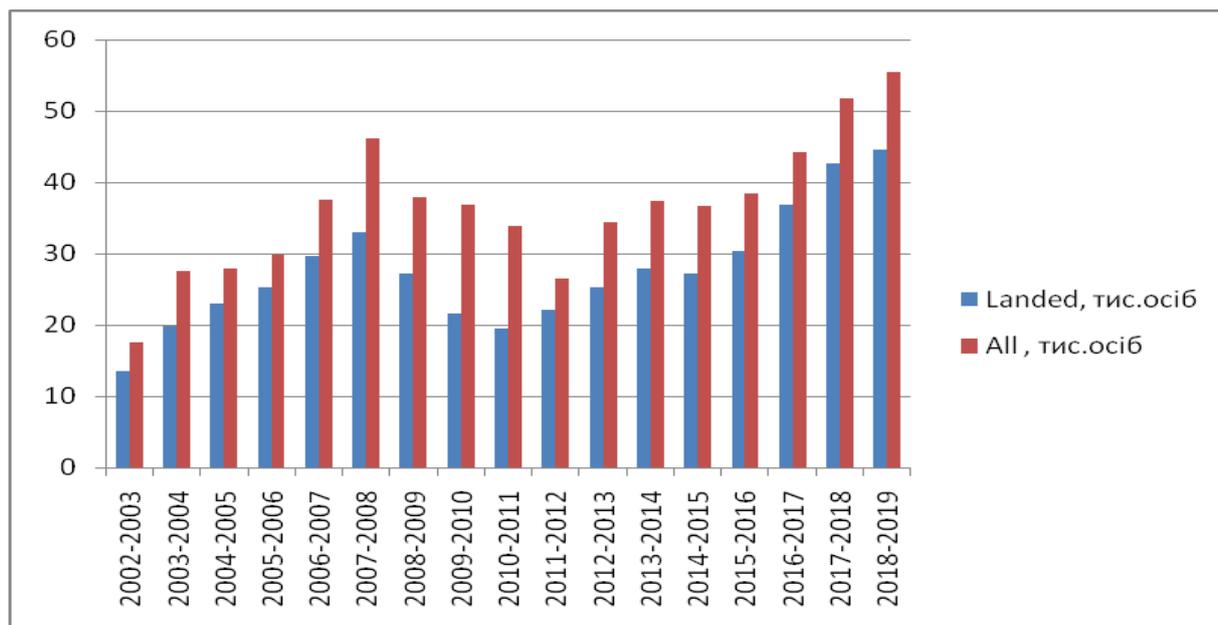

Рис. 1. Кількість туристів в Антарктиді з 2002 р. (складено за даними [4])

Landed – ті, хто ступили на континент або острів в Антарктиді, незалежно від того, чи прибули вони на кораблі або повітряним шляхом, такі туристи зазвичай проводять в Антарктиді 6-30 днів.

All – туристи, які вирушили в Антарктиду, незалежно від того, ступили вони на берег чи ні.

Різниця стосується тих людей, які прилетіли, але не приземлилися. Ця група зазвичай здійснює круїз на 3-4 дні у водах Антарктики в рамках більш тривалої круїзної подорожі, а також включає тих, хто пролітає оглядовий політ, який займає лічені години.

Більшість морських круїзів для туризму в Антарктиді відправляються з Ушуаї в Аргентині. Цей тип круїзу зазвичай триває від 10 до 21 дня, і більшість турів до Антарктиди сьогодні проводяться на круїзному судні. Сьогодні існує ціла низка маршрутів, серед яких мандрівники можуть вибрати більш цікавий [4].

Найбільшим попитом серед відвідувачів користується станція, що названа на честь російського дослідника Фабіана фон Беллінсгаузена. А звітти туроператори пропонують такий маршрут: 1. Острів Десепшен – один з декількох островів, входить до складу Південних Шетландських островів. 2. Острів Кувервілл розташований біля входу в протоку Еррера і оточений

крутими горами і льодовиками материкової частини Антарктики. 3. Гавань Неко – це невелика бухта в більшій бухті Андворд. Зручний пляж для приземлення на антарктичному континенті, гавань Неко з одного боку межує з гігантськими льодовиками, які виступають з моря. 4. Антарктична база Альміранте Браун, або станція Брауна, була аргентинським дослідним центром, розташованим в затоці Парадайз в Антарктиді. 5. Канал Лемейр – пролягає через острови Буф, Полонених і Пітермен. Там живуть пінгвіни Аделі, блакитноокі баклани, горбаті кити, кити Минки і фінвали. 6. Порт-Локрой, розташований уздовж мальовничої бухти на острові Гудье, на північний захід від острова Вінк, недалеко від Антарктичного півострова. Тут можна побачити десятки пінгвінів, руїни багатої історії цього району і поговорити з жителями. Порт-Локрой зараз функціонує тільки як музей і поштове відділення. 7. Острів Сперт – острів вулканічного походження і тому дуже незвичайний для Антарктичного півострова. Тим не менш, це робить його ще більш вражаючим, оскільки темні скелі піднімаються прямо з океану, утворюючи неймовірні каньйони. 8. Острів Півмісяця – острів, де пасажирів мають можливість побачити морських мешканців Уедделла і морських слонів, а також велику колонію антарктичних пінгвінів (приблизно 3300 гніздових пар) [5].

Однією з популярніших компаній з організації експедицій до Антарктиди є *National Geographic Expeditions*. Тур «Journey to Antarctica» триває 14 днів, вартістю від 16 450\$. Разом із командою біологів, геологів та підводних спеціалістів можна здійснити дослідження, які пропонують спеціалісти: наблизитися до айсбергів, дикої природи та важкодоступних місць; спостерігати за різноманітними видами пінгвінів та китів, а також тюленьями та морськими птахами. Кожну експедицію супроводжує команда експертів – від натуралістів до регіональних спеціалістів, які поділяться своїми знаннями про дику природу, ландшафт та місцеву культуру. Кожне судно забезпечує затишну домашню базу з чудовими зручностями, персоналізованим сервісом та яскравою, але невимушеною атмосферою на борту. На борту знаходяться зручні каюти, добре укомплектована бібліотека та їдальні, де подають страви регіональної кухні зі свіжими місцевими інгредієнтами. Великі палуби забезпечують виняткову точку зору для спостереження та фотографування дикої природи.

Туроператори і деякі вчені стверджують, що туризм в Антарктиді життєво важливий, тому що він має пізнавальне і виховне значення, сприяє екологічному просвітництву туристів. Але – як і у випадку з науковими дослідженнями або будь-якою діяльністю людини в Антарктиці – ризики і потенційні негативні наслідки туризму необхідно зіставити з його перевагами.

Інші спостерігачі менш упевнені в стійкості зростання числа туристів. Ризики варіюються від можливого пошкодження місць, які відвідують туристи, до потенційного зростання числа туроператорів, що не входять в МААТ, до забезпечення безпеки відвідувачів. Вчені попереджають, що зростання туризму також збільшує ризик порушення нестійкого довкілля. Екологічний протокол на даний час визначає комплексний захист Антарктиди, з дотриманням якого популярність туризму в регіоні зростатиме [2].

Список використаних джерел: 1. *Future of Antarctica* [Електронний адрес]. – Режим доступу: <https://discoveringantarctica.org.uk/challenges/sustainability/future-of-antarctica/> 2. Туризм в Антарктиді: перехід до ризикованого [Електронний адрес]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2020/02/26/travel/antarctica-tourism-environment-safety.html> 3. МААТ. Дані та статистика [Електронний адрес]. – Режим доступу: <https://iaato.org/information-resources/data-statistics/> 4. *Antarctica Tourism – Human Impacts Threats to the Environment* [Електронний адрес]. – Режим доступу: https://www.coolantarctica.com/Antarctica%20fact%20file/science/threats_tourism.php 5. *Why visit Antarctica* [Електронний адрес]. – Режим доступу: <https://www.adventuresmithexplorations.com/trips/antarctica/why-visit/>

УДК 911.3

М. М. Сліпко

marina.slipko@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. А. М. Байназаров

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Туристична діяльність стимулює соціально-економічний розвиток, сприяє наповненню місцевих бюджетів та посилює взаємозв'язки між різними країнами світу. Для господарства України туризм може стати тією галуззю, яка здатна забезпечити стійке економічне зростання як держави в цілому, так і її регіонів, а також окремих територіальних громад. Україна має значний туристичний потенціал, ефективне використання якого сприятиме розвитку туристичної галузі. В той же час, регіони України мають різну забезпеченість туристичними ресурсами, їх структуру та атрактивність. Розвиток туристичної сфери в регіонах допомагає покращити його соціально-економічний розвиток, а саме: забезпечує покращення туристичної інфраструктури, умов проживання та транспортного сполучення, забезпечує зайнятість трудових ресурсів та додаткові інвестиції до бюджету. Полтавська область має значний туристично-рекреаційний потенціал [6], що є результатом наявності різноманітних природно- та суспільно-географічних туристично-рекреаційних ресурсів. Формування туристичного потенціалу регіону обумовлено можливістю використання туристичних ресурсів в організації і розвитку туристичної діяльності на певній території. Здатність суб'єктів туристичної діяльності ефективно використовувати туристичний потенціал регіону забезпечуватиме успішний розвиток як суб'єктів туристичної індустрії, так і регіону [1, 4]. Розглянемо особливості туристичної діяльності в Полтавській області.

Як свідчать дані Державної служби статистики України [4] та Головного управління статистики в Полтавській області [2], туристичні оператори і туристичні агенти Полтавської області обслуговують порівняно дуже малу кількість туристів – 36 847 туристів у 2019 році, що становить 0,6 % від показника по Україні (6 132 097 туристів). Полтавська область поступається

Вінницькій, Запорізькій, Івано-Франківській, Харківській, Київській, Одеській областям, на які припадає від 0,85 % до 1,63 % показника по Україні, а також лідерам: Дніпропетровській (2,5 %) та Львівській (4 %) області, та абсолютному лідеру – столиці – м. Києву, на яке припадає 79,3 % [4]. Динаміка кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами Полтавської області, за період 2002-2019 рр. (рис. 1). свідчить про поступовий спад до 2011 року, з мінімальними показниками 2014-2016 років та подальше збільшення показника. У 2000 році на Полтавщину припадало майже 4 % усіх туристів України, після чого відзначається спад і з 2013 року показник становить на рівні 0,5-0,7 %.

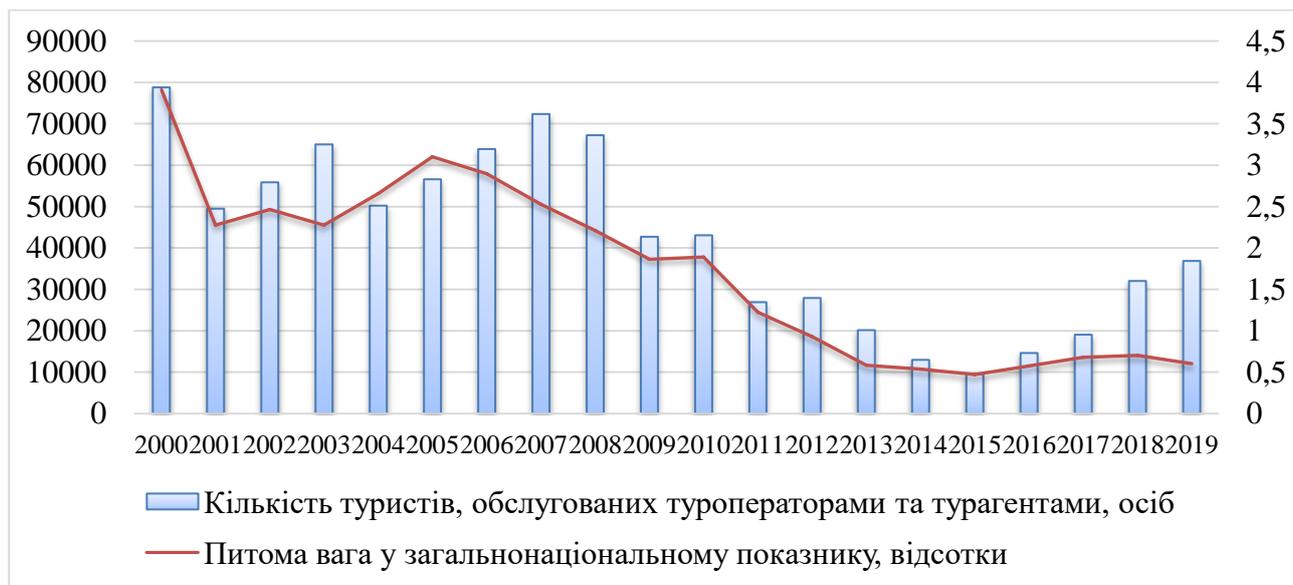

Рис. 1. Динаміка кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами Полтавської області, 2000-2019 рр.
(побудовано за даними [2, 4])

У 2019 році туристів обслуговували туроператори та турагенти як юридичні та фізичні особи. Зокрема, юридичними особами обслуговано 3,5 тисяч туристів, фізичними – більше 33 тисяч туристів [4], що свідчить про високу підприємницьку активність населення Полтавської області. Відповідно, у 2019 році в Полтавській області працювали 150 суб'єктів туристичної діяльності, із них 14 – юридичні особи, 136 – фізичні. У 2019 році туроператорами та турагентами Полтавської області було продано 18 289 турпутівок, у тому числі 18 тис. путівок – ФОПами; їхня вартість складала 516 158,7 тис. грн, у тому числі на ФОП припадали 451 747 тис грн [4]. Розподіл туристів, обслугованих турагентами Полтавської області, за метою поїздки переважали подорожі з метою дозвілля та відпочинку – 98,8 %; 0,7 % (268 туристів) здійснили подорожі з метою навчання або службової діяльності; 0,5 % (188 туристи) – з метою лікування [4].

Тож, маючи потужний туристичний потенціал, який має сприяти підвищенню привабливості території для туристів, Полтавщина посідає посередні міста серед регіонів України за показниками туристичної діяльності 2019 року. Полтавщина має значні етнотуристичні, культурно-історичні,

культурно-дозвіллеві, сакральні, природні та матеріальні туристичні ресурси [6], які, визначають передумови та можливості розвитку туристичної галузі. На думку Вікторії Маховки [6] перспективними визначено наступні види туризму: лікувально-оздоровчий туризм, культурно-пізнавальний (екскурсійний) туризм, сільський (зелений) туризм, релігійний (культовий) туризм, етнічний туризм, подієвий (фестивальний) туризм і діловий (навчальний); на думку Ірини Шамари– пізнавальний, подієвий, діловий та сільський туризм [7]. У рамках проєкту Мандруй Україною [3] виокремлено кілька акцентів, які показують, у яких галузях і напрямках краще розвивати туризм на Полтавщині. Серед них, вигідне географічне положення, яке обумовлює зручне розташування регіону, адже область знаходиться майже в центрі України та поруч із містами-мільйонерами. Відмічається екологічність регіону, його позиціонування як «зелений і чистий регіон», що може сприяти розвитку зеленого туризму. Багата історія та культура Полтавщини, які можуть максимально широко бути залучені до розвитку туризму, використовуватися як «бренд-маркер», а також для створення тематичних екскурсій, маршрутів, туристичних об'єктів, унікальної атмосфери для туристів, розвивати подієвий туризм тощо. Не можна не відмітити природу Полтавщини та її різноманітні ландшафти, багато локацій відзначаються як «інстаграмні» [3]. Виходячи із потужного туристичного Потенціалу Полтавщини, спираючись на різноманітність видів туризму, які є перспективними, на Полтавщині можна збільшити географію та кількість туристів, їхній середній чек і термін перебування. Для цього на Полтавщині розробляється Стратегія розвитку туризму, у рамках якої відкриття музею української мови, створення мерчу Полтавщини (сувеніри, брендвана продукція тощо); створення stop point на трасі (точки відпочинку, що є частиною інфраструктури); розвиток зеленого та пригодницького туризму; започаткування фестивалю української культури; створення музею просто неба; ревіталізація старих масштабних об'єктів під громадський простір; визначення гастрономічних турів; виокремлення національних фішок, які можна використовувати як елементи в об'єктах [3, 8].

Таким чином, можна стверджувати, що кожен регіон на основі аналізу туристичних ресурсів формує туристичний потенціал, релевантний можливостям суб'єктів туристичної діяльності використовувати туристичні ресурси регіонів [1, 4]. Розвиток туризму та розширення асортименту туристичних послуг на Полтавщині має проводитися з огляду на наявні природно- та суспільно-географічні туристсько-рекреаційні ресурси, що і лежить у полі наших подальших досліджень.

Список використаних джерел: 1. Борисюк О. В. Оцінка туристичного потенціалу регіону та рівня його використання класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/1637> 2. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму / Офіційний сайт головного управління статистики в Полтавській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/tyr/tyr1.htm 3. Мандруй Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zmist.pl.ua/news/mandruiukrajinoyu-yak-turizm-na-poltavshchini-zrobiti-pributkovim>. 4. Офіційний сайт державної служби статистики України.

– [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> 5. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В.Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с. 6. Перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Полтавської області / В. Маховка // Економіка і регіон. - № 1 (62) – 2017. – ПолтНТУ. – С. 31-38. 7. Проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку Полтавської області / І. Шамара, Г. Гапоненко, М. Левіна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, випуск 12, 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/irtb/article/view/16843> 8. Стратегія розвитку туризму та курортів у Полтавській області на 2019 – 2029 роки. // Полтавська обласна державна адміністрація департамент культури і туризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poltavaculture.gov.ua/uk/informatsiia/zahalna-informatsiia/219-stratehiya-rozvytku-turyzmu-takurortiv-u-poltavskiy-oblasti-na-2019-2029-roky>

УДК 911.3

Г. Ю. Стукалова¹, Є. Ю. Телебєнєва²

¹*an.stukalova@ukr.net*, ²*telebenevaev@gmail.com*

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ВПЛИВ COVID-19 НА РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ТУРЕЧЧИНИ

Останні десятиріччя у світі поступово зростає значення туризму та рекреації, що пов'язано в першу чергу із значним зростанням доходів населення економічно розвинутих країн, підвищенням загальноосвітнього рівня людей, розвитком транспортної інфраструктури тощо. У деяких країнах частка цього сектору у ВВП може становити більше 20 %, і в цілому туризм є третьою за величиною експортною галуззю світової економіки. Туризм виявився одним з секторів, які найбільше постраждали від пандемії COVID-19, яка серйозно позначається на економіці, отриманні людьми засобів до існування, системі суспільних послуг і обмежує спектр можливостей на всіх континентах.

Туристична індустрія Туреччини – це галузь економіки країни яка розвивається швидкими темпами за рахунок наявних туристсько-рекреаційних ресурсів, а саме природних, культурних та історичних. На сьогоднішній день індустрія туризму Туреччини є невід'ємною складовою господарського комплексу країни та джерелом поповнення бюджету. Країна входить до десятки простору країни з високим рівнем як соціально-економічного, так і туристичного розвитку є Анталія, Ізмір, Мугла, які розташовані на узбережжях найбільш популярних туристичних напрямів у світі. Центрами туристичного Егейського та Середземного морів, та Стамбул. Крім того, істотну роль в стимулюванні еволюції всього туристичного простору Туреччини грають точки зростання. Такими точками зростання є морські курорти з системою «all inclusive», зокрема Кемер, Анталія, Белек, Сіде, Аланья, туристичні пропозиції яких крім пляжного відпочинку включають і екскурсії з пізнавальними цілями. Саме різноманітність та комплексність використання туристсько-рекреаційних ресурсів Туреччини забезпечують розвиток туристичної індустрії цього регіону

та країни, що, в свою чергу і зумовлює актуальність. Пандемія COVID-19 внесла свої корективи в плани туристичної галузі Туреччини, яка є однією з найважливіших частин формування бюджету країни. У минулому світ не стикався з подібною кризою, тому владі країн складно швидко прийняти ефективні заходи з підтримки бізнесу. Через пандемію COVID-19 в Туреччині спостерігається закриття 80 % компаній, задіяних в туризмі. Так за період 2019 року Туреччину відвідало 51,7 млн туристів, а за період 2020 року кількість відпочиваючих склала лише 15,9 млн. [2].

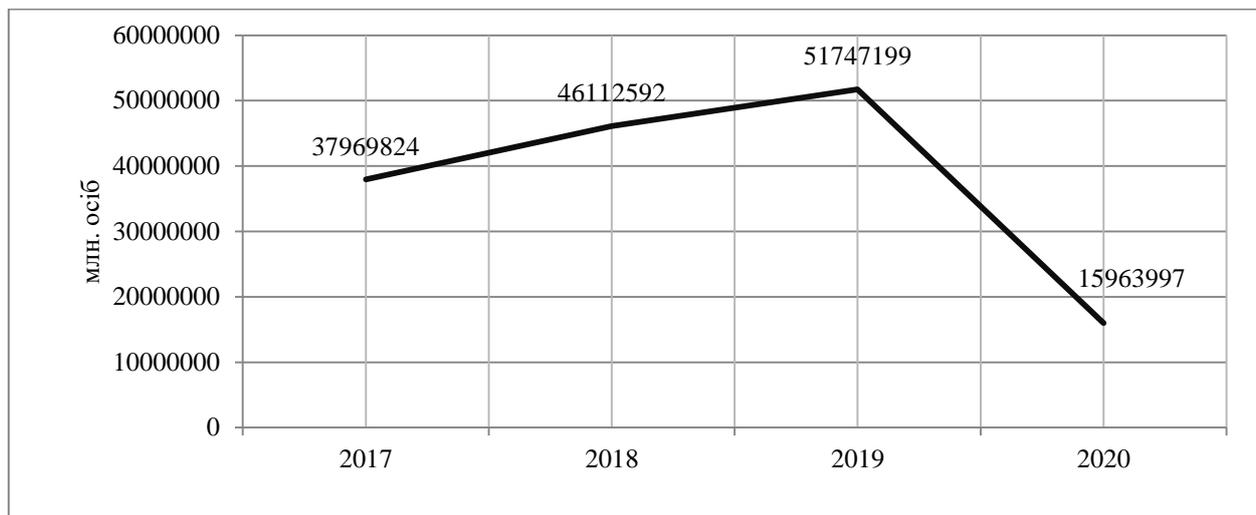

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків до Туреччини за період 2017-2020 років (побудовано за даними [2])

На основі даних Турецького інституту статистики, можна зробити наступний висновок, що у період з 2017 по 2019 роки спостерігалася позитивна динаміка туристичних потоків на територію Туреччини, кількість прибуваючих до країни поступово зростала і з 37 млн. осіб у 2017 році вона збільшилась до 51 млн. осіб у 2019 році [2]. За період 2019 року Туреччина досягла рекордної відмітки за кількістю приймаючих туристів. У 2020 році туристична статистика країни зазнала негативних змін. У зв'язку з COVID-19 потік туристів до Туреччини у порівнянні з минулим роком зменшився майже на 36 млн. і склали всього 15,9 млн. осіб [2].

Одним з основних критеріїв оцінки економіки Туреччини є доходи від туристичного сектору. За даними міністерства культури і туризму Туреччини, а також Центрального банку країни, прибуток від сфери туризму у 2020 році через пандемію знизився на 68 % у порівнянні з минулим роком.

Найбільший прибуток приніс рекордний 2019 рік. У 2019 році країну відвідало 51,7 млн туристів, серед них туристи з Росії (7,02 млн), Німеччини (5 млн), Болгарії (2,7 млн), Великобританії (2,56 млн) і Ірану (2 млн) [1, 3]. Доходи від туризму склали 34,5 млрд дол. Стосовно України можна зауважити, що з 2017 по 2019 роки туристичний потік до Туреччини поступово зростав. Найбільша кількість українських туристів відвідала Туреччину у 2019 році і склала більше 1,5 млн осіб. У 2020 році ця кількість зменшилась до 1 млн осіб,

дана динаміка простежується і в туристичних потоках інших країн світу через карантинні обмеження COVID-19.

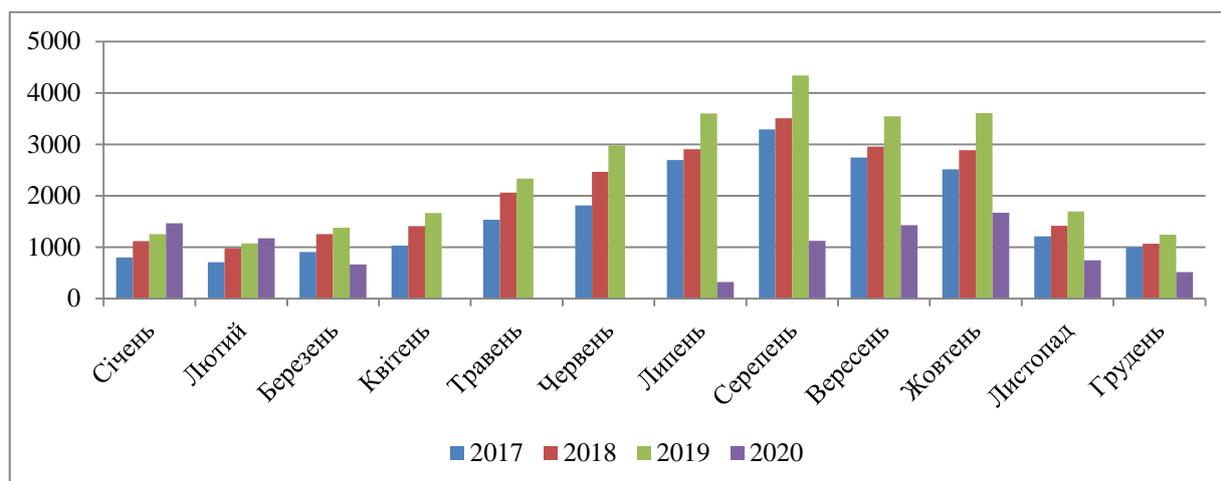

Рис. 2. Динаміка доходів Туреччини від іноземних туристів за період 2017-2020 років (побудовано за даними [3])

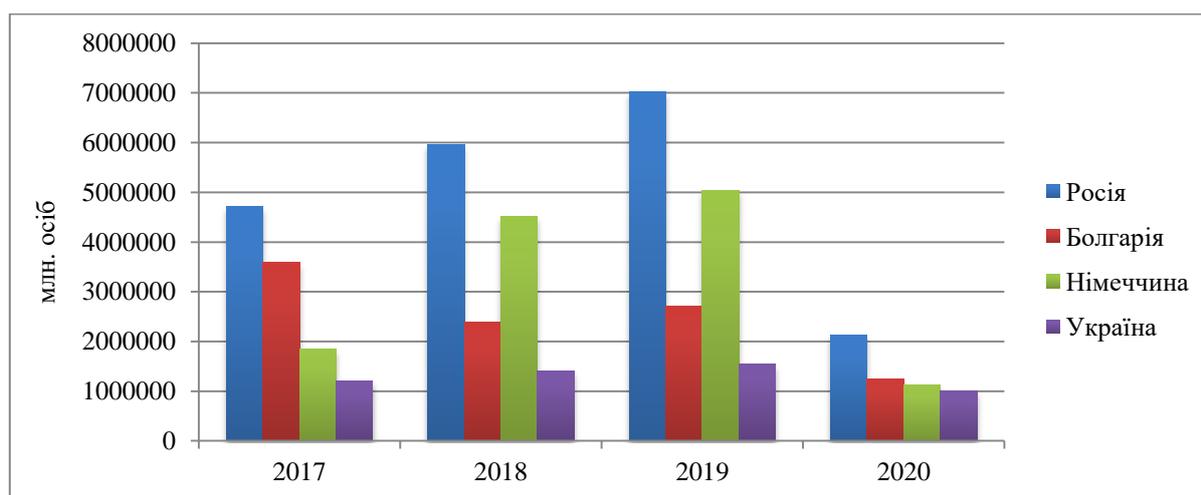

Рис. 3. Країни з яких прибували туристи до Туреччини за період 2017-2019 років (побудовано за даними [1, 3])

Туреччина – одна з найпопулярніших місць літнього відпочинку. Ця країна перша подбала про безпеку своїх гостей. На рівні уряду була прийнята «Сертифікація здорового туризму». Це масштабна програма, яка охоплює всі сфери туристичного життя за програмою коронавірусної безпеки. Готелі Туреччини впроваджують перепланування своїх ресторанів зі шведськими столами, пляжів, територій навколо басейнів і навіть лобі для того, щоб забезпечити соціальну дистанцію гостей і персоналу. Впровадження таких заходів потребує додаткового фінансування, але турецькі готельєри готові їх вносити. Більш того, вони мають намір продавати серпневі тури за ціною травневих – тобто зі знижкою 30 %. Для поновлення розвитку туристичної індустрії країни уряд розпочав сезон медичного туризму з 31 країною світу, де

ризик пандемії нижче, а саме з країнами Азії які перші почали виходити з епідеміологічної ситуації. За прогнозами експертів, допандемійного рівня доходів від туризму Туреччина зможе досягти не раніше, ніж через два роки. За період 2021 року Туреччина планує прийняти 25 млн. іноземних туристів. Основний привід для оптимістичних прогнозів – це масове впровадження вакцин від COVID-19 як в Туреччині, так і в інших країнах світу.

Список використаних джерел: 1. Світовий атлас даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knoeta.ru/> 2. Офіційний сайт Статистичного інституту Турецької Республіки [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.turkstat.gov.tr/Start.do> 3. Офіційний сайт Міністерства культури і туризму Республіки Туреччина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ktb.gov.tr/?_Dil=1# 4. World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/>

УДК 911.3

А. Ю. Терентьєва

Terentieva.AlinA19@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Л. В. Ключко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХОРОЛЬСЬКОЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

З 2015 року в Україні триває адміністративно-територіальна реформа, так звана реформа децентралізації, метою якої є створення спроможних сучасних громад, які відповідають потребам населення. Одним із базових принципів добровільного об'єднання територіальних громад є економічна ефективність [3]. Визначення природно-ресурсного, демографічного, економічного, туристсько-рекреаційного потенціалу новостворених громад є актуальним, оскільки це дасть змогу більш ефективного використання ресурсів та можливостей нових громад з метою економічного ефекту. Розвиток туризму та рекреації забезпечує позитивний вплив на стан економіки регіону. Збільшення популярності тієї чи іншої території, зростання туристичних потоків на територію пов'язано, в першу чергу, з її природними, рекреаційними, туристичними ресурсами, зокрема історико-культурними пам'ятками, природно-заповідним фондом, розвитком інфраструктури тощо. Саме наявність і ефективне використання туристсько-рекреаційних ресурсів є одним з чинників забезпечення розвитку сфери туризму в Хорольській територіальній громаді.

Хорольська об'єднана територіальна громада (ОТГ) Лубенського району Полтавської області володіє певними туристсько-рекреаційними ресурсами, проте вони використовуються не в повній мірі й мають потенціал для організації екскурсійної діяльності, оздоровлення та відпочинку, залучення

екскурсантів, туристів та рекреантів з інших районів Полтавської області та областей України.

Хорольська ОТГ Лубенського району Полтавської області, до складу якої увійшли 20 сільських рад, була утворена 17 липня 2020 року [5]. Загальна площа території становить 1061,5 км², що складає 3,7 % від площі Полтавської області. Чисельність населення (станом на 1 січня 2021 р.) 32,7 тис. осіб, переважна частка (60,74 %) якого – сільське. Центром громади є місто Хорол. Вигідне географічне положення міста робить його не тільки потужним транспортним вузлом, але й туристично привабливим центром української культури [5]. На півночі громада межує з Лубенською ОТГ, на сході – з Миргородською ОТГ, на заході – Семенівською ОТГ, а на південному заході – Оржицькою ОТГ.

Транспортна доступність громади є високою. На території громади проходять регіональні та місцеві автомобільні шляхи. Їх мережа є досить щільною і добре забезпечує пасажиро- та вантажоперевезення. На території міста Хорол пролягає європейський транспортний маршрут міжнародного значення М03 «Київ – Харків – Довжанський», що забезпечує зручне сполучення з такими великими містами як Київ (відстань до якого 242 км) та Харків (286 км). Крім того, в місті Хорол на ділянці залізничного маршруту «Ромодан-Кременчук» розташована проміжна залізнична станція. Відстань до обласного центру міста Полтава дорівнює 106 км; відстань до Кременчука – 87 км, до Ромодану – 27 км [5].

Природні ресурси громади придатні для організації рекреації. Так, її територія лежить у Дніпровсько-Донецькій западині у межах Полтавської рівнини. На заході протікає річка Сула, протяжність якої в межах громади 20 км, в середній частині території громади з півночі на південь – довжиною у 40 км річка Хорол, річка Рудка, довжина якої на території громади 22 км протікає в центральній частині громади, річка Єньків (16 км) – на півночі. В цілому річкова мережа громади включає 15 річок, протяжність яких більше 10 км [5]. Їх загальна довжина складає 263 км. Загальна площа водного дзеркала річок становить 1,97 км². Хорольська ОТГ розташована у лісостеповій недостатньо зволоженій теплій зоні. Середня річна кількість опадів становить 550-600 мм, середня температура січня –6/ –7 °С та липня +20/+19°С [1].

Щодо водних умов рекреації, то через досить високий радіаційний баланс, що викликаний географічним розташуванням території, кутом падіння сонячних променів та прозорістю атмосфери, температура води становить близько +20/+25°С. До теплого сезону на берегах річок Хорол та Сула відбувається облаштування пляжів та проводяться перевірки щодо якості води. На території громади розташовано три водосховища, 76 ставків, деякі з них знаходяться в оренді, зокрема Павлівський, Петракіївський, Глибочоколинський та інші, облаштовані для риболовства. Загальний об'єм води ставків становить 7,4 млн. м³. Сумарна площа водного дзеркала ставків дорівнює 5,248 км². Крім того на території Хорольської ОТГ, як і на прилеглих територіях, є джерела мінеральних вод. В межах громади близько

180 артезіанських свердловин. Так, зокрема вода «Хорольська» містить у своєму складі катіони та аніони кальцію, магнію, натрій-калію та йод [7].

Біотичні умови території є досить розвинутими. Вони представлені різними видами: рекреаційними лісами, землі природно-заповідного фонду, мисливськими господарствами тощо. Рекреаційні ліси представлені поблизу таких населених пунктів: Трубайці, Шишаки, Мусіївка, Бовбасівка. Два перші представлені сосною, липою, дубом, вільхою, при чому у шишацькому лісі переважає береза, ліщина та дуб. Для мусіївського та бовбасівського лісу характерним є сосна та мала частина підліску, представленого липою та березою. Загальна площа лісів громади складає 3,2 тис. га, що відповідає 1,3 % від лісів Полтавської області (247,4 тис га) [5].

Щодо складових природно-заповідного фонду, тут він представлений заказниками та заповідними урочищами, яких на території громади зареєстровано 18, ботанічними пам'ятками природи та ботанічним садом. Заповідне урочище Гринцеве створене для збереження невеликого лісового масиву з цінними насадженнями дуба [4]. Княже урочище забезпечує збереження природного комплексу на лівобережній заплаві річки Сула. Переважають луки і заболочені ділянки колишніх стариць Сули, є кілька розріджених перелісків (осока, вільха). Урочище Громадський плав та Березняки також забезпечують збереження природного комплексу на лівобережній заплаві річки Сула. Урочище Заяр'є розташоване в межах міста Хорол. Статус надано для збереження невеликого лісового масиву, розташованого вздовж каскаду мальовничих ставків [4].

Заказники представлені біля сіл Хвоцівка та Костюки. Заказник Костюки створені для збереження лучно-болотного природного комплексу, а також частини лісового масиву (переважають соснові насадження), на лівобережжі річки Хорол. Для заказника Хвоцівка характерним є збереження лучно-болотного природного комплексу (разом з розрідженими перелісками) на правобережжі річки Хорол [4].

На території громади є «Хорольський ботанічний сад», який є природоохоронною територією загальнодержавного значення в Україні. Розташований у південно-західній частині міста Хорол. Його площа складає 18 га. В організаційній структурі ботанічного саду є науковий сектор акліматизації плодкових, ягідних, лікарських та нових культур; науковий відділ дендрології та еколого-освітньої діяльності [1]. Співробітники саду здійснюють просвітницьку, навчальну, виховну та освітню діяльність в екологічній та біологічній сферах [6]. В межах ботанічного саду розроблений екологічний маршрут.

Ботанічні пам'ятки природи представлені Дубами Черешчатими. Статус надано для збереження поодиноких екземплярів вікових дубів. Таких пам'яток є три на території громади. Окремо можемо виділити Дубовий гай – ботанічну пам'ятку природи місцевого значення в Україні. Статус присвоєно для збереження понад 100 вікових дубів.

Слід зазначити, що природно-ресурсний потенціал Хорольської ОТГ має достатньо високий рівень екологічної чистоти. Рівень радіаційного забруднення

території низький і коливається в межах 0,1 – 0,5 кі/км². Забруднення атмосферного повітря за індексним показником становить 1. Найближчими забруднювачами повітря виступають підприємства міст Кременчук та Полтави. Забрудненість поверхневих вод помірна і становить за індексом сумарного забруднення від 5 до 10. Скид забруднених зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти є мінімальним і становить до 10 млн. м³ [1].

Зазначимо, що розташування Хорольської ОТГ до зон великих екологічних катастроф доволі віддалене. Найближчою екологічно-забрудненою територією виступає зона Чорнобильської катастрофи.

На території Хорольської ОТГ немає археологічних пам'яток. Однак є декілька розташованих у сусідніх районах та загалом у Полтавській області, що дає можливість для їх відвідування.

Проте на території Хорольської ОТГ знаходяться могильники та поселення Черняхівської культури, кургани; три пам'ятки архітектури. У громаді нараховується дві пам'ятки монументального мистецтва. Інші були демонтовані у рамках декомунізації. Це пам'ятник-бюст І. Ф. Хмарі, який трагічно загинув в Антарктиді, рятуючи експедиційне устаткування та пам'ятник Л. О. Жданову – вченному-селекціонеру. Обидва розташовані у селі Вишняки.

З погляду на історичні події, то більша частина території сучасної Хорольської ОТГ виступала оборонним валом, що простягався аж до міста Лубни. Він слугував важливим оборонним об'єктом у період козаччини. Територія входила до маєтних володінь Вишневецьких і мала назву Вешневеччина із столицею містом Лубни, яка мала високий рівень розвитку і могла стати містом обласного значення.

Важливим місцем в історії громади є трагічні сторінки у часи Другої світової війни. У місті Хорол на території нафтобази, елеватора та цегельного заводу у вересні 1941 року фашисти організували табір військовополонених «Хорольська яма», де були особливо тяжкі умови утримання в'язнів і загинуло багато людей.

У Хорольській ОТГ Полтавської області нараховується 63 пам'ятки історії. Майже всі вони пов'язані з подіями Другої світової війни. Найбільш відомим є меморіал «Хорольська яма». Архітектори А. О. Сницарев, О. К. Стукалов, Ю.А. Чеканюк, скульптори М. Я. Грицюк, Ю. Л. Синькевич [2]. На території також багато Братських могил та Могил радянських воїнів. Також на території села Вишняки розташований будинок, в якому у липні 1845 року зупинявся Тарас Шевченко. До пам'яток архітектури Хорольського району можна віднести Вишняківський маєток (рис 1), Христоріздвяну церкву у селі Вергуни (рис 2) та Троїцьку церкву в селі Вишняки, що є пам'ятками архітектури національного значення.

Хорольський районний краєзнавчий музей занесено до переліку музеїв, у яких зберігаються музейні колекції і музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. Музей має відділи: «Природа», «Етнографія» та «Історія», що включає секції «Археологія», «Від Київської Русі до незалежності України» та зал звитяги

«Пам'ятаємо. Перемагаємо». Сьогодні колекції музею нараховують 4725 експонатів [8].

Також можемо відзначити Новоаврамівський історико-краєзнавчий музей та етнографічний музей «Древо», що знаходиться у селі Козубівка. У них налічується близько тисячі експонатів, що були зібрані під час експедицій Хорольщиною та були отримані від жителів громади. Це речі побуту, церковні предмети, одяг тощо.

**Рис 1. Вишняківський маєток,
с. Вишняки**

**Рис 2. Христоріздвяна церква,
с. Вергуни**

Отже, підводячи підсумки, слід зазначити, що туристсько-рекреаційний потенціал Хорольської ОТГ як з історичної, так із природничої точки зору є відносно високим. На території знаходиться досить багато пам'яток, що є цікавими для широкого загалу. Природничі пам'ятки характеризуються великою різноманітністю.

Однак, можемо зазначити декілька проблем, що зменшують привабливість цієї громади з точки зору туризму та рекреації. Перш за все, це недостатня інформаційна доступність. Пошук необхідних даних є важким і характеризується своєю неактуальністю та неповнотою. Інформація про деякі об'єкти взагалі відсутня і висвітлюється тільки в межах територіальної громади.

Іншою ж проблемою виступає недостатній розвиток соціально-економічної сфери. Однією з основних проблем є нестача закладів розміщення туристів та рекреантів, а також відсутність досвіду у місцевого населення у наданні послуг в сфері туризму та рекреації. Є проблемою низька транспортна доступність до деяких туристичних об'єктів. Більшість історичних та природничих об'єктів знаходиться у важкодоступних місцях. Регулярний транспорт не забезпечує потреби рекреантів та туристів. Іноді до об'єкта дорога взагалі відсутня.

Є декілька варіантів для покращення ситуації щодо організації туристсько-рекреаційної діяльності у Хорольській ОТГ. Перш за все, необхідно розробити програму розвитку туризму та рекреації як складову Програми соціального і

економічного розвитку Хорольської ОТГ Лубенського району Полтавської області. Не менш важливим є розробка та впровадження екскурсійних маршрутів та турів, які б залучали не тільки населення громади, а були б орієнтовані на туристів та екскурсантів з інших районів Полтавської області та інших регіонів України. Також потрібна популяризація туристичних об'єктів, збільшення інформаційної доступності території. Як варіант, можливе створення окремої довідкової веб-сторінки стосовно історичних, природничих, соціокультурних об'єктів. Для розширення обізнаності місцевого населення щодо рекреаційно-туристичних ресурсів громади можна запропонувати у співпраці з територіальним періодичним виданням конкурс «Туристичні об'єкти Хорольщини у казках», з подальшою публікацією.

Список використаних джерел: 1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.:ДНВП «Картографія», 2010. – 328с. 2. Видавнича діяльність Полтавський краєзнавчий музей ім. В. Кричевський – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pkm.poltava.ua/ua/vydavnycha-diialnist.html>. 3. Закон України Про добровільне об'єднання територіальних громад від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII / Відомості Верховної Ради, 2015 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>. 4. Природно-заповідний фонд Хорольського району - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD#%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8. 5. Програма соціального і економічного розвитку Хорольської міської територіальної громади Лубенського району Полтавської області на 2021 рік - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://horol.com.ua/files/11/No33_progma_soc-ekonom_rozvitku_hmr_na_2021_r_23.12.2020.pdf. 6. Хорольський ботанічний сад – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <https://horolbotsad.at.ua/>. 7. Хорольський завод дитячих продуктів харчування - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.malysh.ua/shop/voda-malish-5l/>. 8. Хорольський районний краєзнавчий музей – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9-%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9-151634245596760/>

ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ЯК БАЗА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПАРКУ «ОЗЕРО БАНЬОЛЕС», ІСПАНІЯ)

На сьогодні природоохоронні території відіграють не тільки свою основну природоохоронну функцію, але й крім цього мають ряд супутніх: просвітницька, наукова, естетична господарська і туристична. Туризм у межах природоохоронних територій стрімко розвивається, вираженням чого є створення екологічних стежок, туристичних маршрутів тощо. У даній публікації втілено спробу оцінки екологічного туризму в Іспанії та потенціалу природоохоронних територій на прикладі парку «Озеро Баньолес», встановлення ключових особливостей для можливого перейняття досвіду для подальшого впровадження на природоохоронних територіях України.

Загальний вклад туризму в ВВП Іспанії на 2019 рік становив 14,6%, що складає 82,3 мільйони доларів США [1]. За метою поїздки найбільшу кількість доходів в країну приносять поїздки з метою відпочинку та відпустки; на другому знаходиться місце – сонячний та пляжний туризм: на третьому – відвідування ярмарок, конгресів; на четвертому – поїздки з релігійною метою, паломництво (рис.1).

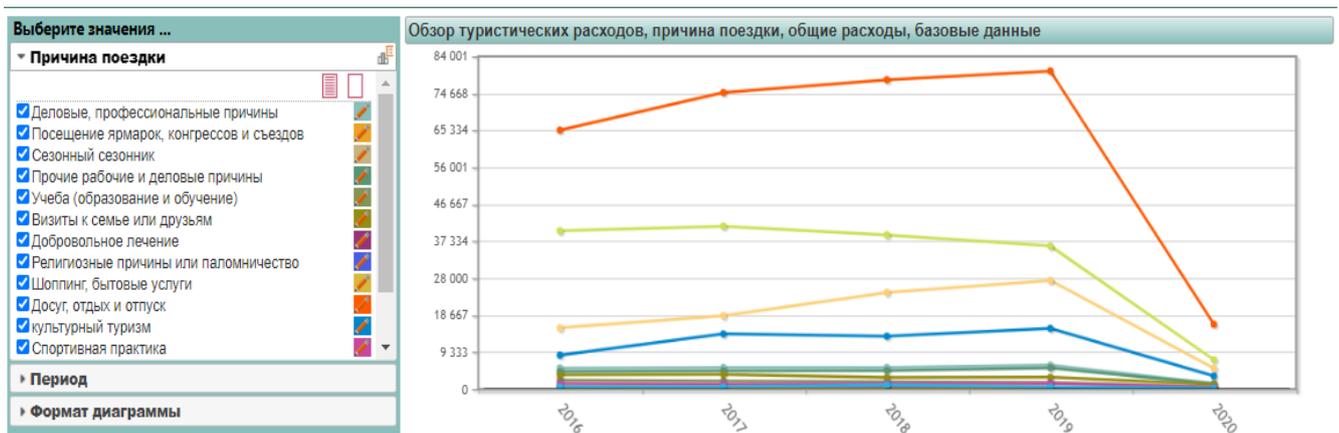

Рис.1. Динаміка туристичних витрат в Іспанії за метою поїздки з 2016 по 2020 роки [2]

Не зважаючи на те, що в першу четвірку по прибуткам не входить туризм, пов'язаний з відпочинком на природі, окрім пляжного туризму, що в більшості випадків є пасивним, Іспанія все одно має великі перспективи і значні прибутки в цьому напрямі (рис. 2). В такі підвиди як дозвілля, відпочинок та відпустка, культурний та спортивний туризм можна включати і відвідування

природоохоронних територій або окремих об'єктів.

Останніми роками екологічний туризм стає все більш популярним у світі та Іспанія не є виключенням. За рахунок сприятливих кліматичних умов (розташування більшості території Іспанії в субтропічному кліматичному поясі), рельєфу території (понад 65% території країни розташовано на відмітках вище 500 м, в тому числі понад 25% – вище 1000 м), значної площі та її протяжності в межах країни, сформованих прибережних зон, великої протяжності берегової лінії сформувалася велика кількість природоохоронних територій та об'єктів. Окрім вищезгаданих сприятливих умов важливим чинником туризму в межах природоохоронних територій є їх інфраструктурне облаштування.

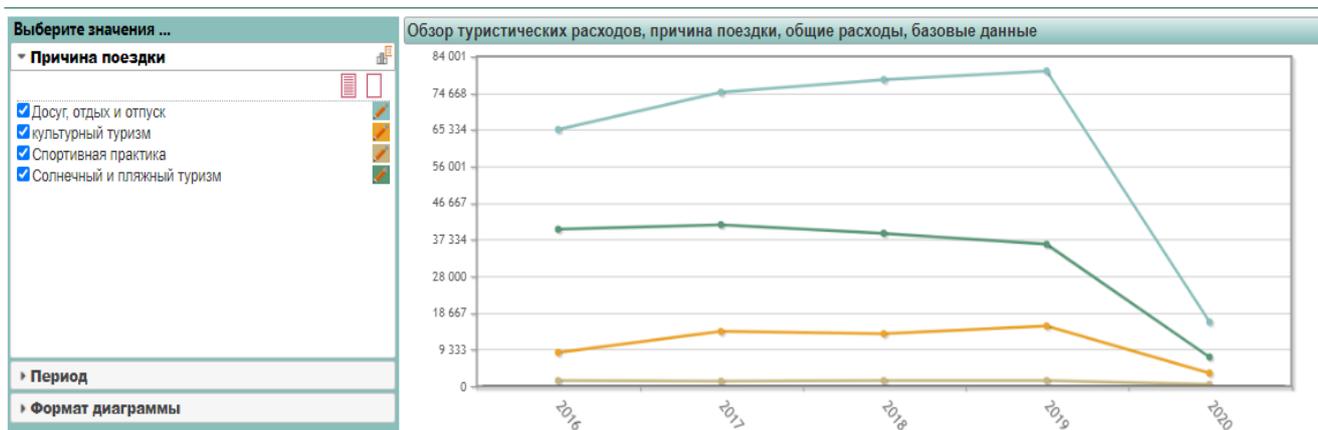

Рис. 2. Динаміка туристичних витрат в Іспанії за метою поїздки з 2016 по 2020 роки [2]

Іспанський уряд сприяє розвитку туризму, як економічного і соціального двигуна, який повинен бути важелем сталого розвитку території. Стратегія сталого розвитку туризму Іспанії до 2030 року в основному спрямована на збереження і збільшення потенціалу основних туристичних напрямків і об'єктів [3]. Уряд має твердий намір підвищити цінність туристичних ресурсів і об'єктів, які в даний час недостатньо використовуються і можуть сприяти сезонному коригуванню туристичної пропозиції, яка все ще сильно сконцентрована в літній період і в прибережних районах. Багатство культурної, екологічної та гастрономічної спадщини є важливим підґрунтям економічного і соціального розвитку, використання якого здатне зменшити диспропорції територіального розвитку Іспанії.

Прикладом раціонального розвитку природоохоронних територій є озеро Баньолес (рис. 3). Це одне з найбільших природних озер на території Каталонії, його приблизна довжина становить 2150 метрів, максимальна ширина в північній частині – 775 метрів, в південній – 725 метрів. Загальна площа поверхні води – понад 111 квадратних метрів, а найнижча точка озера знаходиться на глибині 62 метри [4]. Завдяки своїм масштабам озеро робить значний вплив на навколишнє середовище. Урядом Каталонії озеро і прилеглі до нього території визнані природним пам'ятками, що мають важливе наукове,

екологічне, культурне та соціальне значення. Також в 2003 році озеро було включено в Рамсарську конвенцію як водно-болотне угіддя міжнародного значення [4].

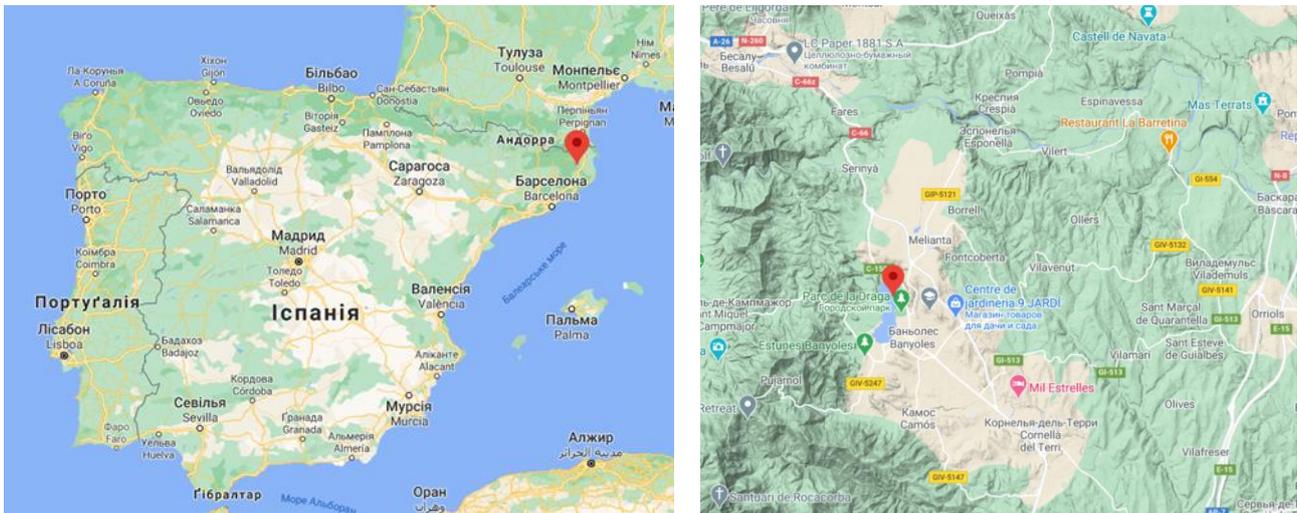

Рис. 3. Озеро Баньолес на карті Іспанії [5]

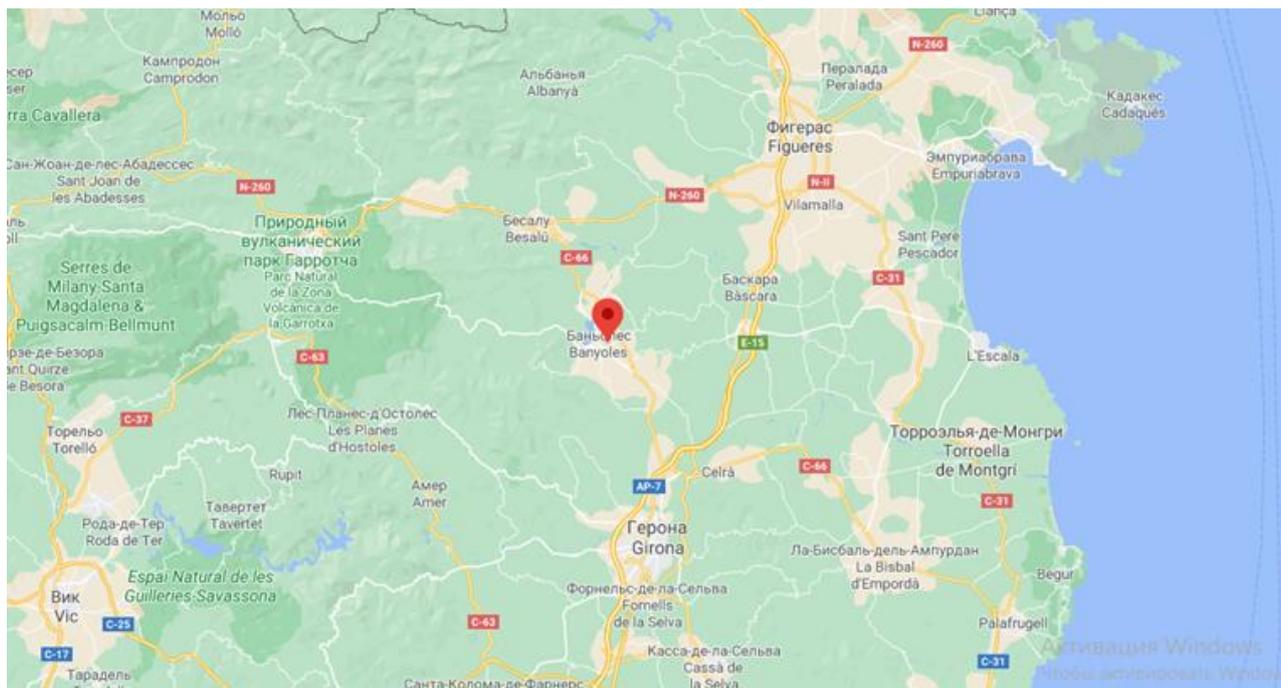

Рис. 4. Географічне положення Озера Баньолес з огляду на транспортну мережу та доступність [5]

Серед туристів озеро Баньолес, як і саме місто з однойменною назвою, є дуже популярним. Транспортна розв'язка міста дозволяє доїхати до нього з Жирони на автомобілі або на автобусі. Озеро є центральним об'єктом міста, що створює не тільки окрасу даної території, а й сприяє нівелюванню та зниженню температури в літній сезон. Озеро багате різноманіттям флори і фауни, яка представляє інтерес не тільки для вчених, але і для туристів. Тут можна

побачити велику кількість водоплавних птахів, земноводних, в водах озера зустрічаються різноманітні види риб. На озері також проводяться спортивні змагання, що може стати приводом для подієвого туризму. Прибережна смуга озера максимально обладнана: існують доріжки для велосипедистів, пішохідні доріжки. Для людей з особливими потребами створені пандуси, спеціальні доріжки для колясок з дітьми. По окружності озера встановлені лавочки, смітники, насаджені дерева. Всі ці облаштування користуються популярністю не лише в туристів, але й в місцевого населення. Для охорони та збереження озера та його прибережної частини встановлені повідомляючі таблички, розроблена система штрафів та впроваджена охорона.

Гарним прикладом перейняття досвіду може слугувати створення природоохоронного об'єкта в межах міста. Адже, це дає більше можливостей для зон відпочинку та щоденної рекреації населення, нівелює рівень забрудненості території та рівень стресу населення, надає якісні умови для відпочинку та рекреації. Важливим також є інфраструктурна складова об'єкту, навіть коли говоримо про природоохоронні ресурси, або про природні території, об'єкти загалом. В Україні часто існує проблема з тим, що природоохоронні території знаходяться за межами міста і мають погану транспортну розв'язку, або непридатне дорожнє покриття. Слід також зазначити, що важливим є прийняття до уваги різних категорій населення при розробці та впровадженні інфраструктури.

Отже, Іспанія має всі сприятливі умови для розвитку туризму в межах природоохоронних територій, але не завжди використовує свій потенціал на повну силу. Використання природоохоронних територій для туристичної діяльності дає змогу розвивати екологічний туризм, сприяє відновленню фізичних та духовних сил населення, зменшення кількості стресу. Але для того, щоб користування цими територіями було можливе потрібно облаштовувати відповідну інфраструктуру в їх межах. На прикладі природоохоронної території озера «Баньолес» можемо перейняти певні способи, які сприятимуть розвитку природоохоронних територій в Україні, збільшать інтерес населення до цих об'єктів та виду туризму в цілому.

Список використаних джерел: 1. Світовий Атлас даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knoema.ru/atlas/%D0%98%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/topics/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
2. Національний інститут статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=23995&L=0>
3. Стратегія сталого туризму Іспанії до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://turismo.gob.es/en-us/estrategia-turismo-sostenible/Paginas/Index.aspx>
4. Природний простір ставка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.estanyespainanatural.net/>
5. Google-карти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.google.com/maps/place/>

РОЗРОБКА ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРУ «СТЕЖКАМИ БОЛГАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Туристична галузь останнім часом стрімко розвивається в Болгарії. Країна є визнаним лідером пляжного туризму в Східній Європі. Головними курортами країни є Золоті піски, Сонячний берег, Варна та Бургас. Крім цього, популярними є гірськолижні курорти Болгарії, найвідоміші з них: Боровець, Пампорово, Банско, Вітоша, Троян, Тетевен та ін. Окрім цього, туристи відвідують Болгарію з культурно-пізнавальною, лікувально-оздоровчою, релігійною метою. Завдяки поширенню і популяризації туризму в країні зростає попит на готелі та інші засоби тимчасового розміщення туристів. У Болгарії представлена широка готельна база, від шикарних 5-ти зіркових готельних комплексів до затишних сімейних садиб.

У докарантинний період (2019 р.) Болгарію відвідало понад 12,5 млн туристів, а доходи від туризму становили 4,8 млрд доларів США. Загальний внесок туризму у ВВП країни становив 11,6 % [3]. У 2020 р. туристична індустрія Болгарії зазнала значних збитків, кількість іноземних туристів скоротилася на 80%

Подолання кризи туристичної сфери, викликані пандемією COVID-19, потребує нових підходів до організації відпочинку в країні та розробки сучасних туристичних продуктів, що будуть мати попит серед туристів, враховуючи відсутність тривалий час можливостей для подорожей. З цією метою пропонуємо тур «Стежками болгарської культури», який поєднує у собі елементи подієвого, гастрономічного, культурно-пізнавального та пляжно-купального туризму.

Тур є основною складовою туристичного продукту, уявляє собою програму, в межах якої реалізується мета перебування людини поза межами місця постійного проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, та комплекс заходів з реалізації цієї програми. Методика розробки туру включає такі етапи, як: вибір пунктів маршруту, їх ієрархізація, визначення пунктів початку та завершення маршруту, розробка схеми маршруту та його програмного забезпечення, розрахунок вартості туру. Програмне забезпечення туру – перелік щоденних заходів, призначених для реалізації мети подорожі [1].

Тур «Стежками болгарської культури» включає дегустацію місцевих вин та страв національної кухні Болгарії, відвідування фестивалю троянд та пляжний відпочинок на курортах Сонячного берегу.

Болгарія славиться національною кухнею, страви якої дуже різноманітні та колоритні, не залишають байдужим жодного туриста. Серед них варто назвати такі:

- сач – страва на гарячій сковорідці з овочів / м'яса / риби / морепродуктів;
- шопський салат, в рецептурі якого бринза, помідори, зелень;
- таратор – страва схожа на окрошку, на кислому молоці з огірком, часником, оливковою олією і грецькими горішками;
- баниця – пиріг із тонкого тіста з бринзою;
- кисле мляко – молочний продукт з молочної палички. Цей продукт виготовляють лише у Болгарії, тому що в інших країнах бактерія не зберігається;
- сірене – бринза. У Болгарії культ сірене, її в країні виготовляють понад 150 видів [2].

Окрім своєї кухні, Болгарія відома національним символом – трояндою. Фестиваль троянд проводиться у перший тиждень червня у місті Казанлик. Дата обрана не випадково, адже у цей час квітне олійна троянда *Rosa Damascena Mill.* Її по сьогоднішній день використовують для виготовлення трояндової олії, аналогів якої немає в світі. Болгарія є одним з головних виробників та експортерів трояндової олії у світі, яку купують провідні парфумерні та косметичні бренди.

У святкові дні фестивалю троянд проходять виступи фольклорних колективів, виставки живопису і фотографії, а також конкурси і святковий парад. Кульмінація свята – конкурс, на якому обирають найгарнішу дівчину і присуджують їй титул Цариці Троянд. Після цього проходить парад – тисячі людей проходять вулицями міста в одязі епохи Середньовічної Греції та Риму.

У м. Казанлик також можна відвідати відому пам'ятку, що входить до списку світової спадщини ЮНЕСКО – Фракійську гробницю, яка розташована в північній частині міста. Це єдина в Болгарії пам'ятка живопису ранньої епохи еллінізму, яка цілком збереглася (IV-III ст.). Гробниця складається з фойє, коридору і купола, її стіни прикрашені фресками, на яких зображені фракійці, їх життя та воєнні перемоги. Унікальність фресок, створених художником Кодзамакісом, полягає в тому, що автор використовував лише чотири кольори – чорний, червоний, жовтий та білий [4].

Програма туру «Стежками болгарської культури» розрахована на 9 днів, рекомендований період реалізації туру – з 1 по 10 червня.

1 день. Переліт з Києва до Софії із пересадкою у Стамбулі. Трансфер до курорту Сонячний берег – 422 км, 4.30 год. Поселення у готель. Пропонується готель *Hzizantema Hotel & Casino 4**, але за бажанням туристів може бути обраний і альтернативний варіант тимчасового розміщення.

2 день. Відпочинок на пляжі. Ввечері відвідування відомого закладу «Ханська Шатра» та дегустація національних страв Болгарії. Цей ресторан знаходиться на пагорбі і має чудовий панорамний вид, а також славиться оригінальною розважальною програмою.

3 день. Сніданок у готелі. Відвідування одного з найбільших аквапарків Болгарії «Action». Вільний час для відпочинку на пляжі та прогулянок по місту.

4 день. Сніданок. Екскурсія у м. Бяла та дегустація болгарських вин. Обід в ресторані національної кухні. Вільний час.

5 день. Трансфер до міста Казанлик, 233 км, 2,30 год. Поселення у готель (рекомендується Rose Hotel 4*). Оглядова екскурсія містом. Вільний час.

6-7 день. Сніданок у готелі. Відвідування фестивалю троянд.

8 день. Сніданок у готелі. Екскурсія до Фракійської гробниці – унікальної пам'ятки світової спадщини ЮНЕСКО.

9 день. Сніданок, виїзд із готелю. Трансфер до м. Софія – 233 км, 3 год. Переліт до Києва прямим рейсом.

Вартість туру включає переліт, трансфер, проживання в готелях визначеної категорії, організацію харчування туристів, екскурсії. Додаткові туристичні послуги сплачуються туристами самостійно. Остаточну вартість туру варто розраховувати з урахуванням цін на туристичні послуги після завершення пандемії COVID-19.

Отже, запропонований тур «Стежками болгарської культури» спрямований на розкриття культурної та національної самобутності Болгарії. Особливістю туру є поєднання пасивного та активного видів відпочинку. Потенційними споживачами даного продукту можуть бути туристи різних вікових груп та соціального статусу, оскільки програмою туру не передбачені надмірні перевантаження, а сама програма насичена цікавими екскурсіями та містить достатньо вільного часу для рекреації та оздоровлення на морському узбережжі.

Список використаних джерел: 1. Любіцева О.О. *Методика розробки турів. Навчальний посібник.* К.: Альтерпрес, 2003. 104 с. 2. *Национальная стратегия устойчивого развития туризма Республики Болгарии 2014-2030 гг.* URL: http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/strategy-policy/pril9.nsurfb_2014-2030-updated_mt-final.pdf (дата звернення: 02.04.2021 р.). 3. *Світовий атлас даних. Туризм.* URL: <https://knoeta.ru/atlas/Болгария> (дата звернення: 04.04.2021 р.). 4. *Фракійська (Казанликська) гробниця.* URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Казанлыкская_гробница (дата звернення: 04.04.2021 р.).

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІРТУАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Стрімкий розвиток інноваційно-інформаційних технологій, креативної індустрії, виклики пандемії у сучасному світі мотивують до поширення нових видів туризму. У туристичній сфері виникає потреба у формуванні аспектів позитивного іміджу міста, області чи регіону в умовах сучасності. У структурі попиту відбувається зміщення пріоритетів зі «стандартних» турів на нові. Зростає конкуренція в боротьбі за потенційного туриста-клієнта. Саме це спонукає до розкриття нових тенденцій та стратегій у розвитку туристичного бізнесу. Тенденцію до розвитку ми розглядаємо як тренд, як щось нове й популярне. Вважаємо, що на сьогодні в Україні на високому рівні заявили про себе соціальні мережі та мобільні технології. Як і в інших сегментах бізнесу, так і в туризмі спостерігаємо бурхливий розвиток цього тренду. Водночас турист став мобільнішим, що створює великі перспективи для розвитку віртуального туризму.

Віртуальний туризм передбачає існування віртуальних екскурсій та віртуальних турів, які здатні насамперед значно розширити коло потенційних споживачів турпродукту, роблячи доступними туристичні об'єкти для різних категорій населення, а також викликати неабиякий інтерес у потенційних інвесторів не лише туристичної сфери, а й у інших галузях сучасної індустрії.

Вперше поняття «віртуальний тур» було вжито у 1994 р. Адже саме з метою відновлення зовнішнього вигляду замку Дадлі у Великобританії, який був зруйнований в XV ст. британський інженер Колін Джонсон розробив віртуальний тур, що стало початком зародження нового у туристичній індустрії. Отже, історія віртуального туризму розпочиналась з музеїв. На сьогодні термін «віртуальний тур» у літературі представлений «як спосіб реалістичного відображення тривимірного багатоелементного простору на екрані». А віртуальна екскурсія – «це мультимедійна фотопанорама, в яку можна помістити відео, інфографіку, текст, посилання» [1]. Функціями віртуального туризму виступають: інформаційна, функція візуалізації, збутова, функція мотивації, іміджева, рекламна, розважальна, релаксаційна, рекреаційна.

У залежності від відвідувачів у «онлайн-аудиторії» розвиваються освітній, пізнавальний, розважальний, науковий, екзотичний та інші види туризму, що дозволяє за допомогою віртуальних екскурсій або турів розширювати потенційних туристів-клієнтів, оновлювати й старі віртуальні тури та екскурсії. Віртуальні тури та екскурсії, разом з іншими технологіями, на сьогодні мають цілий ряд переваг для розвитку як туристичного продукту. Можливість бути лідером у боротьбі за клієнта в умовах поширення пандемії у світі та

створити свій більш сприятливий імідж, та передусім, доступність для будь-якого користувача мережі Інтернет та відсутність необхідності будь-яких істотних додаткових витрат. Завдяки цим перевагам, в Україні, на базі інтерактивних панорам створюються екскурсії та тури, а також презентації окремих територій, що сприяє розвитку віртуального туризму.

Користувачі мережі Інтернет на сьогодні залишаються найбільш популярною аудиторією в туризмі загалом. Це є підтвердженням того, що віртуальний туризм в Україні в тренді, і це стало вимогою часу. Працюють агентства, які просуваються переважно в соцмережах, а також в угрупованнях туристів. Це пояснюється тим, що фанати соцмедіа подорожують набагато частіше за тих, хто не залучений в різних інтернет-інтерактивах. Віртуальний туризм, без сумніву, є досить таки доступним для різних категорій населення. Але орієнтований передусім на аудиторію «мобільного» туриста урбанізованих міст, сільських поселень та іноземних громадян. Звичайною практикою для туристів стало інтерактивне бронювання, мобільні путівники та поради зарубіжних друзів з планування подорожі до країни.

Аналіз територіального представлення віртуального туризму в Україні, засвідчує, про появу в країні щороку нових віртуальних турів та екскурсій, які стають все більш реалістичними. Це допомагає ефективніше просувати національний турпродукт, відповідно збільшувати туристичний потік до країни.

Найбільший попит мають віртуальні екскурсії музеями країни, що являють собою інтегративну культурну форму, яка характеризується структурною і функціональною різноманітністю. Віртуальні екскурсії музеями України до послуг туристів у різних областях країни, зокрема, у Волинській області (Музей волинської ікони, Меморіальний музей В. Липинського), Дніпропетровській (Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького), Івано-Франківській (Церква Святого Духа в Рогатині, Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття), Київській області (Історико-меморіальний музей М. Грушевського, Національний музей «Чорнобиль» Музей Гетьманства, Національний військово-історичний музей України, Історико-археологічний музей «Прадавня Аратта Україна»), Львівській (Музей-меморіал «Тюрма на Лонцького», Музей скла, Музей визвольної боротьби Юрія Микольського, Музей модерної скульптури, Михайла Дзиндри), Рівненській (Дубенський замок, Музей історії Острозької академії, Музеєм Уласа Самчука, Острозький), Чернівецькій (Музей історії та культури євреїв Буковини), Чернігівській (Будинок Генерального судді Василя Кочубея, Музей археології, Цитадель Батуринської фортеці, Палац Кирила Розумовського) та інших областях [3].

На нашу думку, завдяки віртуальним екскурсіям, туристичні об'єкти стають доступнішими для різних категорій населення, а місто, село чи національний природний парк – привабливішим для потенційних інвесторів.

В тренді в Україні й віртуальні тури. Прикладами найбільш популярних інтернет-ресурсів, де представлені віртуальні тури є подорож Україною у 3D, подорож Карпатами у 3D, подорож музеями України он-лайн, подорож містами України (Львів, Миколаїв, Луцьк та ін.) тощо. Цікаво знати, віртуальний тур

«Дерев'яні Церкви Карпатського Регіону» дає можливість дізнатися більше про кожну з церков, що є доступними в режимі Street View і на Картах Google, що дає можливість прокласти до них маршрути. Завдяки 360-градусним панорамам можна оглянути будівлі церков та ознайомитися з їх інтер'єром [1].

До прикладу, 3D-проект «Віртуальний Луцьк», представляє собою інтерактивний путівник, в якому є можливість подорожувати містом, розглядаючи в деталях ті чи інші об'єкти. Створено близько 100 панорам музеями, вулицями, парками та іншими туристичними об'єктами міста. Зокрема, замком Любарта і його Музеєм дзвонів, Музеєм книги, Музеєм Лесі Українки та однойменною вулицею, Музеєм Волинської ікони, Краєзнавчим музеєм та ін. Унікальними є панорамні знімки з висоти 100 метрів. Важливим є те, що тур «Віртуальний Луцьк» розміщено на сайті Луцької міської ради та на сайті «Візит Луцьк», що сприяє рекламуванню продукту. З метою підняття іміджу даного туристичного продукту, який є безперечно в тренді запропонована й англomовна версія віртуального туру, що сприяло значному попиту на даний вид туризму серед іноземних туристів. Інтерфейс сайту пропонує відвідувачам різні маршрути [2].

Вважаємо, що віртуальний туризм дещо самостійно забезпечує собі рекламу. Основними каналами, якими інформація направляєтся групам громадськості, є Інтернет (уключаючи сайти, блоги й форуми), засоби масової інформації, спеціальні заходи, особисті зустрічі, посередники (туристичні агентства), соціальних мережі й звичайно мобільні технології.

На нашу думку, віртуальний туризм в Україні можна розглядати як тренд ХХІ століття. Він сприяє підвищенню іміджу туристського регіону, визначає орієнтир у формуванні туристичних потоків, нових надходжень й інвестицій в розвиток певної території. В сучасних реаліях віртуальний туризм в Україні, має усі шанси максимально задовольнити потреби як внутрішнього, так і іноземного туриста.

Список використаних джерел: 1. Аніпко Н., Фалендиш О., Стасюк Д. Віртуальний туризм як феномен ХХІ століття. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ювілейної Х міжнародної наукової конференції. – Львів, 2016. С. 23 –26. 2. Луцьк став віртуальним у 3D-форматі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/society/lutsk-stav-virtualnym-u-3d-formati/> 3. Музеї України онлайн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/exposition>.

СЕКЦІЯ 5.
РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

УДК 911.3

Є. І. Владова

lisa.vladova@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПОНЕНТИ
НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ У СТАРШИХ КЛАСАХ

У відповідності до програми, розробленої і затвердженої для профільних 10-11 класів з вивчення географії [4], важливою складовою дослідницької компоненти у рамках вивчення розділу «Країни Європи» теми « Країни «Великої сімки» в Європі: Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія», представлено кілька варіантів, які можуть бути максимально ефективні запропоновані учням, зокрема можна виокремити «Індустріальна культура та «зелені» міста замість похмурих ландшафтів як нове обличчя Руру».

Ще Конфуцій акцентував на тому, що «Три шляхи ведуть до знань: шлях роздумів – цей шлях найбагатший, шлях наслідування – це найлегший, і шлях дослідження – найскладніший» [5]. На сьогодні, саме найбільш ефективна технологія, яка підвищує рівень пізнавальної самостійної діяльності; дослідницька діяльність – творчий процес взаємодії двох суб'єктів навчального процесу [6]. Головною метою дослідницького навчання є формувати в учневі здатність самостійно освоювати і використовувати нові способи діяльності, аналізувати різні закономірності та вміти аргументувати причинно-наслідкові зв'язки під час вивчення природничих наук. На уроках географії у 10 класі можна впроваджувати дослідницький метод навчання, адже учні вже володіють певними вміннями дослідницької діяльності. Учням у старшому віці цікаво працювати над різними проектами, які зачіпають у наш час важливі теми не тільки з географії, а й з інших предметів. Технологія дослідження передбачає індивідуальну та активну колективну роботу, співпраці між усіма учасниками інтерактивного навчання, що позитивно вилилася у практичну діяльність. Вчені О. Пометун та Л. Пироженко стверджують: «Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання, що актуальне для сьогодення освіти, мета якої – створити такі умови навчання, коли кожен учень відчуває свою необхідність, розкриває свої здібності, відчуття впевненості» [6].

Як відомо, німецький Рур – типовий старопромисловий регіон, який протягом довгого часу забезпечував не тільки Німеччину, а й усю Європу вугіллям. З переходом Німеччини до постіндустріального розвитку, з кінця

1980-х досить активно почали згортати гірничодобувну індустрію в Рурі. Нині на цьому місці виник доволі масштабний проєкт в ІВЕЕР (International Building Exhibition Emscher Park), спрямований на розробку урбаністичної, екологічної, культурної стратегії розвитку регіону Руру у ключі постіндустріальних змін, зміна його культурного ландшафту, у тому числі через розробку системи регіональних ландшафтних парків [2, 3]. Зазначений проєкт став основою для формування нового соціального і економічного життя Рура. Зазначений проєкт запроваджувався та підтримувався як на державному рівні, так і на рівні муніципалітетів регіону; окрім того, підтримувався приватними інвесторами, меценатами, волонтерами та ентузіастами. Утворилися «сім коридорів», що входять в структуру ландшафтних парків, які природною інфраструктурою замість гірничодобувною об'єднали райони всього регіону Руру, а також сприяли започаткуванню та розвитку нових екологічних проєктів та бізнес-ініціатив. Такі перетворення сприяли зміні образу регіону Руру та його головної водної артерії Емшер як бренду постіндустріальної епохи Німеччини, як прояву соціальної, культурної і економічної трансформації. Зазначене сприяло розвитку туризму у регіоні Руру. Велика кількість парків, 17 панорамних оглядових майданчиків, 700 км велотрас [1, 7]. Рур привертає до себе увагу своєю концепцією: поєднання ландшафтного дизайну з промисловим. Завдяки тому, що колишні шахти не зруйнували, а в них відкрили різні культурні та офісні центри, арт-майданчики. Що є прекрасним прикладом успішного перетворення покинутих індустріальних об'єктів. Два об'єкта охороняються ЮНЕСКО (газометр в Оберхаузені і шахта Цольферайн), тим самим привертаючи увагу ще більшої кількості туристів з усього світу. Таким чином, Рур успішно перетворився із індустріальної у киль курну столицю Німеччини.

Виконання учнями власного дослідження стосовно трансформації регіону Руру від традиційної індустріальної спеціалізації до території із зеленим та культурним туризмом, використання інформаційних ресурсів [1, 2, 3, 7] для ознайомлення з досвідом таких змін дасть змогу краще познайомитися із ефективними практиками просторового та соціально-економічного розвитку Німеччини. Вважаю, що виконання дослідницького проєкту може підштовхнути учнів на думку про екологію та дбайливе ставлення до довкілля, зміну навколишнього середовища на краще; сприятиме розумінню тенденцій постіндустріальних перетворень та розкриє широту можливостей для них. Ознайомлення із досвідом та успішними практиками старопромислового регіону Німеччини багато у чому може сприяти розумінню можливих змін українських старопромислових регіонів, формуванню цілісного бачення постіндустріальних трансформацій. Виконання дослідницького проєкту так само сприятиме досягненню визначених програмою результатів навчання та опанування головних компетентностей, що у своїй сукупності сприятиме формуванню ширшого кругозору учнів, та, найголовніше – розуміння сучасних тенденцій, уміння досліджувати, аналізувати, робити обґрунтовані висновки, визначати напрями та можливості практичної діяльності тощо.

Список використаних джерел: 1. Emscher Landscape Park - a new regional park in the Ruhr area (Germany) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://81.47.175.201/PE_Sta_Perpetua/attachments/article/75/Emscher.pdf 2. Europe, Germany, North Rhine Westfalia, Eifel, Aerial view of landscape with Rur Reservoir [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.westend61.de/en/imageView/CS015345/europe-germany-north-rhine-westfalia-eifel-aerial-view-of-landscape-with-rur-reservoir>; <https://www.alamy.com/stock-photo/ruhr-landscape.html> 3. Ruhrgebiet: from industrial region to cultural melting pot / Cities & Culture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.germany.travel/en/cities-culture/ruhrgebiet.html> 4. Географія 10-11 класу (Рівень стандарту); Географія 10-11 класу (Профільний рівень) / Навчальні програми для 10-11 класів // Освітні програми МОН. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> 5. Конфуцій: найкращі цитати українською. ТОП 25 / Вісмі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/interesting/society/105095> 6. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004 – 192 с. – Режим доступу: https://pedagogika.ucoz.ua/knygu/Suchasnyj_urok.pdf 7. Як головний шахтарський район Європи – Рур – став зразковою «зеленою» зоною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecotown.com.ua/news/YAk-holovnyy-shakhtarskyu-rayon-YEvropy-Rur-stav-zrazkovoyu-zelenoyu-zonoyu/>

УДК 911.3

П. С. Довженко

dovzhenko728@ukr.net

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Л. В. Ключко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІЇ ІЗЮМСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОСБЛАСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГЕОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Геологічні пам'ятки є одними з найцікавіших та унікальних туристичних природних об'єктів. Такі об'єкти є показовими, тому користуються неабиякою популярністю при проведенні геологічних практик. Проведення екскурсій по геологічних природних пам'ятках та прокладання геостежок є актуальним не лише для людей, що залучені до геології – як студенти, викладачі, науковці тощо, а й для тих, хто просто цікавиться історією розвитку Землі, бо саме такі об'єкти демонструють масштаб та колосальну силу природи.

Наочна демонстрація геологічних процесів, їх глобального характеру та взаємозв'язку у різних частинах планети сприяє усвідомленню туристами величезного аспекту і ефекту також і людської діяльності, яка не так давно стала частиною світових геологічних процесів. Геологічний туризм ґрунтується на ознайомленні туристів з геологічними об'єктами і процесами, а також отриманні естетичних вражень від контакту з ними [4]. Об'єктами геотуристичного інтересу можуть бути форми рельєфу (геолого-геоморфологічні утворення), геологічні тіла, явища та процеси, форми

антропогенно перетвореного геологічного середовища, об'єкти інженерно-геологічної діяльності, а також музеї та експозиції, що пов'язані з науками про Землю [1].

Щодо розвитку геологічного туризму на території Ізюмського району Харківської області, то доцільно буде наголосити на тому, що досліджувана територія є досить багатою на геологічні природні пам'ятки. Розпочати перелік потенційних відвідуваних місць слід з тих, що представляють геологічну історію території. Історія геологічного розвитку Ізюмського району виходить на поверхню яскравими зразками. Так, девон у вигляді уламків наявний у складі тектонічних брекчій в Петрівській та Курульській сольових структурах, що знаходяться на території Балаклійської та Барвінківської ОТГ відповідно. Такі уламки частіше за все представлені чорними крупнокристалічними бітумінозними вапняками, що мають красивий блискучий вигляд і є дуже привабливими зразками. Також Петрівська, Курульська, Велико-Комишуваська (Барвінківська ОТГ) й Червонооскільська (Ізюмська МГ) сольові структури є місцями виходу на денну поверхню порід верхнього карбону (пісковики, алевроліти, аргіліти з шарами і прошарками вапняків і кам'яного вугілля). Циклічна будова свідчить про чергування континентальних та морських умов.

Біля села Курулька можна спостерігати відслонення нижньої пермі, представлене строкатобарвними аргілітами, глинами, алевролітами, пісковиками.

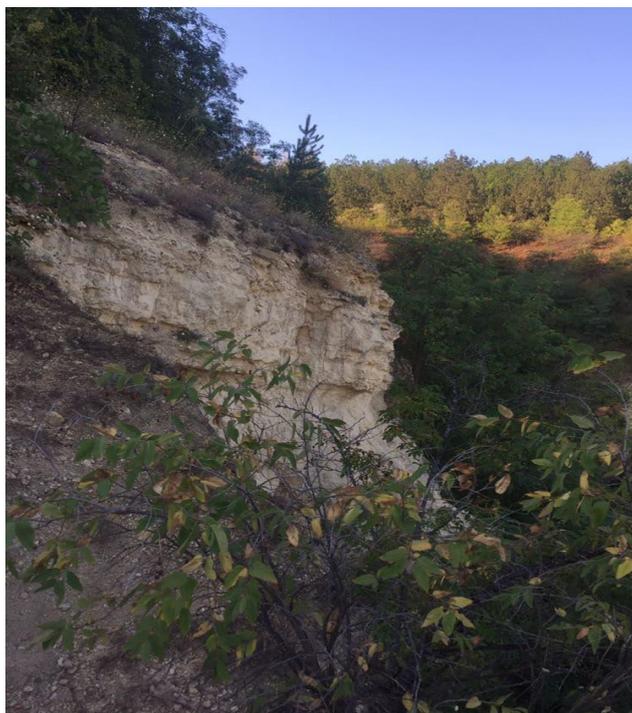

Рис. 1. Великі Кам'янські відслонення Ізюмського району Харківської області

Тріас утворює виходи в Мечebilівській (Барвінківська ОТГ), Співаківській і Кам'янській (Ізюмська МГ) антикліналях. Поблизу села Кам'янка знаходиться одне з найкращих відслонень верхнього тріасу у

Харківському регіоні. Крім того, широко відомі відслонення поблизу села Велика Комишуваха.

Великі Кам'янські відслонення (рис. 1) у селі Кам'янка є чудовими зразками верхньої юри, що характеризується наявністю безлічі скам'янілостей.

Яскравим зразком крейдової системи є гора Крем'янець у місті Ізюм. Також відслонення крейди можна спостерігати на території Балаклійської ОТГ. Таке різноманіття відслонень є чудовими зразками не лише широкого списку гірських порід, а й скам'янілостей для ознайомлення туристів з історією й розвитком Землі, закликання до збереження багатого природного фонду й пробудження екологічної свідомості.

При організації та проведенні екскурсійних геологічних маршрутів з геологічної тематики доречним буде також розглядати об'єкти геологічної спадщини й інженерно-геологічної діяльності. Серед таких, що представлені на території Ізюмського району, є великий крейдяний кар'єр поблизу села Мілова, балки Копані та Орлова поблизу села Петрівське, урочища верхнього карбону поблизу села Велика Комишуваха, піщаний кар'єр у смт Савинці, гора Кремінець в місті Ізюм та яри Крутенький і Красний поблизу нього, балки Греківська і Протопівська, а також урочище Перекоп поблизу села Кам'янка, піщаний кар'єр у селі Гусарівка (рис. 2). [2, 3] Такі об'єкти стануть цікавими для відвідування, а також чудовою нагодою, щоб порівняти об'єкти, що майже не зазнають антропогенного навантаження (урочища, балки, яри), з тими, що мають величезне технічне навантаження (кар'єри).

При організації екскурсійної діяльності на території Ізюмського району за зазначеною тематикою доречним буде відвідування Музею геологічної історії Харківщини, створений викладачами-геологами на навчальній базі у селі Кам'янка.

Рис. 2. Піщаний кар'єр у селі Гусарівка Ізюмського району Харківської області

Отже, підводячи підсумки, слід зазначити, що Ізюмський район Харківської області володіє достатнім природно-туристичним потенціалом для

організації такого виду пізнавального туризму як геотуризм. Територія району багата на геологічні об'єкти, що є атрактивними в аспекті історико-геологічного розвитку Землі. Район має гарну ресурсну базу, що включає геологічні природні пам'ятки, геологічні об'єкти, що зазнають постійного антропогенного впливу. Для організації туристичної діяльності на даній території доцільно буде розробити тематичні геологічні маршрути та геостежки. Таким чином, місцевість Ізюмського району цілком здатна зацікавити потенційних туристів своєю потужною, як для району, ресурсною базою, попри те, що геологічний туризм тільки набирає обертів на теренах України.

Список використаних джерел: 1. Геотуризм: практика і досвід. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (5-7 травня 2016, Львів). — Львів: НВФ “Карти і Атласи”, 2016. — 8 с; 2. Космачова М.В. Геологічні пам'ятки природи Харківщини як об'єкти наукової діяльності. Вісник Харківського національного університету, № 864 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8919/2/Kosmacha.pdf>; 3. Космачова М.В. Методичні основи використання геологічної спадщини Харківщини в навчальних цілях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4410/2/Kosmacheva.pdf>; 4. Інформаційно-освітня система «Геологічний словник: відкритий навчально-науковий веб-ресурс» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://geodictionary.com.ua>.

УДК 911.53: 502.35

К. А. Поливач

kateryna.polivach@gmail.com

Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна

КУЛЬТУРНО-ЛАНДШАФТНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ

З початку 1990-х років у міжнародному праві спостерігається стала тенденція щодо законодавчого визнання культурного ландшафту як особливого типу культурної та природної спадщини та активну динаміку впровадження культурно-ландшафтного підходу до охорони всесвітньої спадщини. Поняття «культурний ландшафт» є одним із засадничих в географії, однак до сфери охорони культурної та природної спадщини було введено після включення цієї дефініції в 1992 році в Керівні настанови до реалізації Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року (далі – Конвенції ВКПС).

Зазначені Керівні настанови визначили культурні ландшафти як об'єкти культурної спадщини, що представляють собою спільні творіння людини і природи, які ілюструють еволюцію людської спільноти і поселень з плином часу, що відбувалася під впливом фізичних обмежень і / або можливостей, що накладаються або надаються природним місцем існування людини, а також

соціальних, економічних і культурних чинників, що змінюють один одного, як зовнішніх, так і внутрішніх [1].

Включення культурних ландшафтів, як окремої номінації до Списку всесвітньої спадщини, та їх інтенсивне зростаюча кількість (станом на кінець 2020 року номінація включала 112 об'єктів з 62 держав або 10 відсотків від загальної кількості об'єктів Списку) [2], засвідчили про велику зацікавленість урядів, широкої громадськості та місцевих спільнот до збереження культурної та природної спадщини на засадах їх взаємозв'язку та взаємодії та застосування культурного ландшафту як однією з кращих форм збереження спадщини. Розгляд об'єктів Списку за цією номінацією свідчить про їх велике типологічне різноманіття та включають такі їх види, як археологічні або історичні міські та сільські сельбищні ландшафти, сакральні, палацово-паркові, етнокультурні, сільськогосподарські, індустріальні/промислові, фортифікаційні, меморіальні тощо.

У чинному законодавстві України відсутній термін «культурний ландшафт», прийнятий у Конвенції ВКПС. Натомість, з 2000 року в окремий вид культурної спадщини виділяються «ландшафтні об'єкти», під якими розуміються природні території, які мають історичну цінність, однак, з тих пір до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесені лише 7 ландшафтних об'єктів, які є об'єктом охорони як окреме територіальне утворення, з них: Історичний ландшафт центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорозького (2009) у Миколаївській області та Замкова гора у м. Чигирин Черкаської області (2012) – національного значення та Історичний ландшафт Київських гір і долини рік Дніпра (2010), Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгород (2010) та Історичний центр міста Глухова XII-XVIII ст. (2014) – місцевого значення.

Загалом це неприпустимо мало, однак при цьому слід зважати на наявність на державному обліку ще понад 320 пам'яток садово-паркового мистецтва, які можуть бути віднесені до категорії культурних ландшафтів, оскільки характеризуються поєднанням паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами та серед яких є видатні об'єкти національного значення – парки «Софіївка» в Умані, «Олександрія» у Білій Церкві, «Качанівка» та «Тростянець» на Чернігівщині та інші.

Крім того, збереження ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною є одним із завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Основними формами правової охорони і регулювання використання ландшафтів виступають парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (понад 570 об'єктів, з них 89 – загальнодержавного значення) регіональні ландшафтні парки, ландшафтні заказники, дендрологічні парки.

В той же час, Україна, попри величезний історико-культурний та природний потенціал, в Списку всесвітньої спадщини представлена лише одним культурним ландшафтом – *стародавнім містом Херсонесом Таврійським і його Хорою (2013)*.

У попередній Список (Tentative List) станом на кінець 2020 року внесені наступні об'єкти культурної спадщини та змішаного типу (культурно-

природної спадщини), які можуть вважатися культурними ландшафтами: історичний центр м. Чернігова IX-XIII століть (з 1989 року); могила Тараса Шевченка і Шевченківський національний заповідник (1989); культурний ландшафт та каньйон м. Кам'янець-Подільський (1989); дендрологічний парк «Софіївка» (2000); археологічний комплекс «Кам'яна могила» (2006). Згідно з дат включення цих національних об'єктів до попереднього Списку, діяльність з їх просування здійснюється вкрай незадовільними темпами, причиною яких стали проблеми з підготовкою номінаційних документів. Зважаючи на аналіз сучасних тенденцій розвитку Списку, було би доцільне розпочати процес реноменування цих об'єктів за категорією «культурний ландшафт». Цим шляхом йдуть, наприклад, органи місцевого самоврядування Чернігівської області та м. Чернігова, які в 2017 році ініціювали зміну назви поданої номінації на «Культурний ландшафт м. Чернігова» та запланували розроблення номінаційного дос'є згідно з вимогами ЮНЕСКО на 2019-2025 роки.

Важливо відзначити, що в Україні в останніх декількох десятиліттях спостерігається значний розвиток ландшафтознавчих досліджень і це забезпечило комплексне фізико-географічне вивчення ландшафтів, в тому числі культурних, всіх регіонів країни. Однак, за наявності кількох потужних географічних ландшафтознавчих шкіл в містах Києві, Львові, Вінниці, Одесі, Чернівцях, Харкові та Сімферополі, вивчення історико-культурних особливостей ландшафтів з метою їх подальшого збереження як об'єктів культурної спадщини, ще не отримало свого належного місця та відображення в науковому географічному середовищі.

Так, на відміну від багатьох зарубіжних країн впровадження культурно-ландшафтного підходу у сферу охорони культурної та природної спадщини було розпочато лише на початку XXI століття, як у вигляді теоретико-методологічних досліджень, так і виконаних на регіональному рівні науково-прикладних досліджень культурного ландшафту, зокрема, на прикладі деяких їх видів: етнокультурних (В.М. Воловик, В.М. Михайленко В.М.), садово-паркових (Г.І. Денисик, І.В. Кравцова), природно-етнокультурних (В.В. Стецюк, В.Г. Пазинич, Т.І. Ткаченко), індустриальних (Ю.Г. Тютюнник, М.Ю. Тямін).

Основним осередком практичної діяльності з впровадження культурно-ландшафтного підходу у сфері охорони та збереження культурної спадщини є НДІ пам'яткоохоронних досліджень (з 2017 року – Український державний інститут культурної спадщини) Міністерства культури та інформаційної політики України. Співробітниками інституту (В.В. Вечерський, Є.Є. Водзинський, А.І. Звіряка, В.П. Ієвлева, І.О. Касяненко, Л.В. Томілович) було виконано значний обсяг робіт з розроблення проектів нормативних документів, науково-методичних рекомендацій та здійснення прикладних наукових досліджень, за результатами яких деякі з культурних ландшафтів були занесені до переліку об'єктів культурної спадщини.

Позитивним кроком у сфері правової охорони культурних ландшафтів можна вважати ухвалення органами місцевого самоврядування окремих нормативно-правових актів, яким стало, зокрема, схвалення у 2014 році

«Київської ландшафтної декларації», в якій Київська міська рада, її виконавчий орган та територіальна громада міста Києва визнають ландшафт як суттєвий компонент оточення людей, як вираження їх культурної та природної спадщини та як основу їх ідентичності та зобов'язуються у рамках власних повноважень або громадської діяльності встановлювати та впроваджувати ландшафтну політику, спрямовану на відновлення, охорону, регулювання і планування ландшафту шляхом здійснення конкретних заходів [3].

Однак, в цілому існуючий стан в Україні з виявлення культурних ландшафтів, подальшого взяття їх на облік для охорони та збереження свідчить про суттєве відставання України у застосуванні культурно-ландшафтного підходу, визнаного світовою спільнотою в ряді міжнародних документів як одного з фундаментальних та ефективних інструментів у сфері охорони культурної спадщини.

В той же час наукова громадськість наголошує на ефективності ландшафтного підходу, яка виявилася у формуванні принципово нових об'єктів спадщини, та суспільній потребі у розвитку культурно-ландшафтної проблематики, що полягає у вивченні культурної й природної спадщини [4].

В ухвалі Науково-практичної конференції Українського товариства охорони пам'яток історії та культури «Проблеми вивчення та збереження культурних ландшафтів України» від 6 жовтня 2017 акцентується на необхідності «мати узагальнене бачення проблеми втрати своїх ландшафтів і виробити спільний механізм їх комплексного вивчення, охорони та збереження».

Причини такого становища полягають не тільки у відсутності зацікавленості з боку державних та місцевих органів влади щодо активного просування культурно-ландшафтного підходу та лише частковій (в кращому випадку) імплементації у вітчизняне законодавство положень ратифікованих Україною міжнародних конвенцій і незадовільними темпами їх практичного впровадження.

Проблему слід розглядати у більш широкому контексті: суспільний запит щодо розвитку культурно-ландшафтної проблематики в країні не реалізується в повній мірі внаслідок як відсутності комплексного наукового вивчення цього виду культурної спадщини в Україні, так і розроблених на їх основі та прийнятих відповідних законодавчих, нормативно-правових, методичних та практичних механізмів.

Важливим аспектом в активізації зусиль із впровадження культурно-ландшафтного підходу є розроблення системи культурно-ландшафтного районування країни на різних таксономічних рівнях, яке багатьма дослідниками вважається «основоположною процедурою при плануванні управлінських дій щодо культурних ландшафтів» [5, С.10]. Загальною метою культурно-ландшафтного районування України, яке розроблено в Інституті географії НАН України, є виявлення, виділення і розмежування цілісних природно-культурних системних територіальних утворень різного рівня, які формують сукупності взаємопов'язаних культурних ландшафтів, що взаємодіють на певній території. При цьому, під культурним ландшафтом пропонується розуміти природно-

культурне локальне територіальне утворення, яке є результатом історичної та сучасної взаємодії даного суспільства і природного середовища, та цілісний образ якого сприймається і цінується за її природні та культурні якості (матеріальні та духовні) унікального (всесвітнього), видатного (національного) чи великого (місцевого) значення [6].

Сукупність культурних ландшафтів, охоплених існуючими територіальними організаційно-правовими формами та механізмами охорони природної і культурної спадщини на міжнародному, національному та місцевому рівнях, складає культурно-ландшафтну спадщину України.

Відсутність цілісної картини культурно-ландшафтною спадщини країни з відображенням її сучасного стану та геопросторових закономірностей формування обумовлює такі завдання перспективних досліджень, як створення комплексної інформаційно-аналітичної бази культурних ландшафтів із застосуванням апарату геоінформаційних технологій шляхом всебічного вивчення структурних компонентів культурно-ландшафтною спадщини, їх систематизації та класифікації з метою подальшого електронного картографування.

Інші загальні напрями подальшого впровадження та розвитку культурно-ландшафтного підходу можуть полягати в наступному:

- розроблення загальнодержавних стратегічних документів (концепцій, планів, програм) з виявлення, ідентифікації, охорони, збереження та використання культурних ландшафтів України як об'єктів культурної та природної спадщини, в тому числі зі впровадженням відповідного понятійного апарату згідно міжнародного законодавства та встановленням необхідних захисних механізмів у національному пам'яткоохоронному та природоохоронному законодавстві;
- інтеграція питань охорони та збереження культурного ландшафту в загальнодержавне та регіональне планування просторового розвитку та до діючої системи містобудівної нормативної та планувальної документації;
- проведення досліджень з комплексного вивчення території, картографування та розроблення культурно-ландшафтного районування регіонів та адміністративних районів з метою виявлення культурних ландшафтів національного та місцевого значення, їх охорони та збереження, тенденцій формування сучасних культурних ландшафтів регіону тощо;
- уточнення існуючих номінацій від України для включення до Списку Всесвітньої культурної спадщини та підготовка номінаційних документів для нових об'єктів на засадах концепції культурного ландшафту.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме:

- приверненню уваги суспільства до цінності та значення культурних ландшафтів у збереженні спадщини, їх великому просвітницькому, виховному і туристичному потенціалу та можливому суттєвому внеску до соціально-економічного розвитку регіонів, міст, районів та громад;

- врахуванню питань розвитку культурно-ландшафтного підходу в цілях охорони та збереження культурної та природної спадщини при формуванні державної культурної та екологічної політики в пам'яткоохоронній та природоохоронній сфері;
- зростанню інтересу та обсягів науково-дослідних та прикладних робіт з вивчення культурних ландшафтів як об'єктів культурної та природної спадщини з боку географічного наукового середовища.

Список використаних джерел: 1. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention / WHC.17/01 12 July 2017* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/document/163852>. 2. *World Heritage List* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/list/>. 3. Про схвалення Київської ландшафтної декларації: Рішення Київської міської ради №289/289 від 9 жовтня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kreschatic.kiev.ua/ua/2111/doc/1415645337.html>. 4. Денисик Г.І. Етнокультурне ландшафтознавство у Вінницькому педуніверситеті // Етнокультурне ландшафтознавство: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), м. Вінниця, 28-29 травня 2018 р. / відп. ред. В.М. Воловик. Вінниця, 2018. С. 3-8. 5. Культурный ландшафт как объект наследия. Под ред. Ю.А. Веденина, М.Е. Кулешовой. М.: Институт Наследия; СПб.: Дмитрий Буланин, 2004. 6. Поливач К.А. Загальні підходи до культурно-ландшафтного районування України // Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 7-9 травня 2020 р.) – Чернівці, 2020. с. 89-93

УДК 911.3

І. О. Потапчук

inna_potap@ukr.net

Науковий керівник – д. геогр. н., доц. К. Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЯКІСНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

На початку ХХІ століття головним стратегічним завданням всієї світової спільноти є забезпечення стабільного та ефективного існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь. Вирішення цих питань стало можливим із впровадженням у зміст соціальної та освітньої політики стратегії сталого розвитку.

У низці програмних документів ЮНЕСКО та академічних публікацій освіту визнано невід'ємною частиною сталого розвитку та основою сталого суспільства. Таким чином, актуальності набуває взаємозв'язок трьох складових концепції сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної), а також комплексний характер Цілей Сталого Розвитку значно розширює суб'єктність і об'єктність освіти як соціального інституту, що нерозривно пов'язаний із ключовими сферами життєдіяльності суспільства [7, с. 58]. Концепція сталого

соціальну та екологічну платформи для збалансованого вирішення актуальних проблем людства, у тому числі прийдешніх поколінь [1, с. 28].

Паралельно із процесом оформлення концепції сталого розвитку поступово змінювалося бачення місії освіти в інтересах сталості, її функціональне призначення, змістовне наповнення, результативність, педагогічні практики, навчальне середовище [2, с. 70]. Концептуальні документи і політичні рекомендації у цій сфері активно розробляють міжнародні організації, насамперед ООН та ЮНЕСКО. Серед науковців варто зазначити роботи М. База, П. Байберхеф, Д. Бюфе-де Пау, та багатьох інших [8, с. 32].

Останнім часом розгорнуто цікаву наукову дискусію щодо тлумачення, синтезу та подальшої еволюції термінології у сфері сталого розвитку. Для опису практики навчання сталості наразі використовують декілька термінів: «освіта для сталого розвитку» (education for sustainable development), «освіта в інтересах сталості» (education for sustainability), «освіта у сфері сталого розвитку» або «навчання сталості» (sustainability education)[8, с. 32]. Цій проблематиці приділяють увагу Дж. Хекл, Б. Джіклін, Е. Макадамс, та ін. [8, с. 33].

Освіту розглядають як соціальний інститут, здатний об'єднати минуле, теперішнє та майбутнє, тобто передавати знання, цінності, вміння і навички від покоління до покоління. Освіта як соціальний інститут має професійну, юридичну та соціальну відповідальність за результати навчання, виховання та соціалізацію, набуття кваліфікаційних знань, формування дослідницького, культурного та творчого потенціалів, соціальної агентності, громадянської позиції [1, с. 11].

Імплементация різних світоглядних концепцій через освітню систему як найбільшій соціальній системі, що формує суспільний менталітет, сприяє широкому розповсюдженню загальних цивілізаційних цілей та цінностей, що продовжать дію поза системою формальної освіти, призводячи до істотних етичних та соціокультурних наслідків, покращення соціального буття, якісного перетворення соціальних конструкцій [3, с. 18]. Адже нехтування викликами «нової реальності» у процесі навчання і виховання молодого покоління у подальшому загрожує «зсувом» багатьох невирішених глобальних та локальних проблем безпосередньо у суспільства. Тому ознакою нових освітніх практик є удосконалення процесу передачі та актуалізації знань, компетенцій, суспільних цінностей, соціальних норм і практик, атрибутів «здорового» суспільства, а найбільш природнім каналом для цього визнано інститут освіти [5, с. 61].

Цінність освіти для суспільства та його розвитку виявляється у різноманітних формах, зумовлених складністю і багатовимірністю її функцій. По-перше, це підготовка фахівців для різних сфер суспільного виробництва. Від якості наданих освітніх послуг залежить конкурентоспроможність господарства на національному та міжнародному ринках праці. Можна з впевненістю стверджувати, що саме освіта «працює» на майбутнє кожної людини, а знання є джерелом багатства не тільки окремого індивіда, а й

держави в цілому. По-друге, освіта виступає важливим чинником національної безпеки держави, бо саме вона формує морально-психологічні та духовні риси громадянина, розвиває його особисті здібності, вміння та навички, виховує громадянську культуру тощо і, врешті-решт, є основою науково-технічного потенціалу суспільства.

Харківський регіон є провідним науковим, освітнім центром України. Харківщина має високий освітній потенціал серед регіонів країни. Загальну середню освіту здобувають 220 тис. учнів у 847 загальноосвітніх навчальних закладах. У регіоні стабільно функціонує 54 професійно-технічних навчальних закладів, 33 вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації та 37 вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації [6, с. 17]. У Харківській області спостерігається один з найвищих показників кількості студентів на 10 тис. населення серед регіонів України. Розвиток системи освіти визначено одним з основних пріоритетів гуманітарного розвитку регіону [4, с. 83]. Поряд з цим в області спостерігаються внутрішньо регіональні диспропорції у системі освіти, які вимагають комплексного суспільно-географічного дослідження.

На даний час традиційна освіта неспроможна вчасно реагувати на гострі проблеми та повною мірою задовольняти потреби сьогодення, оскільки:

- лише перелічує проблеми і не націлена на їх розв'язання;
- не дає змоги осягнути системну картину світу, оскільки більшість дисциплін викладається відокремлено;
- не спрямована на вивчення та практичне розв'язання місцевих проблем;

Треба пам'ятати, що освіта для сталого розвитку націлена на набуття знань і навичок, що сприяють формуванню екологічно свідомого суспільства, нових позицій, світогляду, цінностей, а також розвитку, який є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно збалансованим. На регіональному рівні потрібно передбачати переорієнтацію освіти в напрямі дбайливого ставлення до довкілля, відмови від застарілих моделей виробництва і споживання, гармонізації розвитку соціальних, економічних і екологічних процесів. Більш детально розповідати підростаючому поколінню про переваги сталого розвитку для нашого регіону.

Для забезпечення становлення системи освіти для сталого розвитку слід розробити правові засади реалізації державної політики у цій сфері на загальнодержавному, регіональному і місцевих рівнях. Наприклад, розробити нормативні документи у яких розкривається поняття «освіта для сталого розвитку», «система освіти для сталого розвитку», узагальнюються цілі та принципи освіти сталого розвитку та її місця у національній системі освіти в цілому; розробити національний план щодо впровадження освіти сталого розвитку відповідно до завдань визначених у «Стратегії ЄЕК ООН» та створення державного органу управління відповідального за становлення та розвиток освіти сталого розвитку в Україні. Таким чином, тільки рішучі кроки і рішення у напрямку популяризації освіти сталого розвитку зможуть сформувати нові навички та вміння у підростаючого покоління.

Список використаних джерел: 1. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року: Аналітична доповідь. – К. : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. – 84 с. 2. Висоцька О. Є. В 53 Освіта для сталого розвитку [Текст]: науково-методичний посібник / О. Є. Висоцька. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. – 200 с. 3. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: автореф. дис. канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна і соціальна географія» / Т. Ю. Мельниченко. – К., 2005. – 21 с. 4. Немець Л. М. Суспільно-географічні основи освіти для стійкого розвитку / Л. М. Немець // Часопис соціально-економічної географії. – 2008. – № 4 (1). – С. 79-87. 5. Немець К. А. Система освіти Харківської області: суспільно-географічний аспект : [монографія] / К. А. Немець, П. А. Вірченко, Г. О. Кулешова. – Харків, 2014. – 180 с. 6. Отримання освіти в навчальних закладах Харківської області : комплексна економічна доповідь / [відповідальна за випуск В. Е. Тельнова]. – Харків: Головне управління статистики у Харківській області, 2008. – 25 с. 7. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. – 174 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf. 8. Хмелевська О.М. Освіта для сталого розвитку: зміст та інституції / О.М. Хмелевська // Демографія та соціальна економіка. – 2018. - № 29. – С. 34-55.

УДК 556.535.8

Д. Р. П'яташ

dmytropyatash123@gmail.com

Науковий керівник – д. геол. н., доц. І. В. Удалов.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДИНАМІКА КОНЦЕНТРАЦІЙ МАНГАНУ ТА ЦИНКУ У ХІМІЧНОМУ СКЛАДІ ВОД СІВЕРСЬКОГО ДОНЦЯ НА ТЕРИТОРІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2015-2019 рр.

Басейн річки Сіверський Донець охоплює значну територію сходу України та являється ключовою водною артерією багатьох промислових зон регіону. У зв'язку із високою щільністю населення та великою кількістю підприємств, що генерують забруднюючі геосферу хімічні елементи та сполуки по всьому басейну річки повинен відбуватись обов'язковий контроль рівня концентрацій багатьох з них.

Водні потреби області для національного господарства не можливо забезпечити за рахунок тільки підземних вод, тому дефіцит води компенсується активним водозабором з поверхневих водних об'єктів, а особливо з басейну Сіверського Донця (Sбас. в області = 21,93 тис. км²). Поверхневі води багаті на вміст металів через значні обсяги скидання різноманітних хімічних сполук з підприємств регіону. Серед них можна виділити такі великі підприємства: ДП «Ізюмський приладобудівний завод», ДП «Балаклійський ремонтний завод», ПАТ Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря», Зміївська ТЕС. Також значне антропогенне навантаження на Сіверський Донець здійснюють і викиди у поверхневі води підприємства Білгородської області Російської федерації, яка почала оформлюватися з 1970-х років, об'єднала економічну,

Федерації (далі РФ), а саме: «Білгородський моторний завод», «Білгородський абразивний завод», «Білгородський завод залізобетонних виробів та труб», тощо. Оскільки Харківська область знаходиться нижче за течією від підприємств в РФ, то відбір проб для контролю хімічного складу вод в с. Огірцеве не можливо переоцінити. Згідно з [3] рівень забруднення поверхневих вод в Білгородській області є високим: 25 випадків високого забруднення (відповідно до градації з [3], де високий рівень – перевищення гранично допустимої концентрації (далі – ГДК) у 3-5 разів, екстремально високий – перевищення ГДК більш ніж у 5 разів). ГДК для вод, призначених для господарського використання, в Україні регламентуються Державними санітарними нормами та правилами «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10). Згідно цих правил, ГДК для вмісту у воді міських водопроводів мангану та цинку складають не більше 0,05 мг/дм³ та не більше 1,0 мг/дм³ відповідно [2].

Для аналізу концентрацій мангану та цинку використовувались дані зі створів у с. Огірцеве (Рис. 1, Рис. 3), що на кордоні з Білгородською областю (РФ) та м. Ізюмі (Рис. 2, Рис. 4), що за 1,5 км нижче міста. Такий вибір обумовлений необхідністю вивчення рівня зміни концентрацій зазначених хімічних елементів від місця входження русла на територію області до місця кордону з іншою адміністративно-територіальною одиницею.

Рис. 1. Динаміка рівня концентрації мангану у Сіверському Донці, с. Огірцеве [1]

Рис. 2. Динаміка рівня концентрації мангану у Сіверському Донці, м. Ізюм [1]

Рис. 3. Динаміка рівня концентрації цинку у Сіверському Донці, с. Огірцеве [1]

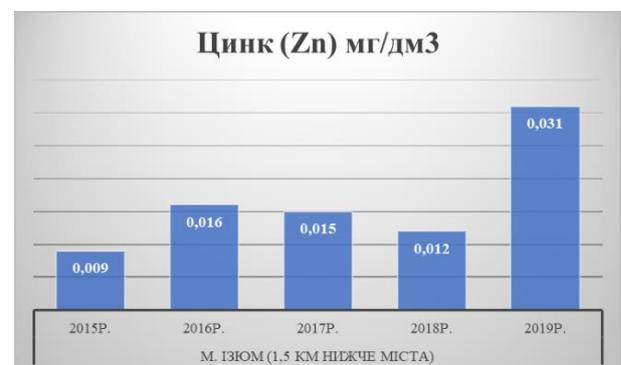

Рис. 4. Динаміка рівня концентрації цинку у Сіверському Донці, м. Ізюм [1]

При порівнянні показників концентрації мангану на двох створах (рис. 1 та рис. 2) перевищень ГДК зафіксовано не було. Прослідковується чітка закономірність до зниження концентрацій з 2015 по 2016 роки, а з 2017 по 2019 – підвищення. Діаграма концентрації цинку (рис. 3 та рис. 4) показала більшу різницю у даних на створах, ніж вона була до цього, при дослідженні мангану. Перевищень ГДК також не було зафіксовано. Незважаючи на значну різницю у показниках чітку закономірність виділити важко, за винятком підвищених концентрацій цинку у 2016 році та найвищій (за спостережуваний період) у 2019 році.

Згідно рівнів середньорічної мінералізації на створі Сіверського Донця в с. Огірцеве (табл. 1) можна зробити висновок про незначне зростання показників у період 2015 – 2018 рр. Такий розподіл може бути обумовлений багатьма факторами, основними серед яких можна виділити: підвищені викиди з підприємств у РФ, підняття рівня високомінералізованих ґрунтових вод до зони гідравлічного зв'язку з поверхневими водами, зростання континентальності метеорологічних умов за 4 роки. У 2019 році спостерігається різке зниження показника середньорічної мінералізації (до мінімуму за досліджуваний період), що може свідчити про початок впливу супротивних до попередніх років факторів.

У м. Ізюмі (табл. 1) спостерігається діаметрально протилежна ситуація з мінералізацією: показники зменшуються за період 2015 – 2018 рр. Це може свідчити про спад викидів у поверхневі води на території України. Такий висновок має своє підтвердження у вигляді даних викидів важких металів (табл. 2) у водні об'єкти Харківської області. В даному випадку простежується пряма закономірність між цими показниками.

Таблиця 1

**Рівень середньорічної мінералізації на створах
Сіверського Донця, мг/дм³**

Період / Створ	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
с. Огірцеве (кордон з РФ)	631	632	640	650	629
м. Ізюм (1,5 км нижче міста)	1006	998	965	951	986

Таблиця 2

**Середньорічні показники викидів важких металів (Mn, Zn) у водні об'єкти
Харківської області, тонн**

Період / Метал	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Манган (Mn)	0,060	0,056	0,051	0,053	0,045
Цинк (Zn)	4,429	4,422	4,364	4,285	4,090

Репрезентативне скорочення темпів викидів важких металів, яке представлено у таблиці 2, може бути пов'язане зі зменшенням обсягів промислового виробництва тих типів підприємств, що виділяють зазначені хімічні елементи (важке машинобудування, металургія) по Харкову та області. Також на це можуть впливати виконувани зобов'язання України по вирішенню екологічних проблем в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вступила в силу 1 вересня 2017 року).

Враховуючи вищеперераховані факти, опрацьовані дані, та причини такої динаміки концентрацій мангану та цинку можна зробити висновок про закономірну циклічність процесів в гідросфері суші. Залежність компонентів геосфери на регіональному рівні була підтверджена на прикладі закономірності скорочення темпів викидів важких металів у поверхневій воді та мінералізації на створах Сіверського Донця у Харківській області. Відображення наочної картини нестабільності у показниках концентрацій металів мангану та цинку підтвердило нерозривну кореляцію гідрохімічного режиму річки з техногенним навантаженням.

Список використаних джерел: 1. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Харківській області у 2019 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1054/105379/Attaches/regionalna_dopovid_2019_harkivska_oblast.pdf 2. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПін 2.2.4-171-10) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/DSanPiN-2.2.4-171-10.pdf> 3. Государственный доклад «О состоянии и об охране окружающей среды Российской Федерации в 2017 году». М.: Минприроды России; НПП «Кадастр», 2018. 888 с.

УДК 631:001.895

С. М. Удовиченко

sudovichenko@ukr.net

*Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція
Національної академії аграрних наук України, м. Покровськ, Україна*

РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стан і економічна ефективність аграрного виробництва мають вирішальний вплив на рівень продовольчої безпеки країни і добробут громадян.

В агропромисловому комплексі Донецької області, незважаючи на складну суспільно-економічну ситуацію внаслідок проведення операції об'єднаних сил, вдалося стабілізувати виробництво основних сільськогосподарських культур та забезпечити ефективне використання сільськогосподарських угідь.

У період 2011-2014 рр. питома вага регіону у загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції становила близько 4,6% (восьме місце серед областей), зокрема по продукції тваринництва — 5% від загальнодержавного виробництва (п'яте місце). У 2015-2019 рр. область

стабільно забезпечувала 2,9-3,0% від загальнодержавного виробництва (вісімнадцяте місце). За 2019 рік вироблено продукції рослинництва 2,8% (вісімнадцяте місце), тваринницької продукції – 3,5%, що відповідає дванадцятій позиції серед 24 регіонів країни.

Одним з узагальнюючих показників ефективності роботи аграрного сектору є кількість виробленої продукції у розрахунку на одну особу населення. Однак, враховуючи високий рівень урбанізації у Донецькому регіоні та більш розвинений промисловий сектор, область завжди займала останні сходинки у рейтингу регіонів за цим параметром. На рис. 1 показані дані за роками у постійних цінах 2010 року [1].

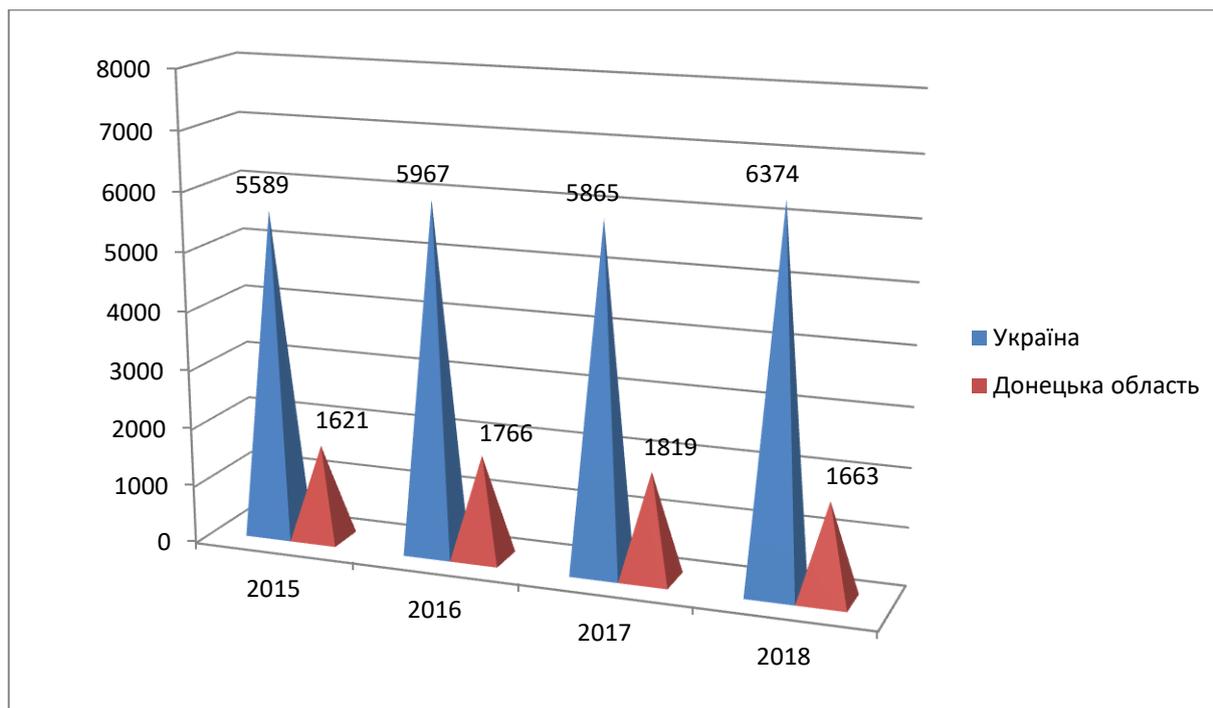

Рис.1. Динаміка виробництва продукції сільського господарства на одну особу (у постійних цінах 2010 року; грн.)

У постійних цінах 2016 року цей показник за 2019 рік у Донецькій області склав 4883 грн, що також відповідає останній позиції у переліку регіонів. У трійку лідерів ввійшли Кіровоградська, Вінницька та Черкаська області, де у 2019 році вироблено 38320 грн, 36814 грн і 33584 грн на одну особу відповідно.

На початку військового протистояння у 2015 році виробництво продукції знизилось майже вдвічі у порівнянні з попереднім роком (індекс сільськогосподарської продукції склав 64,9%). Проте, у 2019 році значення індексу піднялося до 121,6%, що значно перевищило загальноукраїнський рівень. Зміни індексу за роками в Україні та Донецькій області наведено на рис.2 [2].

Незважаючи на втрату внаслідок збройного конфлікту та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони понад 30% земель сільськогосподарського призначення, зростання виробництва продукції забезпечується за рахунок збільшення врожайності зернових та зернобобових,

розширення посівних площ перспективних культур (горох, ріпак, льон), відновлення поголів'я птиці, підвищення продуктивності в молочному скотарстві та обсягів виробництва молока і яєць. Особливу увагу приділено формуванню структури посівних площ зернових культур на рівні 51% від загальної площі ріллі.

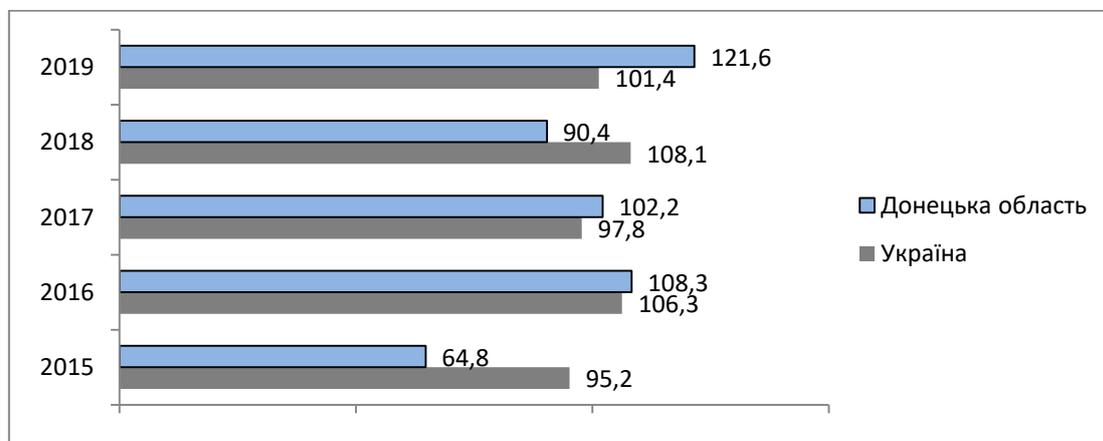

Рис.2. Індеси сільськогосподарської продукції у господарствах усіх категорій (% до попереднього року)

На ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств суттєвий вплив має наукова діяльність. Тому, впровадження наукових розробок в агропромислове виробництво дозволить підприємствам збільшувати об'єми виробництва та забезпечувати свою конкурентоспроможність.

Єдиною науковою установою сільськогосподарського спрямування в Донецькій області є Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція Національної академії аграрних наук України. Створені високоврожайні сорти рослин пристосовані до вирощування в зоні ризикованого землеробства, в якій розташована Донецька область.

Значним успіхом у виробників зернової продукції користуються сорти озимої пшениці Донецька 48, Білосніжка, Попелюшка, Богиня, Олексіївка, Краплина, Перемога, Ігрита, Юзовська, Диво донецьке; сорти ярого ячменю Донецький 12, Донецький 14, Донецький 15, Партнер, Східний, Степовик, Аверс, Щедрик, Сталій, Резерв, Реприз, Бравий.

Кормовиробництво регіону не обходиться без цінної кормової культури еспарцету. Сорти Аметист донецький та Резонанс мають високу зимостійкість і посухостійкість, що обумовлені генетичним потенціалом місцевих популяцій виколистого виду.

В установі успішно ведеться насінницька робота, яка дозволяє щорічно реалізовувати біля 250 тонн насіння високих репродукцій для сортозаміни і сортооновлення в господарствах Донецької області. Насіннева продукція також має попит в інших областях: Запорізькій, Дніпропетровській, Вінницькій, Полтавській та Херсонській.

Побудова взаємовигідних відносин між наукою і бізнесом забезпечує входження в комерційний обіг накопичених знань та сприяє інтенсифікації агропромислової галузі.

Список використаних джерел: 1. Продукція сільського господарства у розрахунку на одну особу населення за регіонами. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 22.03.2021). 2. Статистика регіонів. Головне управління статистики в Донецькій області: <http://www.donetskstat.gov.ua/> (дата звернення 25.03.2021).

Наукове видання

РЕГІОН – 2021: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
(15 квітня 2021 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ю.І. Кандиба

Комп'ютерне верстання: О.С. Суптело

Підписано до друку 29.04.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 8,6. Обл.-вид. арк. 10,0.
Наклад 50 пр. Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail: bookfabrik@rambler.ru